

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

Допускається до захисту:
т.в.о. завідувача кафедри
міжнародних економічних відносин,
кандидат економічних наук, доцент
Марія ШКУРАТ
« _____ » _____ 2024 р.

Механізми поглиблення інтеграційних процесів

Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
Освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

Комплексна кваліфікаційна (магістерська) робота

**Частина 1. Міжнародне співробітництво як основа поглиблення
інтеграційних процесів АТР**

Виконавець: Вікторія КРАЄВСЬКА
Науковий керівник: Юлія ІЩУК

**Частина 2. Торговельно-економічне співробітництво України та країн
Магрибу: сучасний стан, тенденції та перспективи**

Виконавець: Катерина РИБАК
Науковий керівник: Марія ВАРЛАМОВА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ
СТУСА

РИБАК КАТЕРИНА ГЕННАДІВНА

Допускається до захисту:
т.в.о. завідувача кафедри
міжнародних економічних відносин,
кандидат економічних наук, доцент
Марія ШКУРАТ
« _____ » _____ 2024 р.

**Торговельно-економічне співробітництво України та країн
Магрибу: сучасний стан, тенденції та перспективи**

Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
Освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:
Марія ВАРЛАМОВА, доцент кафедри
міжнародних економічних відносин,
канд. екон. наук, доцент

підпис

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали / за шкалою ЄКТС / за національною шкалою)
Голова ЕК: _____
(підпис)

АНОТАЦІЯ

Рибак К.Г. Комплексна кваліфікаційна магістерська робота *Механізми поглиблення інтеграційних процесів*. Торговельно-економічне співробітництво України та країн Магрибу: сучасний стан, тенденції та перспективи. Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини. Освітня програма «Міжнародні економічні відносини». Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2024.

У роботі розглянуто теоретичні засади функціонування інтеграційних утворень в умовах глобалізації. Проведено аналіз передумов розвитку торговельно-економічних відносин країн Магрибського Союзу та визначено перспективи поглиблення торговельно-економічного співробітництва України та країн Магрибу.

Основними науковими результатами дослідження стали сформувані тенденції розвитку країн Магрибу, матричний аналіз взаємної торгівлі країн Магрибу та розроблені рекомендації щодо моделювання ефективності використання потенціалу економічної співпраці країн Магрибу з Україною.

Ключові слова: міжнародна економічна інтеграція, Магриб, САМ, економічна співпраця, зовнішня торгівля.

81 с., 16 табл., 35 рис., дод. 1, бібліограф.: 59 найм.

Rybak K.H. Complex qualification master's thesis *Mechanisms of deepening integration processes*. Trade and economic cooperation between Ukraine and the countries of the Maghreb: current state, trends and prospects. Specialty 292 International Economic Relations. Educational Program «International Economic Relations». Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2024.

The paper examines the theoretical foundations of the functioning of integration formations in the conditions of globalization. An analysis of the prerequisites for the development of trade and economic relations between the countries of the Maghreb Union was carried out, and the prospects for deepening trade and economic cooperation between Ukraine and the Maghreb countries were determined.

The main scientific results of the study were the development trends of the Maghreb countries, a matrix analysis of the mutual trade of the Maghreb countries, and developed recommendations for modeling the effectiveness of using the potential of economic cooperation between the Maghreb countries and Ukraine.

Key words: international economic integration, Maghreb, AMU, economic cooperation, foreign trade.

81 p., 16 tabl., 35 fig., application, bibliography: 59 items.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ	5
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ УТВОРЕНЬ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	9
1.1 Економічний зміст міжнародної економічної інтеграції	9
1.2 Теоретичні концепції міжнародної економічної інтеграції	17
1.3 Передумови створення інтеграційних угруповань Африканського континенту	22
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ПЕРЕДУМОВ РОЗВИТКУ ТОРГОВЕЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН КРАЇН МАГРИБСЬКОГО СОЮЗУ	32
2.1 Тенденції розвитку Африканського континенту в сучасній моделі світової економіки	32
2.2 Динаміка та структура зовнішньої торгівлі країн Магрибського союзу з країнами світу	41
2.3 Матричний аналіз взаємної торгівлі країн Магрибу з використанням бази даних Trade Map	58
РОЗДІЛ 3 ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОГЛИБЛЕННЯ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ТА КРАЇН МАГРИБУ	66
3.1 Сучасний стан, особливості та перспективи співробітництва України з країнами Магрибу	66
3.2 Моделювання ефективності використання потенціалу економічної співпраці країн Магрибу з Україною	71
ВИСНОВКИ	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	87
ДОДАТКИ	93

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ

САМ – Союз Арабського Магрибу;

ООН – Організація Об'єднаних Націй;

ОПЕК – Організація країн-експортерів нафти;

ЄС – Європейський Союз⁴

НАФТА – Північноамериканська зона вільної торгівлі;

ЗВТ – Зона вільної торгівлі;

МС – Митний союз;

АСЕАН – Асоціація держав Південно-Східної Азії;

ЄАВТ – Європейська асоціація вільної торгівлі;

ОАПЕК – Організація арабських країн – експортерів нафти;

ГАТТ – Генеральна угода з тарифів і торгівлі;

ОЕСР – Організація економічного співробітництва та розвитку;

ЮНКТАД – Конференція ООН з торгівлі та розвитку;

ОАЕ – Організація Африканської єдності;

НАТО – Організація Північно-атлантичного договору;

ВСТУП

Актуальність теми. Зміна глобального світового порядку та поява багатьох регіональних блоків спонукали управління країн Африканського континенту до роботи над досягненням інтеграції регіонів, аби протистояти внутрішнім і зовнішнім викликам.

Інтенсивні інтеграційні процеси Африканського континенту, що відображають тенденцію економічного розвитку окремих країн, привели до змін в структурі економіки регіону та житті його населення. Досвід формування інтеграційних об'єднань вимагає осмислення з точки зору інтернаціоналізації економічних зв'язків між національними господарствами і глобалізації зовнішньоекономічної діяльності. Неоднозначний процес здійснення інтеграції також вплинув на актуальність даної теми, поставивши в центр досліджень питання про фактори, що визначають темпи і спрямованість інтеграційних процесів.

Інтеграція країн Африканського континенту була об'єктом вивчення таких вчених-економістів як: В.П. Залізнюк [1], Г. Салах [2], М.М. Куничка [3], К. А. Сімао [4], В. Абдмулаха [5] та інші. Однак, динамічність світової економіки вплинула на актуальність досліджень та потребує нового погляду та детального аналізу, все це обумовлює актуальність теми кваліфікаційної магістерської роботи.

Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних засад та практичних рекомендацій щодо механізмів поглиблення інтеграційних процесів.

Для досягнення мети були поставлені та вирішені такі **завдання**:

- розкрити економічний зміст міжнародної економічної інтеграції;
- дослідити передумови створення інтеграційних угруповань Африканського континенту;
- визначити етапи формування Союзу Арабського Магрибу;
- виявити сучасні тенденції розвитку Африканського континенту в сучасній моделі світової економіки;

- здійснити аналіз динаміки та структури зовнішньої торгівлі країн Магрибського союзу з країнами світу;
- провести матричний аналіз взаємної торгівлі країн Магрибу з використанням бази даних Trade Map;
- діагностувати сучасний стан торговельно-економічних відносин Союзу Африканського Магрибу з Україною;
- обґрунтувати моделювання ефективності використання потенціалу економічної співпраці країн Магрибу з Україною.

Об'єктом дослідження є процес формування та економічного розвитку інтеграційних об'єднань країн.

Предметом дослідження є теоретичні, науково-методичні та практичні аспекти торговельно-економічного співробітництва країн Магрибу з країнами світу.

Теоретико-методологічною базою кваліфікаційної роботи є наукові розробки українських та зарубіжних вчених із формування та розвитку інтеграційного об'єднання Союзу Арабського Магрибу.

Інформаційною базою дослідження становлять становлять офіційні звіти та аналітичні матеріали міжнародних та регіональних організацій Світового Банку, UNCTADstat, статистичні та аналітичні матеріали Державної служби статистики України, Митної служби України.

В процесі проведення дослідження використовувались **методи**: аналізу і синтезу, наукової абстракції, класифікації та системного підходу, що дозволили уточнити економічну суть «міжнародної економічної інтеграції». Використано методи логічного узагальнення для забезпечення послідовності наукового дослідження. Вирішено окремі завдання за використанням наступних методів: статичний аналіз, спостереження та графічне зображення даних – для визначення сучасного стану економічного розвитку країн Магрибу; кореляційно-регресійного аналізу – для оцінки впливу показників на зовнішньоторговельний оборот країн Магрибу-Україна.

Теоретичне та практичне значення мають запропоновані

рекомендації щодо оцінки взаємної торгівлі країн Магрибу на засадах використання матричного методу, а також моделювання та прогнозування ефективності використання потенціалу економічної співпраці країн Магрибу з Україною.

Наукові результати дослідження полягають у такому:

1. Сформовано тенденції розвитку Африканського континенту та країн Магрибу в сучасній моделі світової економіки.
2. Обґрунтовано матричний аналіз взаємної торгівлі країн Магрибу з використанням бази даних Trade Map.
3. Розроблено рекомендації щодо моделювання ефективності використання потенціалу економічної співпраці країн Магрибу з Україною.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки, викладені у кваліфікаційній роботі апробовані на міжнародній науково-практичній конференції.

Кваліфікаційна магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, додатків, списку використаних джерел із 59 найменувань. Загальний обсяг роботи становить 81 сторінка.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ УТВОРЕНЬ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

1.1 Економічний зміст міжнародної економічної інтеграції

Нині у світовій економіці діють дві тенденції. З одного боку, посилюється цілісність світового господарства, його глобалізація, що спричинено розвитком економічних зв'язків між країнами, лібералізацією торгівлі, створенням сучасних систем комунікації та інформації, світових технічних стандартів та норм.

З іншого боку, відбувається економічне зближення та взаємодія країн на регіональному рівні, формуються великі регіональні інтеграційні структури, що розвиваються у напрямку створення щодо самостійних центрів світового господарства.

Термін «інтеграція» (лат. «*integrum*» – «ціле», «*integratio*» – «відновлення») використовується в широкому значенні як «... об'єднання будь-чого у єдине ціле» та є загальноживаним в економічних, математичних, інженерних, соціологічних, біологічних науках [6].

У економічній науці напрацьований вагомий доробок щодо трактування терміну «інтеграція», визначення яких узагальнені на рис. 1.1.

Варіанти сучасного економічного змісту терміна «інтеграція» наведено на рис. 1.1 з огляду на об'єкт дослідження, далі ми будемо вживати термін «інтеграція» переважно в макроекономічному значенні, трактуючи його як розвиток вищого рівня в ланцюзі міжнародних економічних відносин: «економічний контакт → взаємодія → співробітництво → інтеграція».

Інтеграція на макрорівні проявляється у двох перспективах: функціональній та регіональній (рис. 1.2).

Функціональна перспектива враховує наявності взаємних економічних інтересів партнерів без особливого врахування географічного положення країни (наприклад, Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК) та інші

галузеві міжнародні організації).

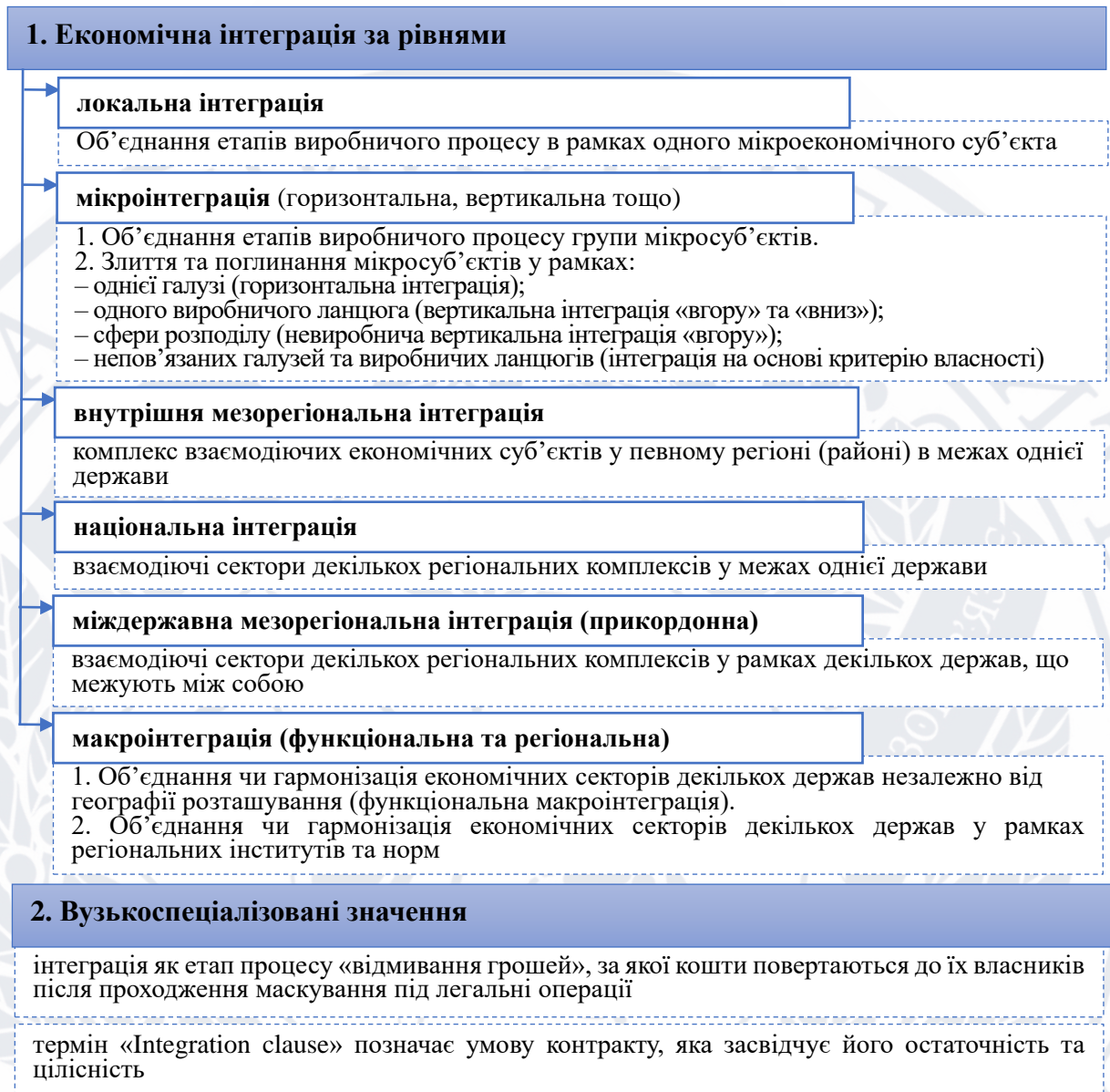

Рисунок 1.1 – Діапазон економічних значень терміна «інтеграція»

Джерело: побудовано автона основі [7]

Регіональна перспектива реалізується в рамках географічних альянсів сусідніх країн (наприклад, Європейський Союз (ЄС), Північноамериканська зона вільної торгівлі (НАФТА) тощо).

У спеціалізованих дослідженнях (особливо в західних публікаціях) макроінтеграцію здебільшого називають простою економічною інтеграцією (англ. «*economic integration*») в її функціональному контексті, тоді як її територіальний вимір використовує дефініцію «регіональна економічна

інтеграція» (англ. «*regional economic integration*») або «регіональна інтеграція» (англ. «*regional integration*»).

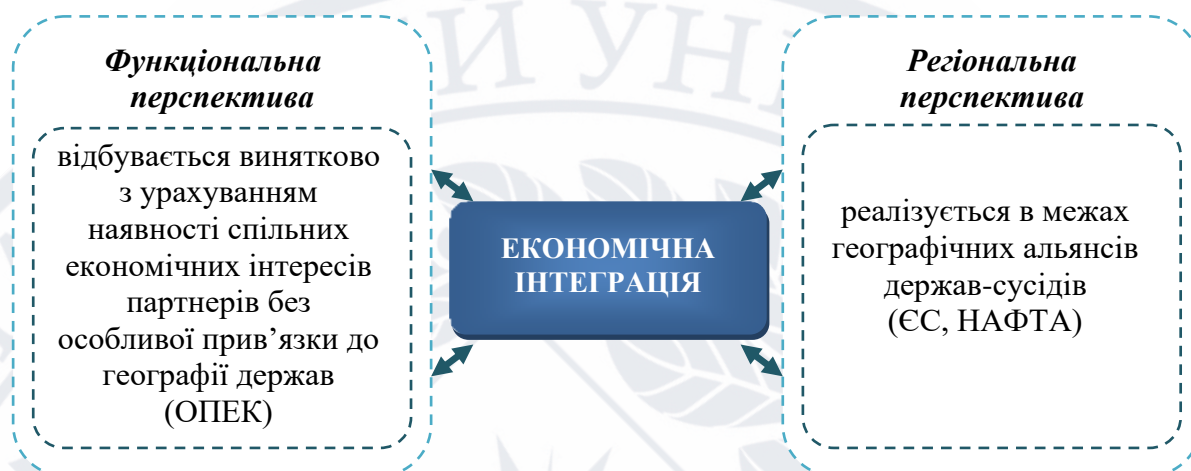

Рисунок 1.2 – Перспективи економічної інтеграції на макрорівні

Джерело: побудовано автором на основі [8]

Розглянемо основні віхи розвитку типології регіональної економічної інтеграції крізь призму регіональних економічних організацій (які здебільшого є торговельними) (рис. 1.3).

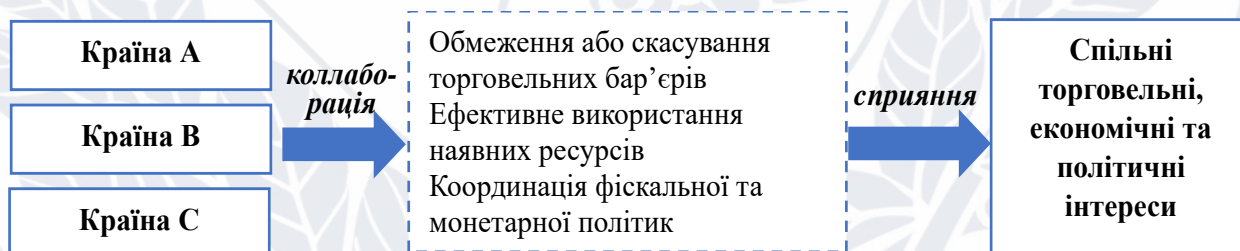

Рисунок 1.3 – Регіональна економічна інтеграція

Джерело: побудовано автором

Економічні інтеграційні процеси здійснюються у два способи:

1) **висхідний спосіб**, тобто перехід країни до основної форми інтеграції відбувається еволюційно як необхідність подальшого розвитку міжнародних економічних зв'язків на мікрорівні. Каталізатором підходу «знизу-вверх» є розробка та реалізація широкомасштабної міжнародної політики, спрямованої на двосторонні проекти, які поглиблюють боротьбу;

2) *нисхідний спосіб* передбачає створення інтеграційного угруповання країнами, що не відповідають умовам інтеграційної єдності, але у подальшому через регулювання співпраці та стандартів координації на наднаціональному рівні відбувається набуття повноцінної форми міжнародної економічної інтеграції.

Країни утворюють інтеграційні об'єднання, що, незважаючи на їх кількість у глобальній економіці за різними рівнями розвитку, переслідують приблизно однакові цілі., серед яких можна назвати такі:

– *використання ефекту масштабу* для збільшення розміру ринку, зниження трансакційних витрат і збільшення частки прямих іноземних інвестицій. За такою метою створювалися інтеграційні угруповання Центральної Америки та Африки;

– *створення сприятливого зовнішньополітичного середовища*, що передбачає зміцнення взаєморозуміння і співпраці у політичній, військовій, соціальній та інших неекономічних сферах. За такою метою створювалися інтеграційні угруповання Південної Азії та Близького Сходу;

– *розв'язання проблем зі спільної торгівлі*, що передбачає посилення переговорних позицій країн, що беруть участь у багатосторонніх переговорах СОТ, та створення стабільної основи для взаємної торгівлі;

– *сприяння структурній перебудові економіки*, що передбачає залучення країнами, що створюють ринкову економіку або здійснюють глибокі економічні реформи, своїх менш розвинених сусідів до процесів інтеграції. Зацікавленість більш розвинених партнерів прослідковується у прискоренні ринкових реформ у країнах, що розвиваються, і у створенні там повноцінних містких ринків;

– *підтримка молодих галузей національної промисловості*, тому що для них виникає більш широкий регіональний ринок. Ця мета була провідною для інтеграційних об'єднань країн Латинської Америки й Африки до півдня від Сахари [9, с. 46].

Отже, *міжнародна економічна інтеграція* – це процес зближення та взаємопереплетення економік кількох країн із однорідними соціально-економічними системами, націлений на створення єдиного господарського організму.

Інтеграційні процеси відбуваються з неоднаковою глибиною й інтенсивністю в різних регіональних угрупованнях. За ступенем інтегрованості виокремлюються така наявна «офіційна» градація інтеграційних об'єднань країн: зона преференційної торгівлі, вільний торговельний простір (або зона вільної торгівлі), митний союз, спільний ринок, економічний союз [10, с. 235-236].

Зона преференційної торгівлі, що утворюється на основі таких угод, означає зацікавленість сторін в зближенні, що гарно характеризують надання вигідних умов на ринку один одному.

Зона вільної торгівлі (ЗВТ) – детермінується статтею XXIV ГАТТ як група митних територій, на котрій митні тарифи та інші рестриктивні заходи скасовані для майже повного переліку торгових продуктів (окрім дозволених випадків).

Митний союз (МС) – регламентується також статтею XXIV ГАТТ і, крім особливостей, наведених для ЗВТ, має передбачати наявність однакових тарифів і рестриктивних заходів серед членів об'єднання відносно третіх сторін.

Спільний ринок – включає в себе вільне переміщення не лише товари та послуги, а й факторів виробництва (капіталу, праці) з метою реалізації спільної економічної політики та утворення спільних органів координування та управління.

Економічний союз, що є більш високим рівнем інтеграції, являє собою координацію макро-економічної політики країн, з використанням єдиної валютної політики. Це закріплюється на законодавчому рівні, що в результаті формує загальні управлінські органи міжнародного рівня.

Політичний союз або політична інтеграція представляє собою вищий рівень інтеграції. прийнято вважати утворення. Прикладу політичного союзу у світі не існує через неготовність країни позбутися права автономії на

найвищому рівні.

Серед основних моделей інтеграційних процесів виділяють: моделі політико-економічної інтеграції (з урахуванням соціальних аспектів); моделі торговельно-економічної співпраці; моделі міжнародних економічних надурядових організацій, що регламентують торгівлю, тарифну політику і виробляють економічну стратегію; моделі політичних союзів і військових блоків [11] (рис. 1.4).

Рисунок 1.4 – Основні об'єднання світу за використаними моделями інтеграційних процесів

Джерело: побудовано автором на основі [11]

Серед усіх моделей і форм регіональної інтеграції переважна більшість стосується економічного регіонального співробітництва, до того ж вибір різних форм реалізації обраної моделі дозволяє поступово переходити від однієї форми співпраці до іншої залежно від зміни цілей країн-членів угруповання.

Міжнародна економічна інтеграція передбачає отримання двох типів ефектів (рис. 1.5): *статичного*, що виникає внаслідок перерозподілу існуючого капіталу, праці та інших ресурсів економік-учасниць, та

динамічного, що впливає на виробничі потужності, продуктивність та зростання економік-учасниць [12, с. 25].

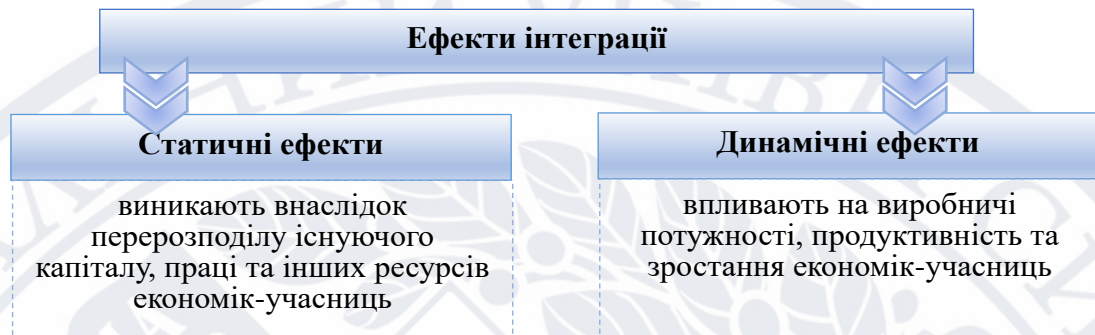

Рисунок 1.5 – Типи ефектів внаслідок міжнародної економічної інтеграції

Джерело: побудовано автором

В історичній ретроспективі можна виокремити чотири періоди якісних трансформацій угруповань країн світу (рис. 1.6):

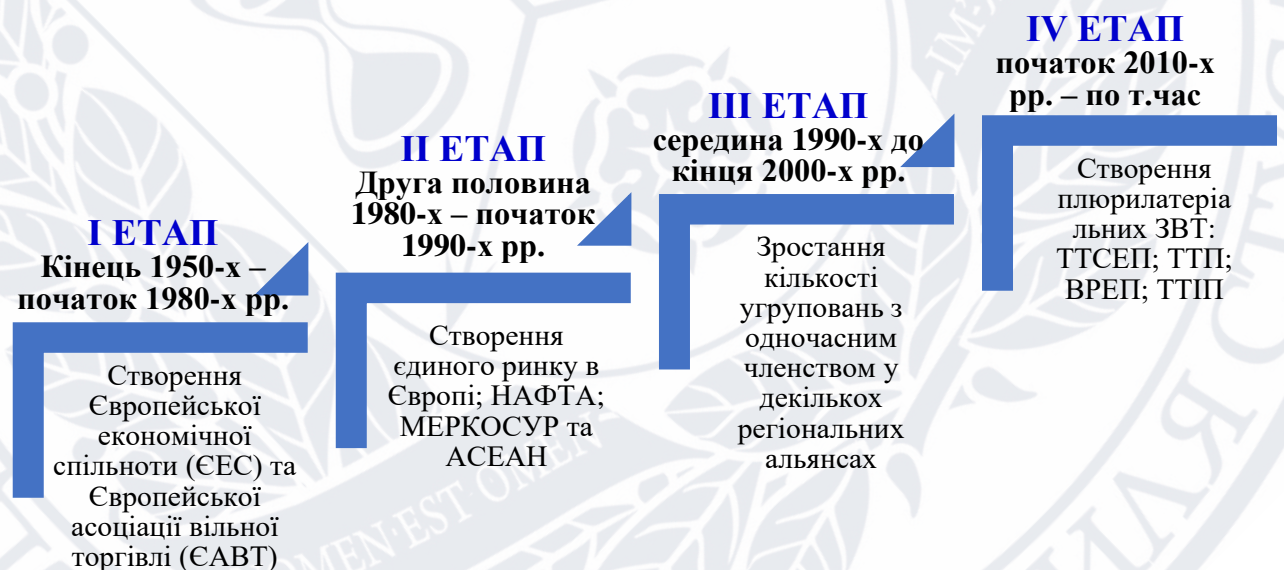

Рисунок 1.6 – Періодизація якісних трансформацій угруповань країн світу

Джерело: побудовано автором на основі [13]

1. *Кінець 1950-х – початок 1980-х рр.* – створення Європейської економічної спільноти (ЄЕС) та Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ), які стали

прикладом для наслідування для країн, що розвиваються в Латинській Америці та Африці (період трактується як «старий регіоналізм») [13].

2. Друга половина 1980-х – початок 1990-х рр. – ознаменований появою двох угруповань із якісно новітніми для свого часу принципами: єдиного ринку в Європі (на основі Єдиного європейського акта та Маастрихтського договору) та Північноамериканської зони вільної торгівлі (НАФТА; англ. «North American Free Trade Agreement», NAFTA), котра була першою РТА між умовними Північчю (США, Канада) та Півднем (Мексика). Окрім зазначених організацій, в цей період утворились Південноамериканський спільний ринок (МЕРКОСУР; ісп. «*Mercado Común del Sur*») та Зона вільної торгівлі Асоціації південно-східних азійських націй (АСЕАН; англ. «*Association of Southeast Asian Nations*») [13].

3. Період із середини 1990-х до кінця 2000-х рр. характеризується безпрецедентним зростанням кількості угруповань. На сьогодні більшість держав характеризується одночасним членством у декількох регіональних альянсах [8].

4. Початок 2010-х рр. ознаменувався появою так званих плюрилатеральних ЗВТ чи, як їх називають, мегарегіональних торговельних об'єднань (англ. «*plurilateral FTAs*», «*Mega-regional trade agreements*»), які фактично нівелюють географічні виміри регіону. Прикладами таких організацій можуть бути Транстихоокеанське стратегічне економічне партнерство (ТТСП; «*Trans-Pacific Strategic Economic Partnership Agreement*», TPSEP чи P4), що переживає непростий процес реорганізації у Транстихоокеанське партнерство (ТТП; англ. «*Trans-Pacific Partnership Agreement*», TPP), а також Всестороннє регіональне економічне партнерство (ВРЕП; англ. «*Regional Comprehensive Economic Partnership*», RCEP) і прототип Трансатлантичного торговельного та інвестиційного партнерства (ТТІП; англ. «*Transatlantic Trade and Investment Partnership*», TTIP) [13].

Таким чином, термін «інтеграція» визначається як поступовий процес зближення держав на основі взаємної вигоди. Існує кілька етапів інтеграції, включаючи зони вільної торгівлі, митні союзи, спільні ринки, економічні

союзи та політичні союзи. Економічна інтеграція має значний вплив на економіку країн-учасниць.

1.2 Теоретичні концепції міжнародної економічної інтеграції

Міжнародна економічна інтеграція визначається різними теоретичними концепціями, які вказують на різноманітні аспекти цього процесу. Однак слід відмітити, що ранні теорії економічної інтеграції походили від теорій міжнародних відносин (рис. 1.7).

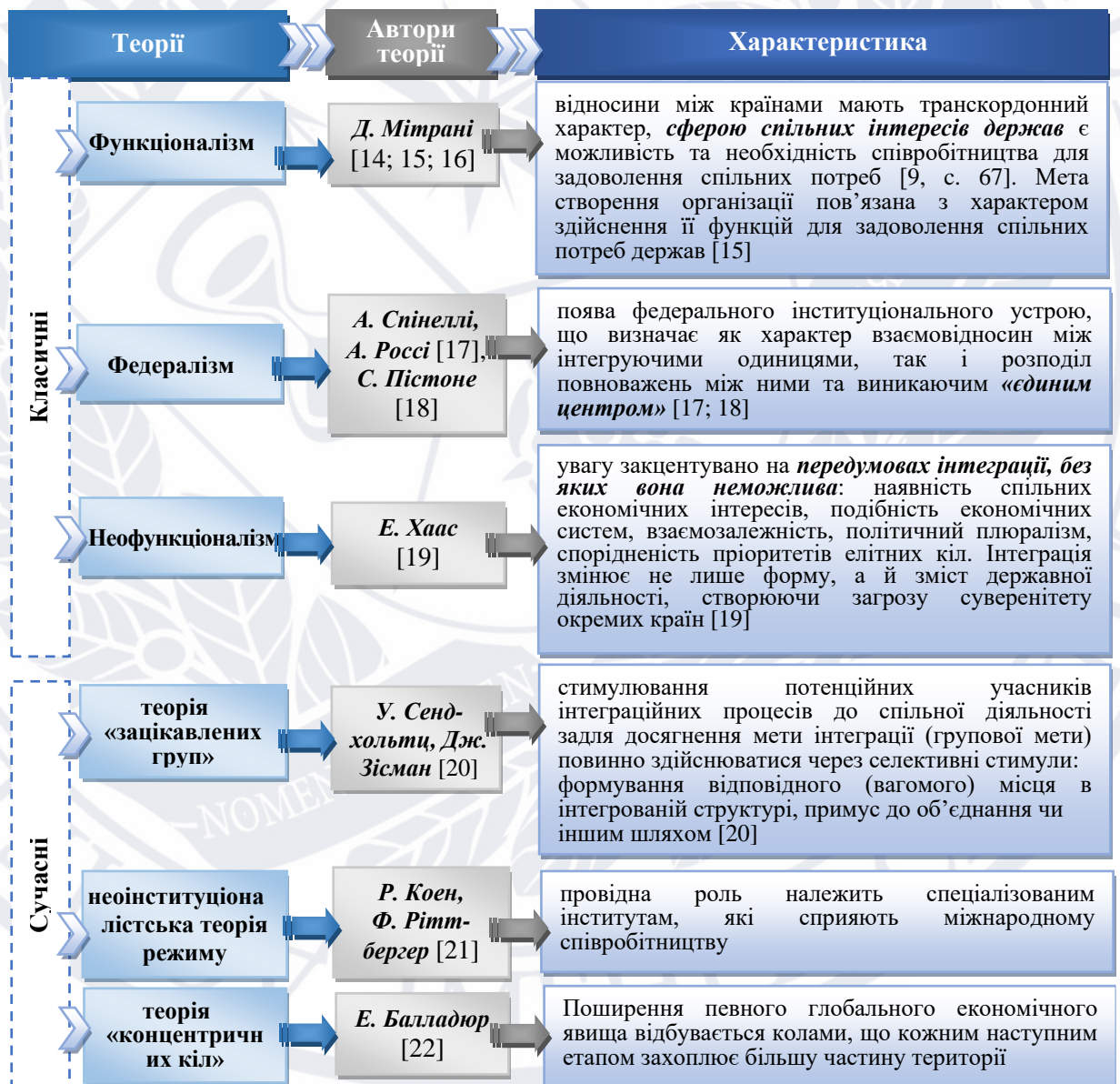

Рисунок 1.7 – Теоретичне підґрунтя економічної інтеграції

Джерело: побудовано автором на основі [14-22]

За рис. 1.7 видно, що міжнародна економічна інтеграція вивчається в межах різних теорій міжнародних відносин, таких як: функціоналізму, федералізму, неофункціоналізму, теорії «зацікавлених груп», неінституціоналістської теорії режиму та теорії «концентричних кіл».

Меркантилізм був першою економічною теорією, що надала теоретичне обґрунтування економічної інтеграції. Його представники – Т. Мен, А. Монкретьєн та У. Стаффорд, обґрунтовували інтеграцію як інструмент ефективності зовнішньої торгівлі [23, с. 212].

Серед теорії міжнародної економічної інтеграції не слід забувати про *теорію компаративних переваг*, розроблену Д. Рікардом у 1817 р., що передбачає об'єднання країн для забезпечення спільної продуктивності та ефективності. Кожна країна спеціалізується в виробництві тих товарів, в яких вона має компаративну перевагу, і тим самим обмінюється товарами з іншими країнами.

Основи теоретичного аналізу міжнародної економічної інтеграції заклали ще А. Сміт, Д. Рікардо, Дж.Р. МакКуллох, Ф. Ліст, Г. Шмолер та В. Рошер, які у своїх працях досліджували передумови та ефективність функціонування митних союзів [24].

Економісти-міжнародники дотримуються думки, що теорія економічної інтеграції еволюціонувала у дві стадії [25, с. 82–87]: від *традиційної теорії економічної інтеграції*, що зосереджувалася виключно на перевагах торгівлі та економічної інтеграції до *нової теорії економічної інтеграції*, що ґрунтувалася на врахуванні зміни економічних і торговельних умов [26].

Основи традиційної теорії економічної інтеграції було закладено Дж. Вайнером у своїй праці «Питання про митні союзи» (1950 р.), що була присвячена детальному економічному аналізу переваг і вигод від економічної інтеграції у вигляді так званих статистичних ефектів інтеграції [27, с. 209–211]. Статистичні ефекти інтеграції Дж. Вайнер поділив на *ефект створення торгівлі* (tradecreation), що виникає при формуванні потоку імпортованих товарів у країні-члені митного союзу і здешевленні цих товарів через відміну мита, та *ефект відхилення торгівлі* (trade diversion), що пов'язаний із переорієнтацією

споживачів з купівлі товарів позаінтегрованого джерела на внутрішньоінтегроване [26].

Використовуючи ефект масштабу Дж. Вайнер обґрунтував кореляцію між імовірністю розвитку вільної торгівлі та розміром митного союзу. Ніж більшою є зона митного союзу, тим вищою є вірогідність розвитку вільної торгівлі. Д. Крепс поставив під сумнів виключно позитивні результати теорії Вайнера про митний союз [28, с. 207–208]. Дж. Мід, стверджував, що фактично збільшити обсяг торгівлі можливо за умови нееластичного попиту та еластичної пропозиції [29].

Теорія стадій інтеграції С. Ліндера, розроблена у 1961 р., вказує, що країни, які мають схожі рівні розвитку та інтереси, більш схильні до інтеграції. Вони розпочинають співпрацю у галузях, де вже є схожість, а потім поширюють інтеграцію на інші галузі.

Нові або *динамічні теорії* економічної інтеграції [30, с. 163–168] представлені «новим регіоналізмом» та «старим регіоналізмом» [31; 32].

Представник нової теорії економічної інтеграції М. Алле інтеграцію розглядав як єдиний ринковий простір в межах декількох країн, що діє під впливом ринкових сил та вільної конкуренції з мінімальним втручанням держави [33, с. 43]. М. Алле визнавав міжнародну торгівлю та світовий ринок як основні рушії цивілізаційного процесу.

І ще один представник нової теорії економічної інтеграції Б. Баласса в інтеграції вбачав усунення дискримінації та будь-яких дій держави, що впливають на свободу дій приватного сектору економіки.

Отже, М. Алле та Б. Баласса серед динамічних ефектів інтеграції називали зміну структури ринку і конкуренції, технологічні зміни, зростання продуктивності, інвестиційну діяльність та ризики [34, с. 449–454]. З часом деякі економісти серед динамічних ефектів щодо збільшення економічних масштабів та залучення більшої кількості споживачів називали інвестиції [35, с. 164].

Концепція «континентальної інтеграції» А. Маршала передбачає залучення країн у зовнішньоекономічні відносини шляхом приєднання до

регіонального об'єднання [36, с. 192]. Екстраполяція закономірності, що стає стрижнем концепції «континентальної інтеграції», настановує А. Маршала на думку щодо розширення людської співпраці за межі національних економік і переростання до згуртованості держав у великий організм.

А. Маршаль виділяє дві полярні форми інтеграції – національну та інтернаціональну інтеграції – та проміжну між ними континентальну інтеграцію, якої досягти легше через більшу однорідність географічного, економічного, політичного, етнічного характеру, що виражається у більшій згуртованості і співпраці [36, с. 289].

Теорія імперіалізму Дж. Гобсона відноситься до нових теорій економічної інтеграції і визнає владу великих корпорацій та бізнес-структур, які задля реалізації спільних інтересів можуть впливати на процес міжнародної економічної інтеграції. Ця теорія розглядає інтеграцію як спробу забезпечити доступ до ринків та ресурсів для економічних суб'єктів.

Теорія динамічного зростання, розроблена представниками Нью Йоркської школи Ч. Пленті та Р. Верноном, робить акцент на тому, що інтеграція сприяє створенню нових можливостей для розвитку, зокрема, через міжнародні інвестиції та транснаціональні корпорації.

Теорія політичної економії П. Кеплінга краскютним стрижнем визнавала політичні мотивації, що відіграють важливу роль у процесі міжнародної інтеграції. Країни можуть об'єднуватися з політичних міркувань, таких як забезпечення безпеки, політичної стабільності тощо.

Дж. МакКормік зазначає, що ранні теорії міжнародної інтеграції походили з теорій міжнародних відносин, які згодом доповнювалися, але на сьогодні єдиної чітко визначеної теорії, з якою погодилися усі дослідники, не існує [37, с. 5].

Отже, дослідивши теоретичне підґрунтя розвитку міжнародної економічної інтеграції можна виділити, що ці теорії допомагають розуміти різні аспекти міжнародної економічної інтеграції та визначити фактори, які сприяють чи гальмують цей процес, що дозволило узагальнити методологічні підходи до дослідження інтеграційних процесів (табл.1.1).

Таблиця 1.1 – Систематизація методологічних підходів до дослідження інтеграційних процесів

Підходи	Мотиви до інтеграції	Характер інтеграційних взаємозв'язків
Неокласичний (технологічний) підхід	– підвищення алокативної ефективності, – подолання бар'єрів входження на ринок, – досягнення економії через ефекти масштабу, – отримання монополістичних переваг	– єдиний технологічний процес, – спеціалізація і диференціація виробництва, – синхронізація бізнес-процесів, – гармонізація ресурсного потенціалу учасників, – збалансованість інновацій
Інституційний підхід	– мінімізація транзакційних витрат, – еволюція різних економічних інститутів	– розвиток агентських відносин і впливу на них розподілу прав власності
Підхід з позицій динамічних порівняльних переваг	– розвиток порівняльних переваг між країнами-учасницями	інтеграція як напрям адаптації до життєвих циклів продуктів і технологій
Системний	ефективне функціонування угруповання з метою отримання спільних ефектів від взаємодії (синергії)	інтеграція як система (учасники, процеси, потоки), функціонування якої забезпечує отримання синергетичних ефектів
Інформаційний	володіння інформацією	інтеграційна взаємодія через наявність та володіння інформацією
Стратегічний	– баланс інтересів учасників, – формування ієрархії цілей інтегрованої структури	стратегічне управління цінністю інтегрованої структури
Комунікаційний	– обмін міжособистісними комунікаціями	інтеграція як обмін міжособистісними комунікаціями
Ресурсно-компетентнісний	– розмежування ресурсів і компетенцій учасників, – створення композиції компетенцій і виокремлення ключових, – акцентування на використанні потенціалу інтеграції	випереджальне створення нових та застосування наявних компетенцій
Логістичний	– логістичне управління в межах інтеграції	організація логістичного управління вздовж ланцюга створення цінності

Отже, узагальнюючи розгляд зазначених теорій економічної інтеграції та підходів до неї, слід відзначити, що проблеми, пов'язані з формуванням чи, власне, визначенням теоретичних підвалин сучасних інтеграційних процесів, мають об'єктивний характер, що обумовлено як їх поглибленням у певних угрупованнях, так і зміни комплексних теоретичних підходів політичного реалізму (неореалізму) і політичного ідеалізму.

Розгляд різноманітних аспектів економічної інтеграції в умовах турбулентності середовища та динаміки внутрішнього розвитку країн-учасниць угруповань обумовлює необхідність аналізу передумов створення інтеграційних угруповань, чому і буде присвячений п. 1.3 кваліфікаційної магістерської роботи.

1.3 Передумови створення інтеграційних угруповань Африканського континенту

Інтеграційні процеси, що набули популярності в усьому світі з руйнуванням біполярної системи міжнародних відносин, сьогодні відіграють конструктивну роль у багатьох регіонах світу. Окрім класичних форм європейської інтеграції ХХ ст., в азіатському регіоні з'явилися нові форми взаємодії, що ознаменувалися несподіваними успіхами головних акторів світової економіки. Африканські країни також прагнуть розвивати інтеграційні процеси у своїх регіонах.

Процеси поглиблення інтернаціоналізації господарського життя призвели до зростання кількості міждержавних угруповань та формування регіональних торгівельних блоків (рис. 1.8).

За територіальною ознакою найбільше таких регіональних утворень сконцентровано в Європі (близько 25,7%), значно менше у Східній Азії (16,3%), Південній (11,3%) та Північній Америці (8,1%) [38].

Об'єктивні обставини сприяють продовженню ініціатив, розпочатих основними країнами регіону наприкінці 80-х рр. минулого століття. На початку

XXI ст. Африканський континент посідав особливе місце в сучасній системі міжнародних політичних і економічних відносин.

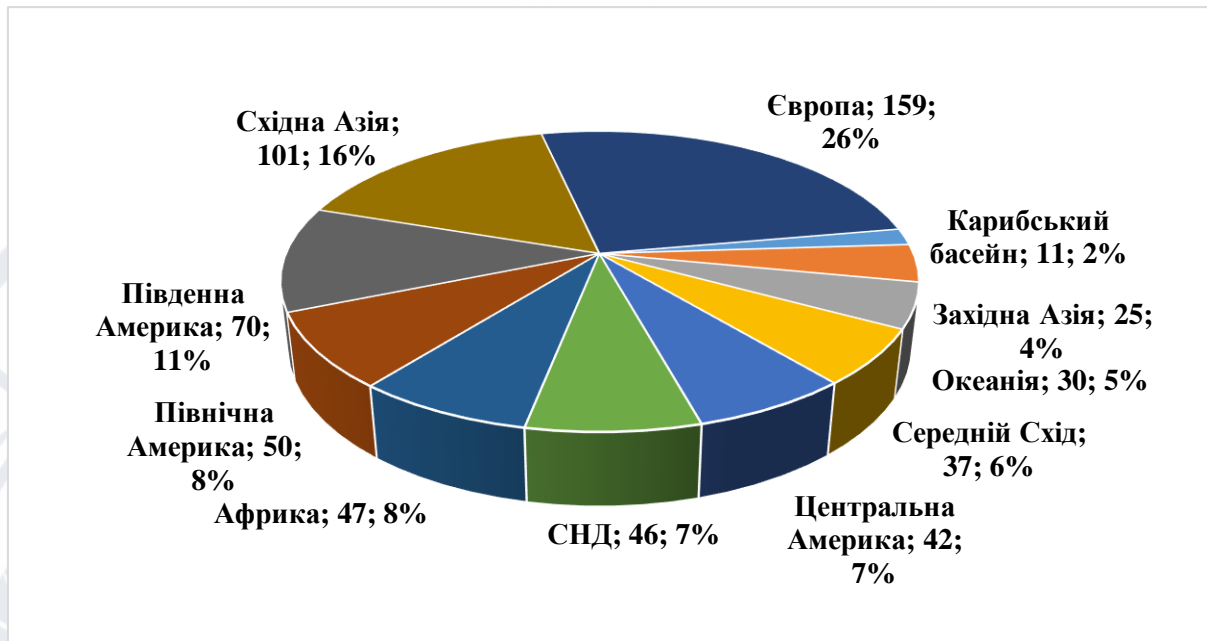

Рисунок 1.8 – Кількість діючих регіональних торговельних угод у розрізі регіонів у 2022 р.

Джерело: побудовано автором на основі [39]

Незважаючи на те, що Африка відстає в економічному розвитку від інших регіонів, наразі вона має один із найбільших у світі сировинних потенціалів. Сьогодні Африка – регіон який зростає та має найвищі показники економічного зростання у світі, регіон, який не насичений товарами. За даними Світового банку три африканські країни увійшли до топ-10 найбільш динамічних економік світу [40].

До складу корисних копалин входить 90% світових запасів платини, 60% кобальту й марганцю, 40% золота й алмазів тощо. В Африці вирощують 1,5 млн т бавовни, понад 1 млн т кави, деревини та цінних порід. Країни Африки представлені в багатьох міжнародних міжурядових організаціях.

Основні форми міжнародної економічної інтеграції Африканського континенту представлені в табл. 1.2.

Рух до єдності та інтеграції африканських країн бере свій початок у 1950-1960 рр.

Таблиця 1.2 – Форми міжнародної економічної інтеграції Африканського континенту

Економічна інтеграція	Рік заснування	Країни	Статус
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Економічне співтовариство країн Центральної Африки (ЕКОЦАС)	1983	Ангола, Бурунді, Габон, ДР Конго, Екваторіальна Гвінея, Камерун, Республіка Конго, Руанда, Сан-Томе і Принсіпі, Центральноафриканська Республіка, Чад	Торговельно-економічний союз
Економічне співтовариство країн Західної Африки (ЕКОВАС)	1975	Бенін, Буркіна-Фасо, Гамбія, Гана, Гвінея, Гвінея-Бісау, Кабо-Верде, Кот-д'Івуар, Ліберія, Малі, Нігер, Нігерія, Сенегал, Сьєрра-Леоне, Того	Економічний союз
Економічне співтовариство країн Східної та Південної Африки (КОМЕСА)	1994	Бурунді, Демократична Республіка Конго, Джибуті, Замбія, Зімбабве, Еритрея, Есватіні, Ефіопія, Єгипет, Кенія, Коморські Острови, Лівія, Маврикій, Мадагаскар, Малаві, Руанда, Сейшельські Острови, Сомалі, Судан, Туніс, Уганда	Зона вільної торгівлі
Східноафриканське співтовариство (САС)	2000	Бурунді, Кенія, Руанда, Південний Судан, Танзанія та Уганда	Зона вільної торгівлі
Співтовариство розвитку Півдня Африки (SADC)	1992	Ангола, Ботсвана, Замбія, Зімбабве, Есватіні, Союз Коморських Островів, Демократична Республіка Конго, Лесото, Маврикій, Мадагаскар, Малаві, Мозамбік, Намібія, Південно-Африканська Республіка, Сейшельські Острови і Танзанія	Торговельно-економічний союз
Східноафриканське співтовариство (ЕАС)	2005	Конго, Об'єднана Республіка Танзанія, Республіки Кенія, Бурунді, Руанда, Південний Судан, Уганда	Митний союз
Економічне та валютне співтовариство Центральної Африки (СЕМАС)	1999	Ангола, Бурунді, Камерун, Чад, ДР Конго, Гвінея, Габон, Республіка Конго, Руанда, Центральноафриканська Республіка, Сан-Томе і Принсіпі	Економічний та валютний союз
Південноафриканський митний союз (SACU)	1910	Ботсвана, Есватіні, Лесото, Намібія та Південна	Митний союз
Західноафриканський економічний і валютний союз (WAEMU)	1994	Бенін, Буркіна-Фасо, Сенегал, Того, Кот-д'Івуар, Малі, Нігер, Гвінея-Бісау	Митний союз
Союз Арабського Магрибу (САРМ)	1989	Мавританія, Західна Сахара, Марокко, Алжир, Туніс, Лівія	
Рада співробітництва Перської затоки (GCC)	2015	Бахрейн, Кувейт, Оман, Катар, Саудівська Аравія та Об'єднані Арабські Емірати	Митний союз

Джерело: сформовано автором

Важливу роль з ініціювання інтеграційних процесів відіграла економічна комісія ООН для Африки, яка закликала країни проводити політику імпортозаміщення для зменшення зовнішньої залежності та прискорення економічного розвитку. Наступним кроком став Лаоський план дій 1980 р., який передбачав створення Панафриканського спільного ринку до 2000 р. шляхом поступового переходу від зони вільної торгівлі та спільного ринку до економічного союзу трьох основних субрегіональних інтеграційних угруповань – Спільного ринку країн Східної та Південної Африки (COMESA), Економічного співтовариства країн Західної Африки (ECOWAS) та Економічного співтовариства країн Центральної Африки (CEMAC) [41].

У 1991 р. голови африканських урядів підписали Абуджийський договір про створення Панафриканського економічного співтовариства (РАЕС) з метою зміцнення інтеграційних ініціатив на субрегіональній основі задля прискорення і полегшення процесу лібералізації торгівлі та інвестицій в регіоні.

Однією з останніх програм економічного розвитку Африки є «Нове партнерство заради розвитку Африки» NEPAD (New Partnership for Africa's Development), метою якого є вирішення міжафриканських суперечок, залучення інвестицій і фінансової підтримки та вирішення проблеми зовнішньої заборгованості через «Партнерство тисячоліття заради економічного відродження Африки» (Millennium Partnership for Africa's Economic Recovery). Вона базується на двох програмах: Програмі (MAP) та Плані Омега, який визначає пріоритети розвитку сільського господарства, освіти, охорони здоров'я та інфраструктури в регіоні. Ці дві програми були об'єднані в єдину програму під назвою «Нова африканська ініціатива» (NAI), яка була схвалена главами урядів Організації африканської єдності в 2001 р.

Африканські інтеграційні об'єднання характеризуються дуже низьким рівнем розвитку країн, низькою часткою взаємної торгівлі, монокультурною та однорідною експортною продукцією, великою різницею в рівнях розвитку та доходах на душу населення, непослідовною економічною політикою та низькими податковими надходженнями. Ці та інші деструктивні фактори

зумовили формальний характер інтеграційного процесу, низькі динамічні та статичні ефекти створення торгівлі та переважання ефектів переорієнтації торгівлі.

Однією з форм міжнародної економічної інтеграції Африканського континенту є Союз Арабського Магрибу (САМ). Союз Арабського Магрибу має досить глибоке коріння. Еліти цих країн прагнули діяти разом ще за колоніальних часів: тоді, у січні 1948 р. в Каїрі, було створено Комітет визволення арабського Магрибу. Однак, як це часто буває, коли країни здобули незалежність, між ними виникли протиріччя та суперництво.

Хронологія розвитку відносин країн-учасниць країн Арабського Магрибу представлений на рис. 1.9.

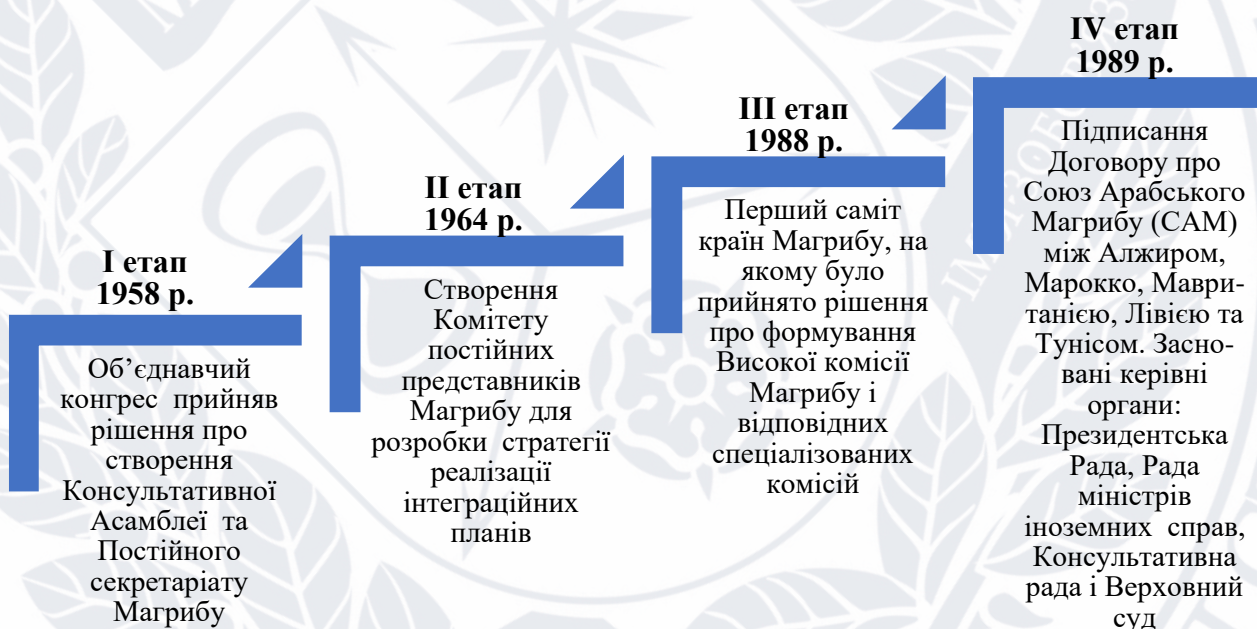

Рисунок 1.9 – Процес інтеграції африканських держав до Союзу Арабського Магрибу

Джерело: побудовано автором

Історично першим кроком на шляху до об'єднання регіону став Об'єднавчий конгрес країн Магриба в Танжері в 1958 р. Ідея інтеграції країн Магрибу бере початок з 1964 р., коли на конференції міністрів економіки країн було створено Комітет постійних представників Магрибу, який мав зайнятися

розробкою інтеграційних планів. Його сформували представники Алжиру, Лівії, Марокко та Тунісу в цілях координації та гармонізації планів економічного розвитку країн.

По-перше, у 50-60-х рр. країни, які нещодавно отримали незалежність, перебували в процесі вирішення спорів щодо державних кордонів. Ця прикордонна напруженість нерідко переростала у збройні сутички. По-друге, напруга зумовлювала також вибір кардинально різних шляхів соціально-економічного розвитку новостворених незалежних держав Північної Африки. По-третє, все ускладнювалося претензіями одразу кількох країн (Алжиру, Марокко, Лівії) на лідерство у регіоні. У подібних умовах ідея створення Великого Магрибу була дуже складною.

Лише у 80-х рр. утворилися два угруповання країн, які декларували прагнення об'єднання Магрибу. До першої (1983 р.) увійшли Алжир, Туніс і Мавританія, до другої (1984 р.) – Лівія та Марокко. Втім, друга група розпалася вже через два роки.

Внаслідок безрезультатної тривалої конфронтації та суперництва, змін внутрішньо- та зовнішньополітичного порядку денного, бажання країн Магрибу набути більшої політичної ваги на міжнародній арені, а також прагнення до прискорення економічного розвитку, до кінця 80-х позитивні зрушення на шляху об'єднання все ж таки виявилися. Почали обговорюватися можливості майбутнього інтеграційного угруповання.

17 лютого 1989 р. (Марракеш, Марокко) здійснилася мрія багатьох поколінь народів Північної Африки, оскільки відбулося підписання Договору про Союз Арабського Магрибу (САМ) між Алжиром, Марокко, Мавританією, Лівією та Тунісом Союзу Арабського Магрибу (САМ), основні цілі створення якого наведено на рис. 1.10.

Насправді створення САМ не дало тих успіхів, на які розраховували учасники. Незважаючи на амбітні проекти в економічній та соціальних сферах, координацію гальмували протиріччя, що нікуди не зникли, внутрішні труднощі країн-учасниць (дії ісламістів, західносахарська проблема), міжнародні санкції

проти Лівії. Через різницю у поглядах на шляху вирішення Західно-Цукрового питання Марокко в 1995 р. взагалі заморозило своє членство в організації. Однотипність економік також робила процес інтеграції скрутним.

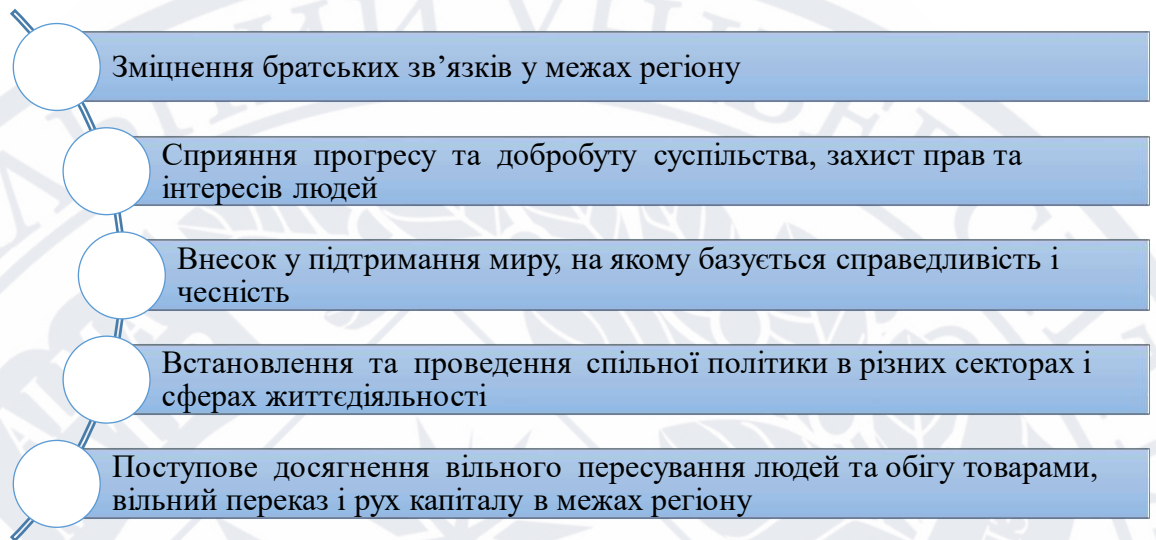

Рисунок 1.10 – Загальні цілі єдності держав-учасниць Магрибського союзу

Джерело: побудовано автором

Всі цілі та завдання підсумовані в 19 ключових статтях Договору про заснування ЄС (Treaty establishing the EU, 1989), що охоплюють економічну, політичну, соціальну та культурну сфери. Зміцнення зв'язків з арабськими країнами та країнами-членами ЄС також вважається пріоритетом у зовнішній політиці Союзу Магрибу.

Відповідно до Марракешського договору в структурі Магрибу було створено низку регіональних органів (рис. 1.11):

- 1) найвищим органом Союзу є Президентська рада, що складається з п'яти глав держав. Вони приймають рішення одногосно і є єдиним органом, що має повноваження приймати рішення (вони збираються кожні півроку);
- 2) Союзний договір також передбачає Раду міністрів закордонних справ, яка відповідає за підготовку засідань Президентської ради, що збирається двічі на рік;
- 3) Консультативна асамблея складається зі 100 членів, по 20 від кожної з

представницьких держав, яка збирається раз на рік для розгляду проектів, запропонованих Президентською радою, та надання рекомендацій главам держав або урядів;

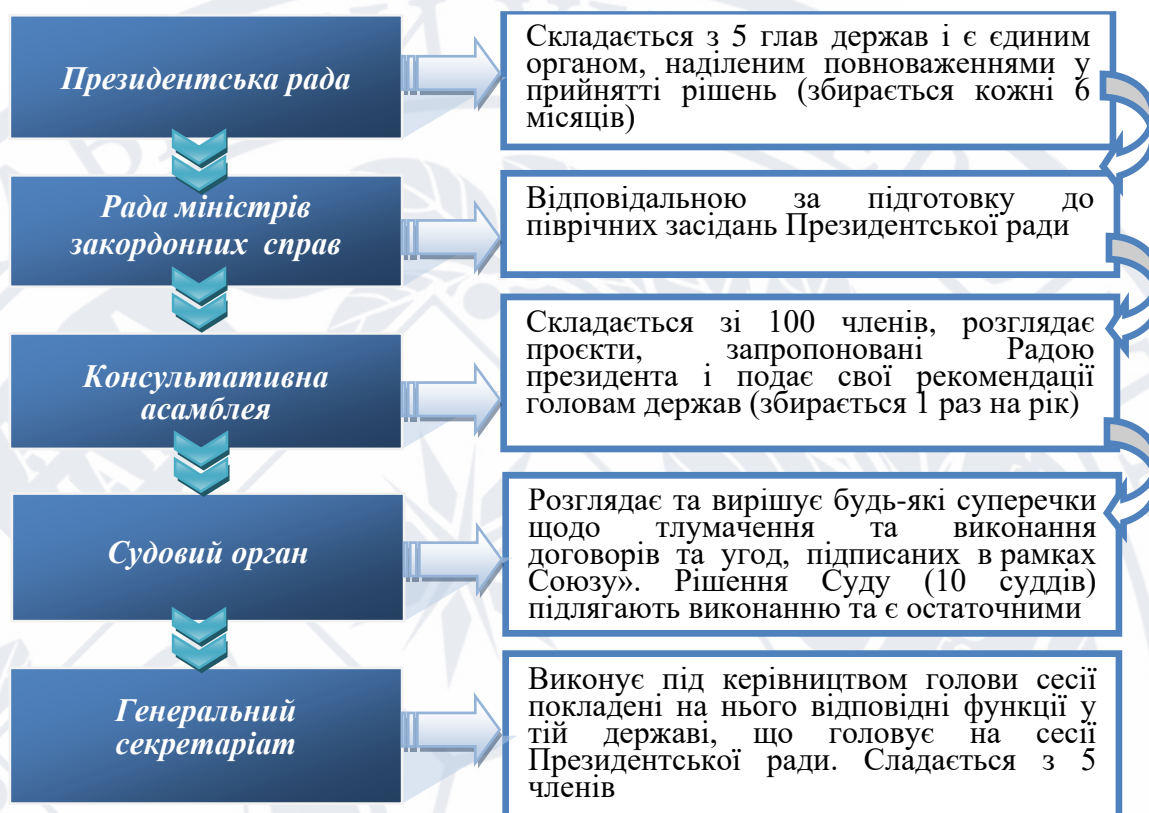

Рисунок 1.11 – Регіональні інституції Магрибського союзу

Джерело: побудовано автором

4) Судовий орган – складається з 10 суддів (по два від кожної держави-члена), до обов'язків яких входить «розгляд і вирішення всіх спорів, що стосуються тлумачення та виконання договорів і угод, укладених в рамках Союзу». Рішення Суду є обов'язковими до виконання та остаточними;

5) Генеральний секретаріат – збирається кожні півроку в одній з п'яти країн.

Конвенція також передбачає створення спеціалізованих міністерських комітетів для виконання завдань у сфері людських ресурсів, освіти, науки, технологічного розвитку, економіки, безпеки харчових продуктів та інших ключових сферах.

Така структура Митного союзу та чіткий набір цілей і завдань організації

допоможуть союзу здобути міжнародне визнання та підвищити свою конкурентоспроможність з іншими країнами. У міжнародній сфері це співпраця у забезпеченні та налагодженні дипломатичного співробітництва; у сфері оборони – підтримка незалежності кожної країни-члена; в економічній сфері – забезпечення промислового, сільськогосподарського та соціального розвитку; у культурній сфері - підтримка духовних і творчих цінностей, заснованих на ісламі, та збереження арабської національної ідентичності.

Висновки до розділу 1

Дослідивши теоретичні засади функціонування інтеграційних утворень в умовах глобалізації можна зробити такі висновки.

Світова економіка характеризується двома тенденціями: посиленням цілісності світового господарства та економічним зближенням та взаємодією країн на регіональному рівні.

Під міжнародною економічною інтеграцією розуміється процес зближення та взаємопереплетення економік кількох країн із однорідними соціально-економічними системами, націлений на створення єдиного господарського організму. Інтеграція на макрорівні проявляється у двох перспективах: функціональній та регіональній.

Інтеграційні процеси відбуваються з неоднаковою глибиною й інтенсивністю, що дозволило виділити такі форми інтеграції як: зона преференційної торгівлі, вільний торговельний простір (або зона вільної торгівлі), митний союз, спільний ринок, економічний союз.

Серед усіх моделей і форм регіональної інтеграції переважна більшість стосується економічного регіонального співробітництва, до того ж вибір різних форм реалізації обраної моделі дозволяє поступово переходити від однієї форми співпраці до іншої залежно від зміни цілей країн-членів угруповання.

Міжнародна економічна інтеграція передбачає отримання двох типів

ефектів: *статичного* та *динамічного*.

В історичній ретроспективі можна виокремити чотири періоди якісних трансформацій угруповань країн світу. Міжнародна економічна інтеграція визначається різними теоретичними концепціями, які вказують на різноманітні аспекти цього процесу. Розгляд різноманітних аспектів економічної інтеграції в умовах турбулентності середовища та динаміки внутрішнього розвитку країн-учасниць угруповань обумовлює необхідність аналізу передумов створення інтеграційних угруповань на Африканському континенті.

Африканський континент посідав особливе місце в сучасній системі міжнародних політичних і економічних відносин. Важливу роль з ініціювання інтеграційних процесів відіграла економічна комісія ООН для Африки та Лаоський план дій 1980 р. Особливістю інтеграційних об'єднань Африканського континенту є низький рівень економічного розвитку країн-учасниць, низька частка взаємної торгівлі, монокультурна та однорідна експортна продукцією тощо.

Однією з форм міжнародної економічної інтеграції Африканського континенту є Союз Арабського Магрибу (САМ). Марракешський договір є основоположним кроком до єдності держав-учасниць Магрибського союзу, що визначив його загальні цілі, серед яких: зміцнення братських зв'язків у межах регіону; сприяння прогресу та добробуту суспільства, захист прав та інтересів людей; встановлення та проведення спільної політики в різних секторах і сферах життєдіяльності; поступове досягнення вільного пересування людей та обігу товарами, вільний переказ і рух капіталу в межах регіону тощо.

Відповідно до Марракешського договору в структурі Магрибу було створено низку регіональних органів: Президентську раду, Раду міністрів закордонних справ, Консультативну асамблею, Судовий орган та Генеральний секретаріат.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ПЕРЕДУМОВ РОЗВИТКУ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН КРАЇН МАГРИБСЬКОГО СОЮЗУ

2.1 Тенденції розвитку Африканського континенту в сучасній моделі світової економіки

Африканський континент представлений гетерогенними країнами, не дивлячись на те, що вони географічно поєднані і мають певні спільні риси економічного розвитку, чисельні особливості, що є визначальними з точки зору міжкраїнової взаємодії.

Задля економічних досліджень здебільшого використовують підхід, що поділяє країни Африки на Північні (Марокко, Алжир, Туніс, Єгипет) та країни на південь від Сахара, за винятком ПАР. ПАР виокремлюється через належність до розвинених країн в протилежність решті африканських держав, які є країнами, що розвиваються [2]. Такий поділ зумовлений і тим, що північноафриканські країни випереджають південні країни за більшістю показників економічного розвитку.

В Африці зосереджено до 40% загальносвітових запасів золота та до 90% запасів хрому та платини. Також там знаходяться найбільші на планеті запаси кобальту, алмазів та урану. Перед Демократичної Республіки Конго, наприклад, припадає близько 70% світової видобутку кобальту. А в Гвінеї зосереджено 35% світових запасів бокситів. Крім того, на частку Африки припадає 65% світових орних земель та близько 10% внутрішніх відновлюваних джерел прісної води, що дозволяє говорити про величезний сільськогосподарський потенціал.

На товари припадає понад 60% загального експорту товарів у 45 із 54 країн Африки, що робить їх дуже вразливими до глобальних цінових шоків на сировинні товари та підриває перспективи інклюзивного зростання та розвитку континенту [42].

Середні темпи зростання реального ВВП в Африці знизилися до 3,8% у

2022 р. через пандемію коронавірусу та геополітичні потрясіння. Але при цьому 53 з 54 країн продемонстрували зростання і його стійкість зберігається у всіх п'яти регіонів континенту у середньостроковій перспективі. Середні темпи зростання у 2023 та 2024 рр. очікуються близько 4% (рис. 2.1).

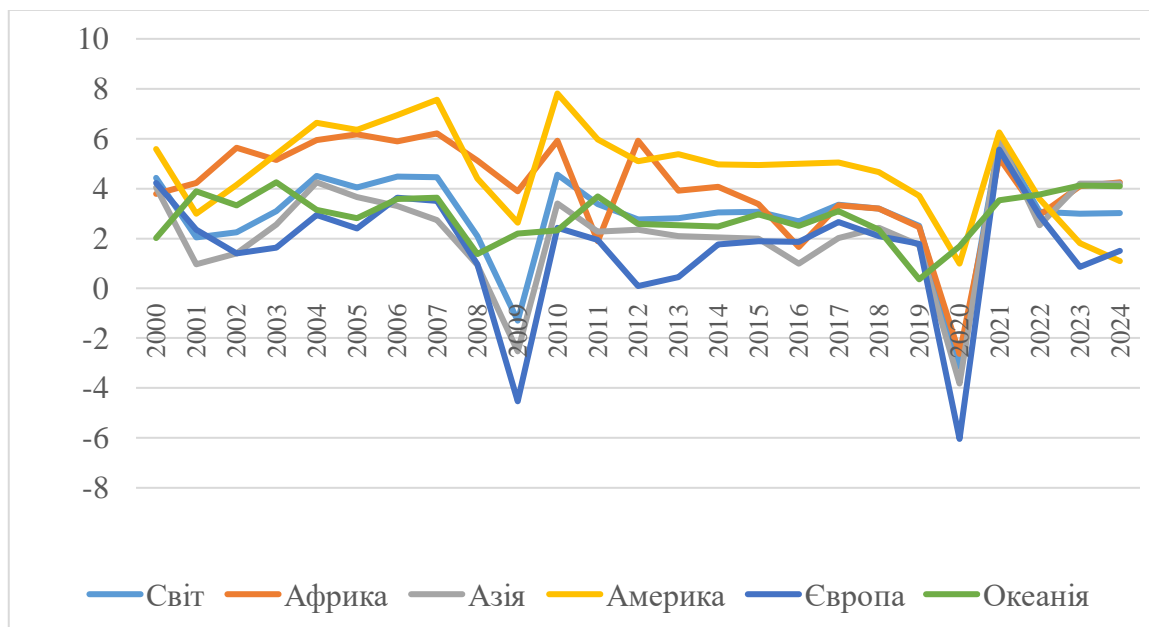

Рисунок 2.1 – Темпи зростання реального ВВП у різних регіонах світу, 2000-2024 рр., %

Джерело: побудовано автором на основі [43]

Основними ризиками залишаються різке зростання цін на продукти харчування та енергоносії, збільшення витрат на обслуговування внутрішнього боргу, посилення світових фінансових умов та зміна клімату, які можуть поставити під загрозу внутрішнє постачання продовольства та змінити політичний курс у країнах, де цього року відбуваються вибори.

Найбільшими економіками континенту є Нігерія, ПАР та Єгипет, але потенціал їх зростання у найближчі роки обмежений, тоді як на перший план з погляду темпів розвитку виходять невеликі за обсягом економіки Африки.

Найближчими роками саме вони залишатимуться основною рушійною силою регіону. Згідно з прогнозом Африканського банку розвитку, у 2023–2024 рр. п'ять лідерів за темпами зростання економік Африки – Руанда, Кот-д'Івуар, Бенін, Ефіопія та Танзанія – виростуть у середньому більш ніж на 5,5%

і повернуть собі позиції серед 10 найшвидше зростаючих економік світу.

У низці інших африканських країн також прогнозується зростання більш ніж на 5,5% у період 2023-2024 років. Це Демократична Республіка Конго, Гамбія, Мозамбік, Нігер, Сенегал та Того. При цьому темпи зростання таких країн, як Нігерія, ПАР, Єгипет, Алжир, Марокко та Кенія будуть стабільні, але близькі до темпу зростання світової економіки, тобто в середньому не перевищать 2-3% [42].

Стійке зростання зберігалось в 2022 р. в усіх регіонах Африки, згідно прогнозу Африканського банку розвитку, тенденція зберігатиметься у 2023-2024 рр., лише на півдні континенту темпи зростання економіки не перевищать 2% цього року і залишаться під тиском наступного року (рис. 2.2).

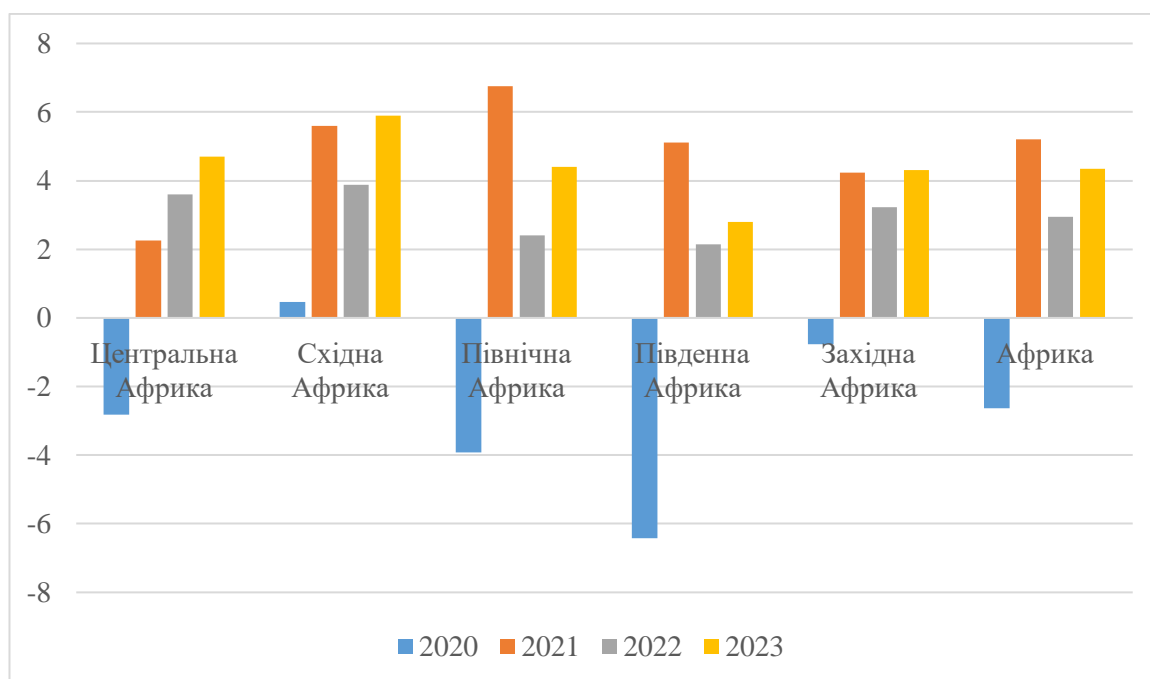

Рисунок 2.2 – Темпи зростання ВВП у регіонах Африки, 2020-2023 рр., %

Джерело: побудовано автором на основі [42; 43]

Завдяки сприятливим цінам на сировинні товари, зростання, за оцінками Африканського банку розвитку був найшвидшим на континенті і склав 4,7% у Центральній Африці порівняно з 3,6% у 2021 р. Що стосується Південної Африки, то у цьому регіоні зафіксовано найсильніше зниження темпів

зростання, приблизно до 2,5% у 2022 р. з 4,3% у 2021 р. Це уповільнення відбиває стримане зростання у ПАР, оскільки вищі відсоткові ставки, слабкий внутрішній попит та постійні відключення електроенергії позначаються на економіці.

У Західній Африці темпи зростання сповільнилися до 3,6% у 2022 р. з 4,4% у 2021 р. через уповільнення зростання в Кот-д'Івуарі та Нігерії, двох найбільших економіках регіону. Економіка Нігерії у 2023 р., хоч і постраждала від пандемії коронавірусу, відсутності безпеки та зниження видобутку нафти, незважаючи на більш високі світові ціни на нафту, могла б виграти від зусиль, що продовжуються, по відновленню безпеки в неспокійному нафтовидобувному регіоні

Темпи зростання ВВП у Північній Африці знизилися до 4,3% у 2022 р. з 5,4% у 2021 р. через різке падіння економіки Лівії та посухи в Марокко. Прогнозується, що зростання стабілізується на рівні 4,3% у 2023 р., чому сприятиме очікуване сильне відновлення у цих двох країнах та стійке зростання в інших країнах регіону.

У Східній Африці темпи зростання сповільнилися до 4,2% у 2022 р. з 5,1% у 2021 р. Однак прогнозується, що у 2023 та 2024 рр. вони відновляться до середнього допандемійного рівня понад 5%. Хоча структура виробництва у Східній Африці відносно диверсифікована, країни регіону переважно є нетто-імпортерами сировинних товарів. Таким чином, на них лягає основний тягар високих світових цін на додаток до кліматичних потрясінь, що повторюються та нестабільності, особливо в районі Африканського Рогу.

Враховуючи величезний потенціал розвитку у межах континенту, в Африці існує велика кількість різних спілок та об'єднань. Самим масштабним з них є Африканський союз, який об'єднує всі держави Африки за винятком кількох країн, чие членство було призупинено через держперевороти, що відбулися там. Окремо варто виділити Африканський економічний союз, в рамках якого створюються зони вільної торгівлі, митні спілки між країнами і єдиний ринок, діє Банк країн Центральної Африки, обслуговуючий як

центральний банк відразу шість держав регіону.

Для вирішення регіональних проблем країни Африки поєднуються локальні союзи, такі, як, наприклад, Санайська група співробітництва, Союз арабського Магрибу, Союз держав річки Мано, Зона ренду та інші.

У Топ-10 найперспективніших економік Африки входять Ефіопія, Танзанія, Кот-д'Івуар, ДР Конго, Сенегал, Бенін, Мозамбік, Нігер, Руанда, Того та Гамбія основні показники яких представлені в табл. 2.1.

Таблиця 2.1 – Макроекономічні показники країн Африки за Топ-10, 2021-2024 рр.

Показники	Країни	2021	2022	2023	2024
Темпи зростання реального ВВП, %	Ефіопія	5,6	5,5	6,3	6,5
	Танзанія	4,9	4,8	5,1	6,0
	Кот-д'Івуар	7,4	6,7	6,7	6,9
	ДР Конго	6,2	8,5	7,3	7,1
	Сенегал	6,5	4,3	6,1	10,2
	Бенін	7,2	5,9	6,1	6,0
	Мозамбік	2,3	3,8	5,1	8,3
	Нігер	1,4	7,2	6,7	12,4
	Руанда	10,9	8,2	7,6	8,0
	Того	6,0	5,7	5,6	6,1
	Гамбія	4,3	4,4	5,6	5,8
Темпи інфляції, %	Ефіопія	26,6	35,5	31,3	21,8
	Танзанія	3,7	4,2	4,6	4,2
	Кот-д'Івуар	4,2	5,2	3,7	2,3
	ДР Конго	9,0	9,1	10,9	7,0
	Сенегал	2,8	9,7	9,9	2,3
	Бенін	1,7	2,6	2,9	2,2
	Мозамбік	5,7	10,3	8,0	7,0
	Нігер	3,8	6,6	2,6	2,5
	Руанда	0,8	17,7	7,5	5,3
	Того	4,6	7,8	4,8	3,0
	Гамбія	7,4	9,6	12,5	8,9
Баланс бюджету, % до ВВП	Ефіопія	-2,8	-4,2	-2,9	-2,5
	Танзанія	-3,8	-3,4	-3,5	-3,5
	Кот-д'Івуар	-4,9	-6,8	-5,2	-4,1
	ДР Конго	-0,9	-2,8	-2,6	-2,2
	Сенегал	-6,3	-6,1	-5,8	-4,5
	Бенін	-5,7	-5,6	-4,5	-4,1
	Мозамбік	-4,8	-3,8	-4,0	-3,6
	Нігер	-6,1	-6,8	-5,8	-3,9
	Руанда	-8,5	-8,8	-8,1	-6,8
	Того	-4,7	-8,4	-6,6	-5,1
Гамбія	-5,6	-4,4	-3,0	-1,4	

Джерело: складено автором на основі [43]

Розглянемо більш докладно ситуація за трьома країнами-лідерами цього Топу-10. За даними табл. 2.1 видно, що *Ефіопія* 2022 р. зростання реального ВВП знизилося до 5,3%, а інфляція зросла до 34%, що пов'язано з внутрішнім конфліктом, посухою та зростанням цін на сировинні товари. Дефіцит бюджету збільшився до 4,2% ВВП у 2022 р., а дефіцит рахунку поточних операцій зріс до 4% ВВП у 2022 р. Банківський сектор стабільний, проте частка прострочених кредитів вища за необхідний рівень. Міжнародні резерви скоротилися приблизно до 1 місяця покриття імпорту у 2022 р., а державний та гарантований державою борг знизився до 50,1% ВВП у 2022 р. [43].

Прогнозується, що ВВП зросте на 6,2% у 2023 р. та на 6,5% у 2024 р. за рахунок промисловості, приватного споживання та інвестицій. Очікується, що відновлення туризму та ймовірність лібералізації більшої кількості секторів покращать перспективи зростання. Прогнозується, що інфляція знизиться до 30,7% у 2023 р. та до 21,8% у 2024 р.

Дефіцит бюджету збільшиться до 2,9% у 2023 р. та 2,3% у 2024 р. Це пов'язано з очікуваним збільшенням державних доходів завдяки покращенню мобілізації внутрішніх ресурсів, реалізації стратегії бюджетної консолідації та відновлення притоку донорів. Очікується, що дефіцит поточних операцій скоротиться до 3,2-3,3% ВВП у 2023-2024 роках, оскільки експорт товарів та послуг, а також прямі іноземні інвестиції збільшуються, а імпорт капіталовкладень продовжує скорочуватися [43].

Ризики залишаються колишніми: міжетнічні конфлікти у різних частинах країни, посуха, боргова вразливість та геополітична напруженість в інших країнах.

У 2022 р. зростання реального ВВП *Танзанії* сповільнилося до 4,7% через зростання цін на продукти харчування та паливо. Адаптивна грошово-кредитна політика була згорнута у червні 2022 р., щоб стримати інфляційний тиск. Незважаючи на це, інфляція становила 4,3%. Обмінні курси залишилися стабільними завдяки високому експорту золота та доходів від туризму. Дефіцит бюджету Танзанії скоротився до 3,4% ВВП і було фінансовано

зовнішніми та внутрішніми позиками. Державний борг Танзанії залишається стійким та стабілізувався на рівні 40,9% у 2022 р. Дефіцит рахунку поточних операцій Танзанії збільшився до 5,7% ВВП через зростання витрат на імпорт і був фінансований в основному за рахунок зовнішнього комерційного боргу. Міжнародні резерви Танзанії скоротилися до 4,7 місяців покриття імпорту у грудні 2022 р., відображаючи посилення умов зовнішнього фінансування [43].

Реальний ВВП Танзанії зросте на 5,2% у 2023 р. та 6% у 2024 р., що буде обумовлене інвестиціями у великомасштабні інфраструктурні проекти, що призведе до збільшення заробітної плати та збільшення споживчого попиту. Крім того, сільськогосподарський сектор виграє від дешевшого кредиту, що ще суттєвіше збільшить споживчу активність.

Інфляція зросте до 4,8% у 2023 р. через вищі ціни на продукти живлення та енергоносії, а потім знизиться до 4,2% у 2024 р. через поліпшення сільськогосподарських показників. Дефіцит бюджету Танзанії збільшиться до 3,5% ВВП у 2023 та 2024 рр. через збільшення витрат на інфраструктуру, які будуть фінансуватися за рахунок внутрішніх та зовнішніх позик. Очікується, що дефіцит рахунки поточних операцій скоротиться до 4,4% ВВП у 2023 р. та до 3,9% у 2024 р. через збільшення експорту товарів та доходів від туризму. Передбачається, що він фінансуватиметься переважно за рахунок зовнішніх позик [43].

Рівень безробіття в Танзанії залишиться низьким завдяки реалізації великих інфраструктурних проектів та державної підтримки сільськогосподарського сектора. Прогнозований рівень безробіття на 2023 р. становить лише 2,3% від загальної чисельності робочої сили.

Однак на обрії є потенційні проблеми. З великою ймовірністю у найближчому майбутньому Банк Танзанії підвищить облікову ставку, що зробить обслуговування боргу дорожче. Це коригування у поєднанні з менш сприятливим прогнозом для танзанійського шилінгу може створити деякі перешкоди загального прогнозу.

Незважаючи на ці проблеми, очікується зростання споживчих витрат у

Танзанії. У 2023 р. реальні витрати домогосподарств збільшаться на 4% у річному обчисленні за рахунок зростання заробітної плати, низького рівня безробіття та зниження інфляції.

Зростання економіки *Кот-д'Івуар* сповільнилося до 6,7% у 2022 р. Основні галузі, що сприяли зростанню – видобувна та обробна промисловість, будівництво, торгівля, телекомунікації, інвестиції та споживання. Інфляція зросла до 5,2% 2022 р. через високі ціни на продукти харчування та транспортування. Дефіцит бюджету Кот-д'Івуар зріс до 6,8%, але уряд субсидував ціни на нафту та підвищив заробітну плату держслужбовців. Ризик заборгованості залишається помірним

Дефіцит рахунку поточних операцій Кот-д'Івуар збільшився до 6,9% у 2022 р. погіршення умов торгівлі. Кредитування економіки зросло на 11,4% завдяки імпульсу економічної активності, незважаючи на більш високі процентні ставки за банківськими кредитами.

Прогнозується, що ВВП зросте на 6,7% у 2023 р. та на 6,9% у 2024 р. завдяки прискоренню реформ та інвестицій у рамках Національного плану розвитку (НПР) на 2021–2025 рр. та початку видобутку на газовому та нафтовому родовищі Балеїн, відкритому у 2021–2022 рр. Зростання може бути забезпечене декількома секторами (енергетика, будівництво, гірничодобувна промисловість, агробізнес, торгівля, телекомунікації та сільське господарство), а також інвестиціями та споживанням. Інфляція, як очікується, знизиться до 3,7% у 2023 р. та до 2,3% у 2024 р. через збільшення місцевих запасів продовольства і боротьби з високою вартістю життя.

Дефіцит бюджету Кот-д'Івуар, за прогнозами, скоротиться до 5,2% ВВП у 2023 р. та до 4,1% у 2024 р. за рахунок більшої мобілізації внутрішніх ресурсів та кращого контролю над державними видатками. Дефіцит рахунку поточних операцій Кот-д'Івуар збільшиться до 5,9% ВВП у 2023 р. та до 5,7% ВВП у 2024 р. Основні ризики пов'язані з погіршенням локальної політичної ситуації після виборів та зниженням цін на сільськогосподарську сировину.

Як видно країни Африки демонструють сталу тенденцію до

економічного зростання та більшість з них мають вирішити безліч завдань. По-перше, нерівномірний інфляційний тиск робить необхідною адаптивну грошово-кредитну політику, координація з податково-бюджетною політикою ще більше зміцнить важелі ослаблення інфляційного тиску.

По-друге, у країнах із високою інфляцією належить або скорочувати бюджетні витрати, або посилювати грошово-кредитну політику, що неминуче спричинить уповільнення темпів зростання економіки та зниження рівня життя населення.

По-третє, переважна експортно-сировинна модель національних економік робить африканські країни надзвичайно залежні від коливань світових цін та загальносвітових криз, при цьому кореляція між доходами держави та доходами громадян залишається низькою.

Стійкість економік країн Африканського континенту можна підвищити за рахунок збільшення внутрішньоафриканської торгівлі, особливо продукцією обробної промисловості, для захисту економіки від волатильних цін на сировинні товари.

Серйозною проблемою залишається високий рівень структурного бюджетного дефіциту та накопичення державного боргу в країнах, що стикаються з високим ризиком боргової кризи або тих, хто вже відчуває її. Одним із небагатьох джерел зовнішнього фінансування залишаються кредити та гранти МВФ. Залежність від них змушує уряди прагнути до виконання критеріїв, включаючи цілі з інфляції, які погіршують стабільність та перспективи економік.

Африканські країни також досліджують в розрізі найбільших регіональних об'єднань. На рис. 2.3 представлені найбільш ефективні з точки зору динаміки інтеграційних процесів серед 160 міждержавних регіональних об'єднань Африки [44].

Таким чином, слід резюмувати, що в сучасній моделі світової економіки Африка залишається її елементом, який забезпечує більш розвинені економіки ціннішими сировинними ресурсами. Однак довготривалість експлуатації цих

ресурсів на континенті та неефективне використання доходів від видобутку сировини становить загрозу майбутньому Африки.

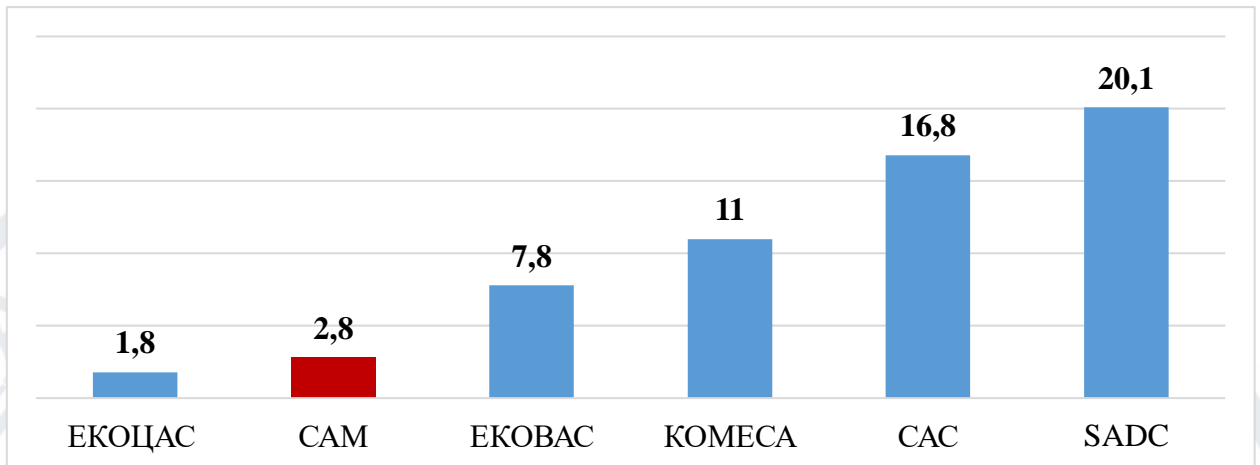

Рисунок 2.3 – Частка експорту угруповань Африканського континенту у 2022 р.

Джерело: побудовано автором на основі [43]

Бурхливий економічний розвиток з початку цього століття та підвищення економічного суперництва в Африці з боку світових економік дає країнам континенту унікальний шанс щодо диверсифікації африканських економік та зміни ролі Африки в сучасній моделі світової економіки. Однак цей шанс може бути використаний тільки за умов зусиль урядів африканських країн щодо накопичення людського капіталу, перш за все, дієвих заходів щодо підвищення освіченості населення.

2.2 Динаміка та структура зовнішньої торгівлі країн Магрибського союзу з країнами світу

Країни Магрибу входять до різних угруповань. Всі країни Магрибу входять тільки до Ліги арабських держав. У регіоні підписано 12 угод про участь у регіональних інтеграційних об'єднаннях (РІО), у тому числі три – у взаємних рамках. Лівія, Марокко і Туніс є членами Панарабської зони вільної торгівлі (ПАФТА), а Марокко і Туніс – Агадирської угоди [45; 46]. Туніс, Марокко та Алжир мають угоди про асоціацію з Євросоюзом. Марокко підписало угоду про зону вільної торгівлі зі США, а Мавританія входить до

Співтовариства держав на південь від Сахари (SEN-SAD). Марокко і Туніс сформували зону вільної торгівлі з ЄАВТ і Туреччиною.

Союз арабських країн Магрибу (САРМ) є єдиним регіональним інститутом у складі всіх 5 країн (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Участь Магрибських держав у регіональних інтеграційних об'єднаннях

Країни	САРМ	Агадирська угода про ЗВТ	ПАФТА	ЗВТ зі США	Асоціація з ЄС	Угода з ЄАВТ	СЕНСАД	Угода з Туреччиною
Алжир	+				+			
Мавританія	+						+	
Марокко	+	+	+	+	+	+		+
Лівія	+		+					
Туніс	+	+	+		+	+		+

Джерело: складено автором на основі бази даних СОР [47]

Пов'язуючи Африку та Близький Схід, Магриб зберігає низку арабських та африканських особливостей (рис. 2.4).

Рисунок 2.4 – Схожість країн Магрибу з країнами Африки та Близького Сходу

Джерело: авторська розробка

Зокрема, схожість з Африкою зумовлена відносно низьким рівнем ВВП і доходу на душу населення за відсутності соціальних програм, які мають місце в країнах «аравійської шістки»; орієнтацією в економічних та зовнішньоторговельних відносинах на країни Західної Європи, насамперед на колишню метрополію – Францію, зберігаючи певну колоніальну спадщину в структурі економіки; меншою економічною інтеграцією на регіональному рівні в рамках Союзу Арабського Магрибу (САМ), який можна розглядати скоріше як декларацію, ніж як функціонуючий проект.

Магриб – це традиційне арабське суспільство з відповідними методами і механізмами державного і приватного підприємництва та економічної діяльності. Як і в нафтових монархіях Перської затоки, держава контролює розробку вуглеводнів у Магрибі.

На регіон Магрибу припадає 1/8 чисельності населення регіону Близького Востоку і Північної Африки та 1/4 регіонального ВВП. У країнах вартісний обсяг ВВП за ПКС диференційований від 548,6 млрд дол. в Алжирі до 8,2 млрд дол. у Мавританії, а середньодушовий ВВП – від 15 900 дол. у Лівії до 2 200 дол. у Мавританії (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Макроекономічні показники країн Магрибу у 2022 р.

Країна	Розмір території, тис. м ²	Численість населення, млн осіб	ВВП, млрд дол.	ВВП на душу населення, дол.	Рівень інфляції, %
Алжир	2381,7	44,9	196,9	4385	9,27
Лівія	1759,5	6,8	42,9	6293	4,51
Мавританія	1030,7	4,7	10,2	2154	9,52
Марокко	446,6	37,5	137,1	3661	6,65
Туніс	155,4	12,4	46,7	3778	8,31
Магриб у цілому	5773,9	106,3	433,8	4081	7,94

Джерело: складено автором на основі [49]

У країнах Північної Африки провідною галуззю економіки традиційно залишається гірничодобувна. Запаси фосфоритів становлять у Марокко,

Алжирі й Тунісі близько 70% загальносвітових, фосфатів – 64 млрд т, або 70% загальносвітових; за їхнім експортом Марокко посідає 1-е місце, а за видобутком – 3-є місце у світі [47].

Сучасна практика показує, що рівень та динаміка економічного розвитку регіону дуже диференційовані (рис. 2.5).

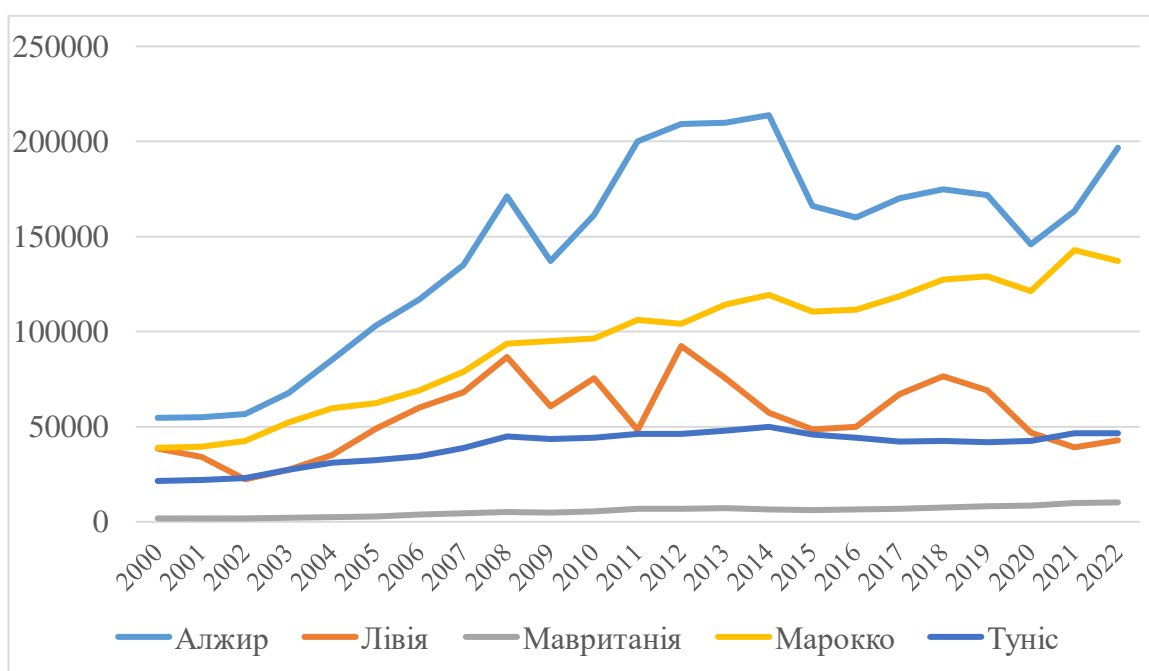

Рисунок 2.5 – Динаміка виробництва ВВП у країнах Магрибу у 2000–2022 рр., млн дол.

Джерело: побудовано автором на основі [47]

Найбільш високий рівень ВВП зберігається в Алжирі, його динаміка, у тому числі у 2000–2022 рр., зумовлена кон'юктурою на світовому ринку вуглеводнів. Найбіднішою країною Магрибу залишається Мавританія, що найменшою мірою забезпечена енергетичними ресурсами.

У той же час подушові доходи залишаються найбільш високими у Лівії, хоч і мають дуже нерівномірну динаміку (рис. 2.6). В інших державах у зв'язку зі стійким демографічним зростанням, яке не обмежується державою, вони залишаються на невисокому рівні, на що звертають увагу й міжнародні експерти.

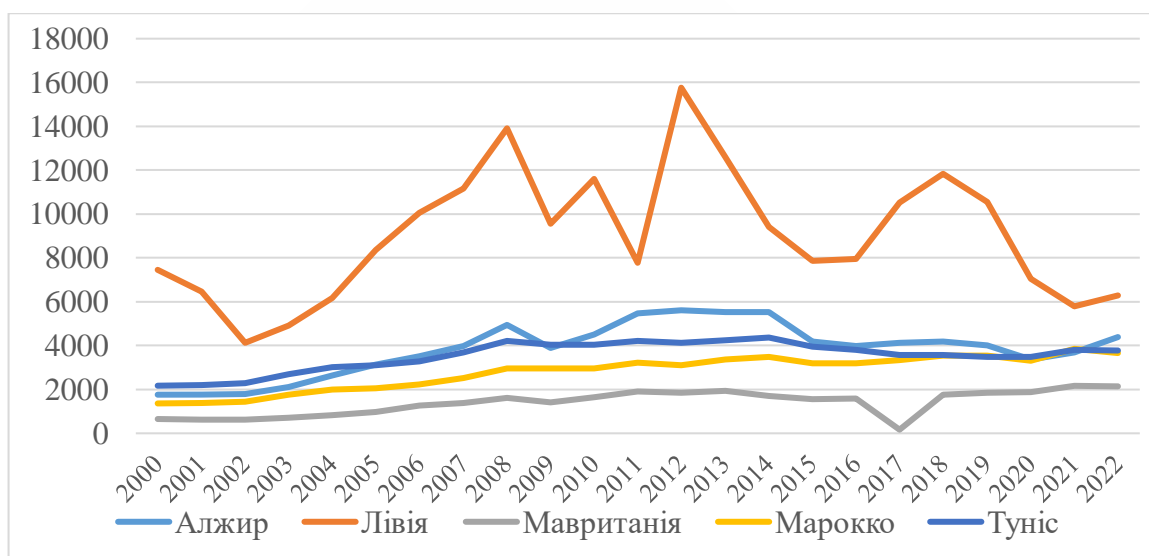

Рисунок 2.6 – Динаміка виробництва ВВП на душу населення у країнах Магрибу у 2000–2022 рр., дол. на особу

Джерело: побудовано автором на основі [47]

Що стосується прогнозного рівня ВВП країн Магрибу, то експерти відмітили стійку тенденцію до збільшення (рис. 2.7).

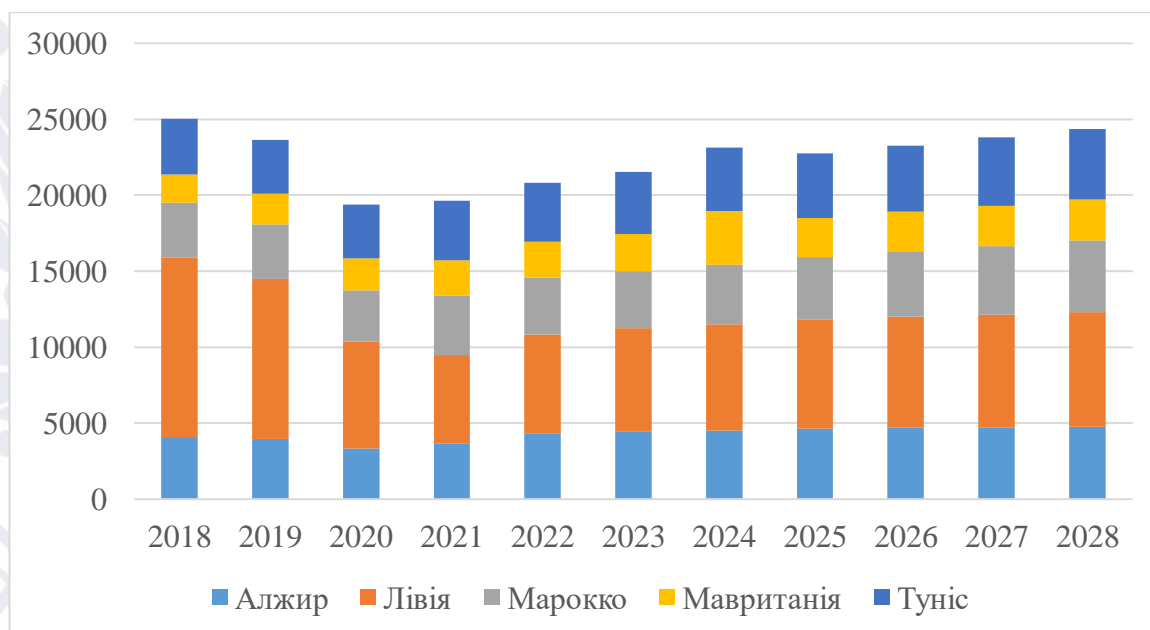

Рисунок 2.7 – Країни Магрибу: ВВП на душу населення у поточних цінах, 2018-2028 рр., дол. США

Джерело: побудовано автором на основі [47]

Велику роль у забезпеченні та підтримці господарської динаміки

відіграє міжнародне співробітництво у торговельній, інвестиційній, науково-технічній сфері як на регіональному, так і позарегіональному рівнях. Марокко, Туніс і Мавританія вступили до СОТ у 1995 р., а Алжир та Лівія залишаються у статусі спостерігачів цієї організації. У той самий час лише ХХІ в. почалося помітне зростання вартісного обсягу товарообігу (рис. 2.8), що корелює з показниками виробництва ВВП (рис. 2.4) групи країн, що розглядається, при різко вираженій волатильності, що визначається високим ступенем залежності від світового ринку.

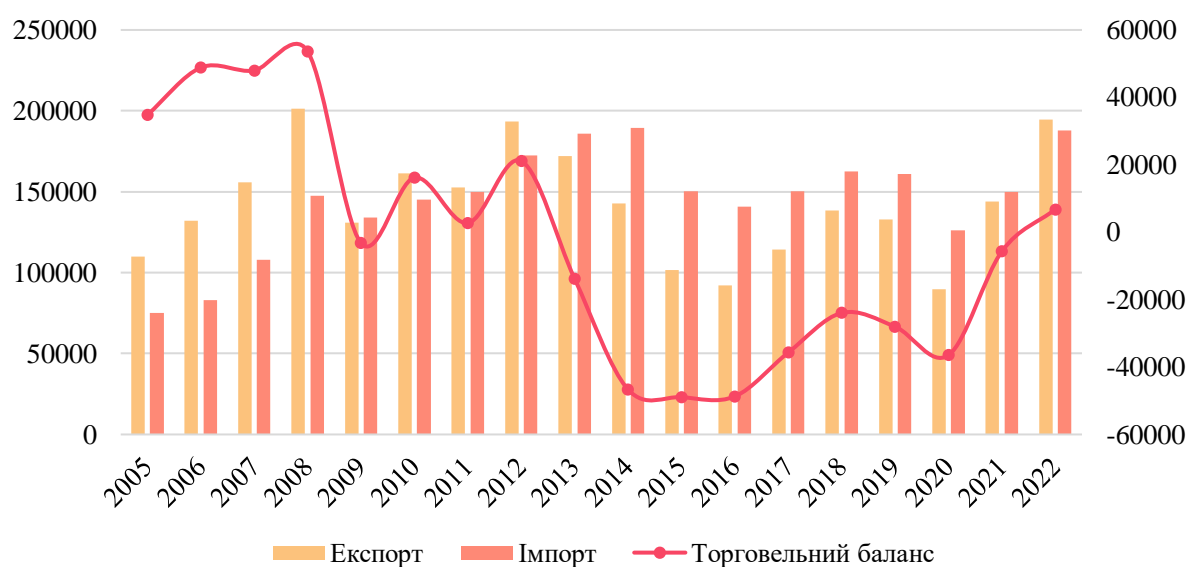

Рисунок 2.8 – Динаміка експорту та імпорту країн Магриб (ліва шкала, у млн дол. США), їх торговельний баланс (права шкала, млн дол. США), 2005-2022 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [47]

За даними рис. 2.8 видно, що починаючи з 2013 р. торговий баланс країн Магрибу став мати від’ємне значення, що свідчить про зростання зацікавленості країн світу у африканському ринку. Як видно з аналізу поданих даних (рис. 2.8), за 2013–2021 рр. Магриб отримував негативне сальдо зовнішньоторговельного балансу на регіональному рівні, що досягло у 2021 р. 5,7 млрд дол. У 2022 р. ситуація змінилася і країни Магриб стали більше експортувати, ніж імпортувати на 6,8 млрд дол.

За період 2005-2022 рр. обсяг зовнішньої торгівлі Магрибу зріс більш

ніж вдвічі – з 185 млрд до 382,6 млрд дол. США (рис. 2.9).

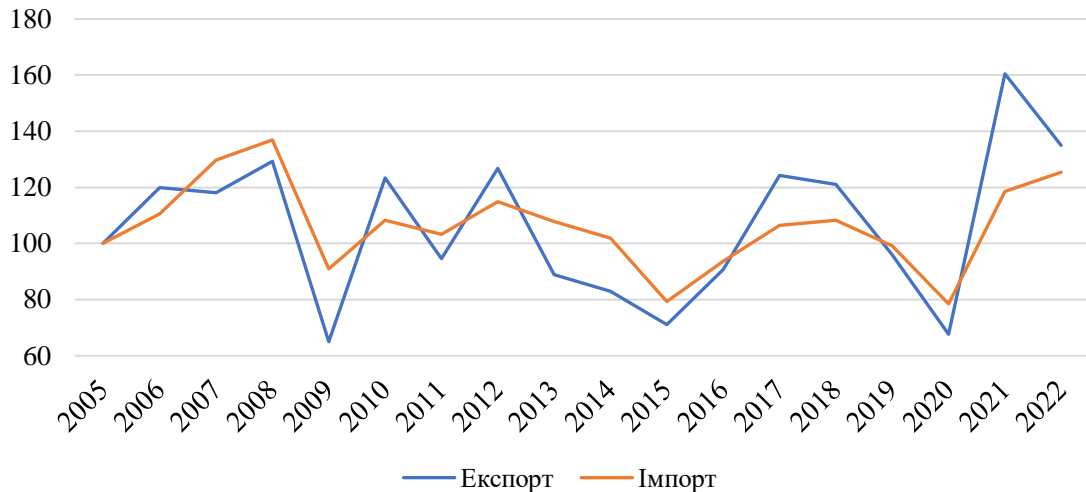

Рисунок 2.9 – Динаміка індексів зростання експорту та імпорту країн Магриб, 2005-2022 рр., %

Джерело: побудовано автором на основі рис. 2.8

Загалом, динаміка як експорту, так і імпорту цього об'єднання є нестабільною, проте має загальну тенденцію до зростання. Так, за досліджуваний період експорт товарів збільшився на 77 % - з 110,0 до 194,7 млрд дол. США, а імпорт – майже у 2,5 рази – з 75,2 до 187,9 млрд дол. США. Невеликі спади цих показників мали місце у 2009 р., 2016 р. та 2020 р. (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Основні показники зовнішньої торгівлі країн-учасниць Магриб у 2005 р., 2010 р., 2015 р., 2022 р.

Країна	Експорт, млн дол. США	Імпорт, млн дол. США	Торговельний баланс, млн дол. США	Зовнішньоторговельний обіг (ЗТО)		
				млн дол. США	Частка у світі, %	Частка у регіоні, %
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>
2005 рік						
Алжир	48841	24640	24201	73481	0,29%	39,67%
Лівія	29383	13523	15860	42906	0,17%	23,16%
Мавританія	705	1807	-1102	2512	0,01%	1,36%
Марокко	16592	20543	-3951	37135	0,15%	20,05%
Туніс	14508	14701	-193	29209	0,11%	15,77%
Магриб	110029	75214	34815	185243	0,72%	100,00%
2010 рік						

Продовження таблиці 2.4

1	2	3	4	5	6	7
Алжир	60588	50645	9943	111233	0,30%	36,31%
Лівія	49345	30686	18659	80031	0,21%	26,12%
Мавританія	2202	2517	-315	4719	0,01%	1,54%
Марокко	27082	36999	-9917	64081	0,17%	20,92%
Туніс	22063	24240	-2177	46303	0,12%	15,11%
Магриб	161280	145087	16193	306367	0,82%	100,00%
<i>2015 рік</i>						
Алжир	37905	63290	-25385	101195	0,24%	40,2%
Лівія	11344	21087	-9743	32431	0,08%	12,9%
Мавританія	1635	2589	-954	4224	0,01%	1,7%
Марокко	33246	41212	-7966	74458	0,18%	29,6%
Туніс	17368	22254	-4886	39622	0,09%	15,7%
Магриб	101498	150432	-48934	251930	0,60%	100,0%
<i>2022 рік</i>						
Алжир	68664	46956	21708	115620	0,19%	30,22%
Лівія	39118	29634	9484	68752	0,11%	17,97%
Мавританія	3219	6292	-3073	9511	0,02%	2,49%
Марокко	58434	73759	-15325	132193	0,21%	34,55%
Туніс	25278	31281	-6003	56559	0,09%	14,78%
Магриб	194712,7	187922	6790,7	382634,7	0,62%	100,00%

Джерело: складено та розраховано автором на основі [47]

Водночас у Алжиру, наприклад, зберігається у цій сфері стійкіше становище: його зовнішня торгівля за 2005-2013 рр. мала позитивне сальдо внаслідок покращення ситуації на світовому ринку вуглеводнів.

Однак, починаючи з 2014 р. сальдо стало мати від'ємне значення. Ситуація змінилася тільки у 2022 р. Одна з причин такого становища, що склалося – низький рівень диверсифікації експорту аналізованої групи країн.

У 2022 р. більше половини усього товарного експорту Магрибу до інших країн світу становили мінеральне паливо, нафтопродукти та продукти їх перегонки компоненти (102,7 млрд дол. США), що свідчить про сировинну орієнтація країн угруповання (рис. 2.10). Близько 6,3% (323,8 млрд дол. США) припадало на продукти харчування, по 6,1 % (210,1 млрд дол. США) – на електричні машини та обладнання (10,68 млрд дол. США) і добрива (10,71 млрд дол. США). Незначну частку серед товарної структури експорту

становили транспортні засоби (3,9%) та хімічна продукція (2,8%) [47].

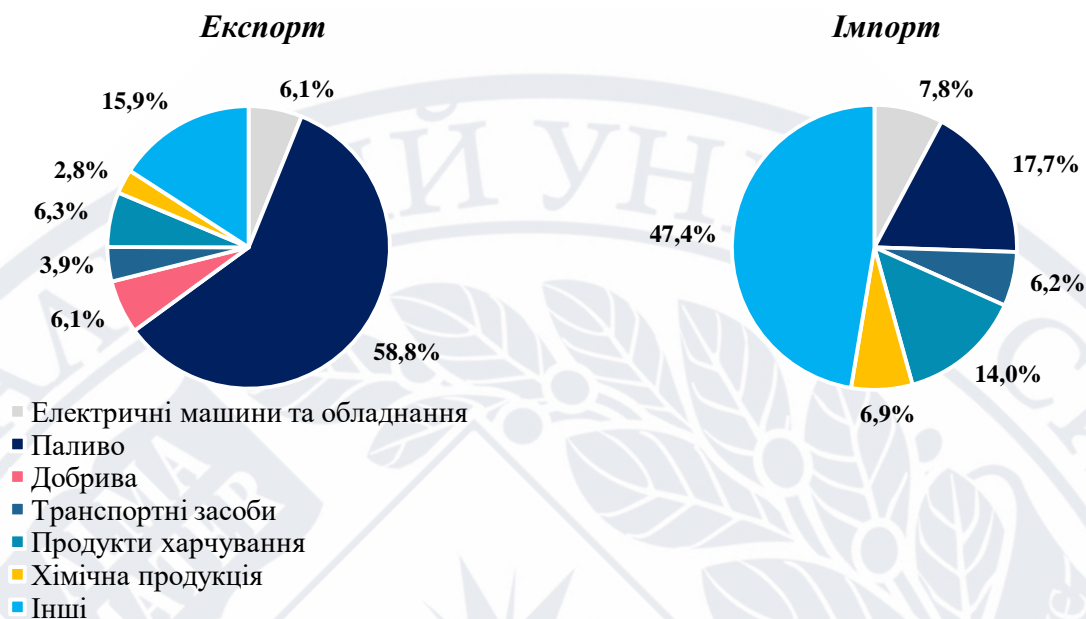

Рисунок 2.10 – Товарна структура зовнішньої торгівлі Магрибу у 2022 р., %

Джерело: побудовано автором на основі [49]

Що стосується імпорту Магрибу у 2022 р., то його структура містила ті ж товарні групи, що і структура експорту угруповання, з невеликими відхиленнями у розмірах часток. Так, на паливо приходилося 17,7%, продукти харчування – 14,0%, електричні машини та обладнання – 7,8%, транспортні засоби – 6,2%, хімічна продукцію – 6,9% [49].

Структура товарного експорту за країнами угруповання у 2022 р. представлена на рис. 2.11-2.16.

За даними рис. 2.11 видно, що 95 % експортної виручки Алжиру формується за рахунок продажу нафти. Основним впливом на розвиток економіки Алжиру в останні два роки виявилось кілька факторів – відновлення світових цін на вуглеводневу сировину і поступове зниження карантинних обмежень, викликаних пандемією, а також зростання цін на продукти харчування, які складають близько 20% алжирського імпорту.

Зростання цін на нафту, а також збільшення фізичних обсягів експорту нафти (на 11%) у порівнянні з 2020 р. сприяли збільшенню експортних доходів Алжиру. У другому півріччі 2021 р. ціна барреля алжирської марки нафти

Saharan Blend коливалася в діапазоні 68-86 дол. США, що майже в два рази вище середньорічного значення 2020 р. У цих умовах виручка алжирського нафтогазового монополіста – компанії «Sonatrach» – від експорту вуглеводнів за підсумками року склала майже 34,5 млрд дол. США (у 2020 р. – 20 млрд доларів США).

Рисунок 2.11 – Структура товарного експорту Алжира та Топ-5 партнерів у 2022 р.

Джерело: побудовано автором на основі [49; 48]

У першій половині 2022 р. ціна алжирської нафти коливалася в діапазоні від 100 до 120 дол. за барель (максимальна ціна в 136 дол. за барель була досягнута на початку березня), що дозволяє прогнозувати подальше зростання доходів Алжиру від експорту вуглеводнів за підсумками 2022 р.

Протягом 2021-2022 рр. Алжир поступово нарощував видобуток в рамках операції ОПЕК+: з 874 тис. баррелей нафти в сутки в січні 2021 р. вона виросла до 972 тис. баррелей в сутки в січні 2022 р. У квітні 2022 р. видобуток нафти в Алжирі вперше за кілька років перевищила 1 млн баррелей в сутки.

Однак це далеко від показників 2015 і 2019 рр. (1,56 і 1,49 млн барелів в сутки відповідно).

Відновлення видобутку нафти та поліпшення економічної ситуації в цілому сприяли росту алжирського ВВП – у 2021 р. на 12,2 %, у 2022 р. – на 20,4 %. В абсолютному вираженні ВВП країни в 2022 р. орієнтовно склав, за оцінкою Світового банку, 196,9 млрд дол. США, ВВП на душу населення – близько 4385 дол. США.

ВВП нафтогазового сектора, який є основою алжирської економіки, за підсумками 2021 р. виріс приблизно на 10,6 % (після падіння на 10,2 % року раніше). Сукупний приріст ВВП інших галузей економіки (без урахування нафтогазової) в 2021 р. і склав, за оцінками МВФ, 2%. У 2022 р. позитивна тенденція збереглася і ВВП нафтогазового сектора зросло ще на 15,2 %.

Рост доходів від експорту вуглеводнів, формуючи близько 50 % дохідної частини бюджету, дозволив владі Алжиру скоротити дефіцит бюджету країни з 13,6% ВВП у 2020 р. до 10,3% ВВП у 2021 р., до 8,7% ВВП за підсумками 2022 р.

Сукупний експорт із Алжиру склав 68,7 млрд дол. у 2022 р. Напрямами експорту товарів з Алжиру у 2022 р. були Італія з часткою 24,4% (16,75 млрд дол.), Іспанія з часткою 11,3% (7,76 млрд дол.), Франція з часткою 9,2% (6,32 млрд дол.), Нідерланди з часткою 4,9% (3,36 млрд дол.), Туреччина з часткою 4,2% (2,87 млрд дол.) тощо.

Сукупний імпорт до Алжиру склав 47 млрд дол. у 2022 р. Найбільшими торговими партнерами з імпорту товарів до Алжиру у 2022 р. стали Китай з часткою 18% (8,31 млрд дол.), Франція з часткою 9,33% (4,29 млрд дол.), Італія з часткою 8,15% (3,75 млрд дол.), Німеччина з часткою 6,99% (3,22 млрд дол.), Іспанія з часткою 6,79% (3,13 млрд дол.), Туреччина з часткою 4,36% (2 млрд дол.), США з часткою 3,99% (1,84 млрд дол.), Південна Корея з часткою 3,66% (1,68 млрд дол.), Аргентина з часткою 3,29% (1,51 млрд дол.), Бразилія з часткою 2,98% (1,37 млрд дол.).

Структура імпорту в Алжир у 2022 р. була представлена такими

основними товарними групами: реактори ядерні – 11,0% (5,17 млрд дол.), електричні машини та обладнання – 5,0% (2,35 млрд дол.), паливо – 2,0 % (3,91 млрд дол.), продукти харчування – 2,0 % (0,94 млрд дол.) тощо.

Структура товарного експорту Лівії та Топ-5 партнерів у 2022 р. представлено на рис. 2.12.

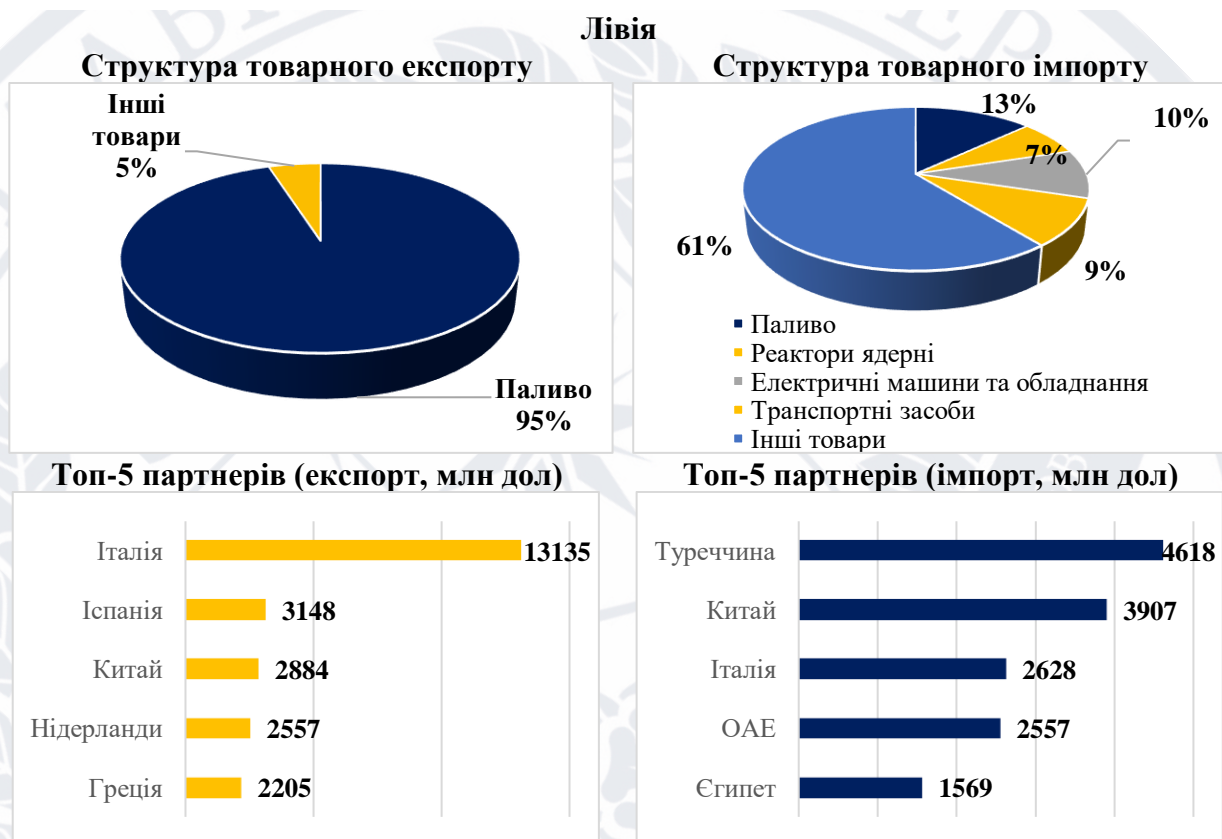

Рисунок 2.12 – Структура товарного експорту Лівії та Топ-5 партнерів у 2022 р.

Джерело: побудовано автором на основі [48; 49]

За даними рис. 2.12 видно, що 95 % експортної виручки формується за рахунок продажу нафти. У кінці грудня 2021 р. Лівія призупинила експорт сирої нафти зі своїх західних портів Zawiyah та Mellitah після того, як ополченці зупинили найбільше в країні нафтове родовище Шарара. У зв'язку з цим, щоденний експорт сирої нафти на початку 2022 р. скоротився на 45% нижче середнього показника за грудень 2021 р. На початку року відкритими були нафтовий порт Wrega та два лівійські морські нафтотермінали – Бурі та Фарва, які обслуговуються родовищем Аль-Джурф. Тим не менш, ці 3 експортні

об'єкти є найменшими в Лівії, і зазвичай на них припадає лише близько 25% національного експорту.

У 2022 р. Лівія видобувала близько 900 тис. бар./добу, що приблизно на 350 тис. бар./добу менше ніж 1 місяць тому, незважаючи на завершення ремонту великого трубопроводу на сході.

Сукупний експорт із Лівії склав 39,1 млрд дол. у 2022 р., збільшившись на 12,8 % порівняно з 2021 р. Напрямами експорту товарів з Лівії у 2022 р. були Італія з часткою 33,61% (13,14 млрд дол.), Іспанія з часткою 8,06% (3,15 млрд дол.), Китай з часткою 7,37% (2,88 млрд дол.), Нідерланди з часткою 6,55% (2,56 млрд дол.) та Греція з часткою 5,65% (2,21 млрд дол.).

Структура експорту з Лівії в 2022 р. була представлена такими основними товарними групами: паливо – 95% та іншими товарами – 5%.

Сукупний імпорт у Лівії становив 29,6 млрд дол. у 2022 р. Найбільшими торговими партнерами з імпорту товарів до Лівії у 2022 р. стали Китай з часткою 15,6% (4,62 млрд дол.), Туреччина з часткою 13,2% (2,06 млрд дол.), Італія з часткою 8,88% (2,63 млрд дол.), ОАЕ з часткою 8,64% (2,56 млрд дол.), Єгипет із часткою 5,3% (1,57 млрд дол.), Південна Корея з часткою 4,03% (1,19 млрд дол.), Нідерланди з часткою 3,8% (1,12 млрд дол.), Туніс із часткою 3,43% (1,02 млрд дол.), Німеччина з часткою 3,21% (950 млн дол.), Іспанія з часткою 2,98% (882 млн дол.).

Структура імпорту в Лівію в 2022 р. була представлена наступними основними товарними групами: паливо – 13,1% (3,88 млрд дол.), електричні машини та обладнання – 9,62% (2,85 млрд дол.), транспортні засоби – 9,4% (2,78 млрд дол.), реактори ядерні – 7,03% (2,08 млрд дол.) та інші товари 60,85% (18,01 млрд дол.).

Структура товарного експорту та імпорту та Топ-5 партнерів Мавританії у 2022 р. представлено на рис. 2.13.

Основними напрямками експорту товарів з Мавританія у 2022 р. були Китай із часткою 27,5% (881 млн дол.), Канада з часткою 21,75% (696 млн дол.), Іспанія з часткою 13,25% (424 млн дол.), Швейцарія з часткою 6,84%

(219 млн дол.) та замикає п'ятірку лідерів ОАЕ з часткою 6,44% (206 млн дол.). Окрім цього Мавританія експортувала товари до Італії, Японії, Алжиру, Кот-д'Івуар та Австралії.

Рисунок 2.13 – Структура товарного експорту та імпорту та Топ-5 партнерів Мавританії у 2022 р.

Джерело: побудовано автором на основі [48; 49]

Структура експорту з Мавританія в 2022 р. була представлена такими основними товарними групами, як руди, шлак та зола – 39% (1,47 млрд дол.), перли, дорогоцінне каміння, дорогоцінні метали – 30% (1,16 млрд дол.), риба та ракоподібні, молюски – 23% (886 млн дол.). Частка інших товарних груп була менша за 4%. Експорт палива у 2022 р. був тільки 0,623% або 23 млн дол. Слід відмітити, що починаючи з 2019 р. обсяги експорту палива зросли через те, що у жовтні 2019 р. Kosmos Energy відкрила одне з найбільших родовищ природного газу на шельфі Мавританії з запасами приблизно 1,5 трлн кубометрів газу.

Сукупний імпорт у Мавританія становив 6,3 млрд дол. у 2022 р. У

вартісному вираженні збільшення поставок товарів до Мавританія порівняно з 2021 р. склало 32%: Імпорт товарів зріс на 1,25 млрд дол. (у 2021 р. до Мавританія було завезено товарів на суму 3,86 млрд дол.).

Найбільшими торговими партнерами з імпорту товарів у Мавританія у 2022 р. (рис. 2.13) стали ОАЕ з часткою 14,87% (937 млн дол.), Іспанія з часткою 13,08% (824 млн дол.), Японія з часткою 5,52% (348 млн дол.), Франція з часткою 5,41% (341 млн дол.), Бельгія з часткою 3,98% (251 млн дол.), Бразилія з часткою 3,33% (210 млн дол.), Китай із часткою 3,19% (201 млн дол.), Марокко з часткою 3,03% (191 млн дол.), Нідерланди з часткою 3,02% (190 млн дол.) та Аргентина з часткою 2,92% (184 млн дол.).

Структура імпорту в Мавританія в 2022 р. була представлена такими основними товарними групами: паливо – 39% (2,01 млрд дол.), вироби із чорних металів – 8,92% (456 млн дол.), реактори ядерні, котли, обладнання та механічні пристрої – 7,67% (392 млн дол.), злаки – 6,99% (358 млн дол.), цукор та кондитерські вироби з цукру – 5,84% (299 млн дол.) та 4,42% (226 млн дол.) за всіма іншими товарними групами імпорту частка складала менше 4%.

Структура товарного експорту та імпорту та Топ-5 партнерів Марокко у 2022 р. представлено на рис. 2.14.

Сукупний експорт із Марокко склав 58,4 млрд дол. у 2022 р. У вартісному вираженні збільшення постачання товарів з Марокко порівняно з 2021 р. склало 15,3%. Напрямами експорту товарів з Марокко у 2022 р. були Іспанія з часткою 14,45% (8,44 млрд дол.), Франція з часткою 13,16% (7,68 млрд дол.), Бразилія з часткою 5,62% (3,28 млрд дол.), Індія з часткою 4,61% (2,69 млрд дол.), Великобританія з часткою 2,91% (1,7 млрд дол.).

Структура експорту з Марокко в 2022 р. була представлена такими основними товарними групами: добрива – 18,2% (7,68 млрд дол.), засоби наземного транспорту 15% (6,34 млрд дол.), електричні машини та обладнання – 14,1% (5,97 млрд дол.), продукти харчування – 12,2% (5,12 млрд дол.) тощо.

Сукупний імпорт у Марокко становив 73,8 млрд дол. у 2022 р., збільшившись з 2021 р. на 23%.

Марокко

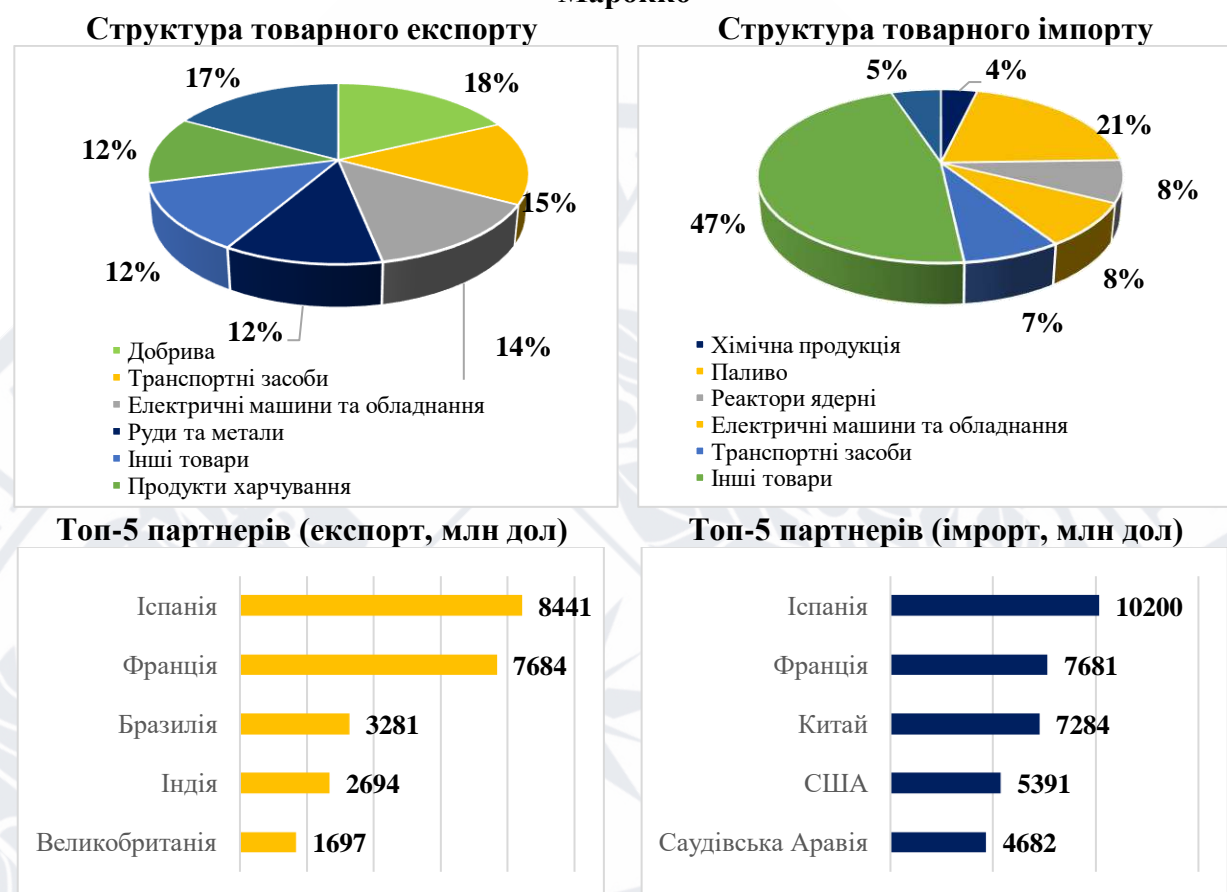

Рисунок 2.14 – Структура товарного експорту експорту та імпорту та Топ-5 партнерів Марокко у 2022 р.

Джерело: побудовано автором на основі [48; 49]

Найбільшими торговими партнерами з імпорту товарів у Марокко у 2022 р. стали Іспанія з часткою 13,82% (10,2 млрд дол.), Франція з часткою 10,41% (7,68 млрд дол.), Китай із часткою 9,86% (7,28 млрд дол.), США з часткою 7,3% (5,39 млрд дол.), Саудівська Аравія з часткою 6,34% (4,68 млрд дол.), Туреччина з часткою 5,05% (3,73 млрд дол.), Італія з часткою 4,44% (3,28 млрд дол.), Німеччина з часткою 4,01% (2,96 млрд дол.), Росія з часткою 3,05% (2,25 млрд дол.) та ОАЕ з часткою 1,92% (1,42 млрд дол.)

Структура імпорту в Марокко в 2022 р. була представлена такими основними товарними групами: паливо – 21,0% (15 млрд дол.), електричні машини та обладнання – 8,27% (6 млрд дол.), реактори ядерні – 7,77% (5,64 млрд дол.), транспортні засоби – 7,52% (5,45 млрд дол.), хімічна продукція – 3,67% (2,66 млрд дол.), продукти харчування – 5,06% (3,67 млрд дол.), інші

товари – 11,57% (8,39 млрд дол.).

Структура товарного експорту та імпорту та Топ-5 партнерів Туніса у 2022 р. представлено на рис. 2.15.

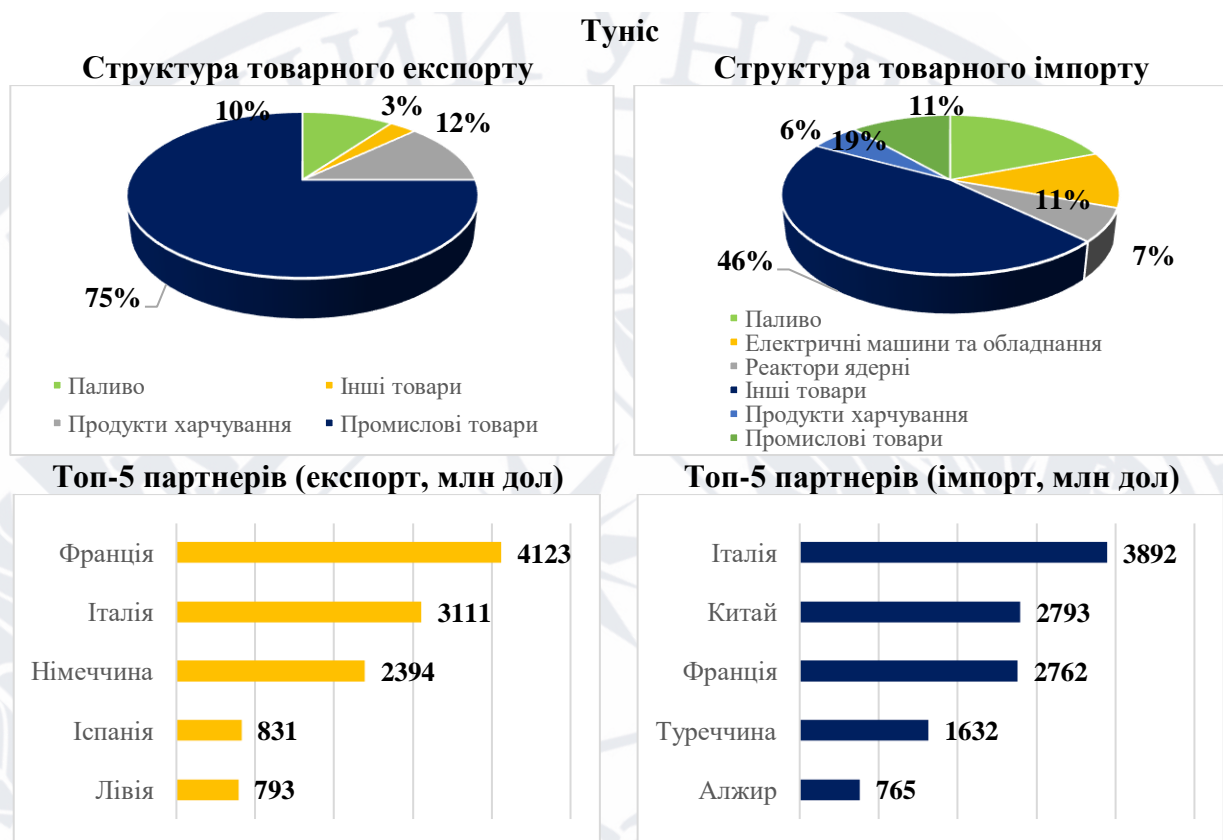

Рисунок 2.15 – Структура товарного експорту Туніса та Топ-5 партнерів у 2022 р.

Джерело: побудовано автором на основі [48; 49]

За даними рис. 2.15 видно, що сукупний експорт із Тунісу становив 25,2 млрд дол. у 2022 р, що на 11% більше ніж у попередньому році. Основними напрямками експорту товарів із Туніс у 2022 р. були Франція з часткою 16,2% (4,12 млрд дол.), Італія з часткою 12,2% (3,11 млрд дол.), Німеччина з часткою 9,4% (2,39 млрд дол.), Іспанія з часткою 3,26% (831 млн дол.), інші (приховані партнери) з часткою 3,2% (817 млн дол.), Лівія з часткою 3,11% (793 млн дол.), Великобританія з часткою 2,47% (458 млн дол.), США з часткою 2,36% (438 млн дол.), Нідерланди з часткою 1,8% (411 млн дол.) та Туреччина з часткою 1,4% (358 млн дол.).

Структура експорту з Тунісу в 2022 р. була представлена промисловими

товарами – 75% (18,9 млрд дол.), паливо – 10% (2,52 млрд дол.), продукти харчування – 12% (3,02 млрд дол.), інші товари – 3,0% (756 млн дол.).

Сукупний імпорт у Туніс становив 31,3 млрд дол. у 2022 р., що на 18,5 % більше ніж у 2021 р. Найбільшими торговими партнерами з імпорту товарів до Тунісу у 2022 р. стали Італія з часткою 12,3% (3,89 млрд дол.), Китай із часткою 8,9% (2,79 млрд дол.), Франція з часткою 8,8% (2,76 млрд дол.), Туреччина з часткою 5,2% (1,63 млрд дол.), Алжир із часткою 5,0% (1,58 млрд дол.), Німеччина з часткою 4,8% (1,49 млрд дол.), Іспанія з часткою 3,5% (1,11 млрд дол.), Росія з часткою 3,0% (938 млн дол.) та США з часткою 2,4% (761 млн дол.).

Структура імпорту в Туніс у 2022 р. була представлена такими основними товарними групами: паливо – 19,1% (5,98 млрд дол.), електричні машини та обладнання 11,5% (3,59 млрд дол.), реактори ядерні – 6,71% (2,1 млрд дол.), пластмаси – 6,32% (1,98 млрд дол.), злаки – 5,59% (1,75 млрд дол.), транспортні засоби – 5,11% (1,6 млрд дол.), інші продукти – 45,67% (14,29 млрд дол.).

Цікаво відзначити, що поступово зростає і внутрішньорегіональна торгівля. Зростає та обсяг двосторонньої торгівлі між країнами-членами. Найбільш розвинуті торговельні зв'язки між Алжиром і Тунісом, між Алжиром та Марокко, що буде розглянуто у п. 2.3 кваліфікаційної магістерської роботи.

2.3 Матричний аналіз взаємної торгівлі країн Магрибу з використанням бази даних Trade Map

Для вивчення взаємного торговельного обміну країн Магрибу з використанням необхідно мати відповідний аналітичний інструментарій. Як інструментарій може бути використаний інструмент бази даних Trade Map під назвою «Bilateral Trade», а також методологію матричного аналізу взаємної торгівлі країн-учасниць угруповання. Така методологія була запропонована в роботах [50;51].

Спочатку побудуємо матриці розмірності $(n \times n)$ взаємного експорту та імпорту в країнах Магриб, кількість яких дорівнює n : (E_{ij}) , (I_{ij}) , де E_{ij} – експорт i -ї країни в j -ю країну, I_{ij} – імпорт i -ї країни з j -ї країни.

На основі інструменту «Bilateral Trade» бази даних Trade Map побудовано послідовність конкретних зовнішньоторговельних матриць для п'яти країн Магрибу з поєднанням експортних та імпортних матриць в одній (числитель – експорт, знаменник – імпорт) на рівні 2015 та 2022 рр (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Матриця взаємної торгівлі країн Магрибу (чисельник – експорт, знаменник – імпорт), 2022 р., тис. дол.

Країни	Алжир	Лівія	Мавританія	Марокко	Туніс
Алжир		54914	96150	167336	1588332
		0	160008	79650	329016
Лівія	0		326	100018	181735
	54914		83	78767	793602
Мавританія	160008	83		3414	194
	96150	326		191576	12011
Марокко	79650	78767	292670		120573
	167336	100018	3021		310817
Туніс	329016	793602	16280	274071	
	1588332	181735	603	123464	

Примітка: * - данні розраховані за структурою торгівлі 2019 р.

(частка за імпортом $d_{Imp} = \frac{29026}{15663796} \times 100 = 0,1853\%$;

частка за експортом $d_{Exp} = \frac{0}{29285909} \times 100 = 0,0\%$)

Джерело: побудовано автором на основі [49]

Експортно-імпортна матриця за даними 2022 р. на прикладах взаємної торгівлі між Тунісом та Мавританією (табл. 2.5) видно, що 16280 (чисельник у відносинах Туніс-Мавританія) означає обсяг експорту Тунісу до Мавританії, а 603 (знаменник у відносинах Туніс – Мавританія) – мавританський імпорт з Тунісу. В обох випадках дані ґрунтуються на митній статистиці Тунісу. Так як будь-яка країна не може торгувати сама з собою, дані матриці мають нульову діагональ: $E_{ij} = I_{ij} = 0$. Симетрично парі чисел 16280/603, щодо нульової діагоналі аналізованої матриці, розташована пара чисел 194/12011, яка

говорить про те, що, за звітом Мавританії його експорт у Туніс становив 2022 р. 194 тис. дол. США, а імпорт із Мавританії до Тунісу – 12011 тис. дол. США. Бачимо певні розбіжності між цими даними, наприклад, експорт з Мавританії до Тунісу не дорівнює мавританському імпорту з Тунісу. З іншого боку, за взаємної торгівлі Мавританії з Алжиром має місце повна відповідність між експортно-імпортними парами чисел: 160008 / 96150 ↔ 96150 / 160008. У цьому випадку говорять про дзеркальні дані (mirror data).

На основі матриці взаємної торгівлі країн Марибу обчислюються матриці взаємного зовнішньоторговельного обороту ($ZTO_{ij} = E_{ij} + I_{ij}$) (табл. 2.6) та сальдо ($NX = E_{ij} - I_{ij}$) (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 – Матриця зовнішньоторговельного обороту (числитель) та сальдо (знаменник), 2022 р., тис. дол.

Країни	Алжир	Лівія	Мавританія	Марокко	Туніс
Алжир		54914	256158	246986	1917348
		54914	-63858	87686	1259316
Лівія	54914		409	178785	975337
	-54914		243	21251	-611867
Мавританія	256158	409		194990	12205
	63858	-243		-188162	-11817
Марокко	246986	178785	295691		431390
	-87686	-21251	289649		-190244
Туніс	1917348	975337	16883	397535	
	-1259316	611867	15677	150607	

Джерело: розраховано автором на основі табл. 2.5

Тобто використовуються найпростіші процедури складання та віднімання двох матриць трансформуємо матрицю (ZTO_{ij}) з використанням усереднених симетричних (щодо нульової діагоналі) значень зовнішньоторговельного обороту. Тоді на основі перетворення $\overline{ZTO}_{ij} = \frac{ZTO_{ij} + ZTO_{ji}}{2}$ (взяття середньоарифметичного значення) прийдемо до наступної трикутної матриці: \overline{ZTO}_{ij} при $i < j$, $\overline{ZTO}_{ij} = 0$ при $i \geq j$. Ненульові елементи цієї матриці розташовані вище від нульової діагоналі.

При побудові трикутної матриці можна використовувати також процедуру, засновану на виборі максимальних значень: $\overline{ЗТО}_{ij} = \max\{ЗТО_{ij}, ЗТО_{ji}\}$, тоді матриця набуде вигляду: $\overline{ЗТО}_{ij}$ при $i < j$, $\overline{ЗТО}_{ij} = 0$ при $i \geq j$. (табл. 2.7).

Таблиця 2.7 – Матриця зовнішньоторговельного обороту країн Магрибу (за середніми значеннями), 2022 р., тис. дол.

Країни	Алжир	Лівія	Мавританія	Марокко	Туніс
Алжир		54914	256158	246986	1917348
Лівія			409	178785	975337
Мавританія				245341	14544
Марокко					414463
Туніс					

Джерело: розраховано автором на основі табл. 2.6

На основі останньої матриці зовнішньоторговельного обороту країн Магрибу (за середніми значеннями) побудовано ранжований ряд пар двосторонньої взаємної торгівлі країн Магрибу щодо зовнішньоторговельного обороту на рівень 2022 р. (табл. 2.8).

Таблиця 2.8 – Ранжований ряд пар двосторонньої взаємної торгівлі країн Магрибу за часткою зовнішньоторговельного обороту, 2022 р.

Пари	Значення, тис. дол.	Значення, %
Алжир – Туніс	1917348	44,55
Лівія – Туніс	975337	22,66
Марокко – Туніс	414463	9,63
Алжир – Мавританія	256158	5,95
Алжир – Марокко	246986	5,74
Мавританія – Марокко	245341	5,70
Лівія – Марокко	178785	4,15
Алжир – Лівія	54914	1,28
Мавританія – Туніс	14544	0,34
Лівія – Мавританія	409	0,01
Разом	4304285	100,00

Джерело: розраховано автором на основі табл. 2.7

Далі потрібно визначити зовнішньоторговельні ядра розмірності $k < n$

при взаємній торгівлі у системі n -країн, які обчислюються з урахуванням ранжованої низки попарних зовнішньоторговельних взаємодій. Під такими провідними k -вимірними зовнішньоторговельними ядрами розуміються такі попарні комбінації з k -країн, на які припадають максимальні частки від зовнішньоторговельного обороту в системі n -країн.

За даними табл. 2.8 видно, що у всі основні тривимірні та чотиривимірні ядра у взаємній торгівлі країн Магрибу входить Туніс та Алжир.

Тривимірні ядра зовнішньоторговельної взаємодії країн Магрибу наведені у табл. 2.9.

Таблиця 2.9 – Тривимірні ядра двосторонньої взаємної торгівлі країн Магрибу за часткою зовнішньоторговельного обороту, 2022 р.

Алжир – Туніс – Лівія	
Алжир – Туніс	44,55
Лівія – Туніс	22,66
Алжир – Лівія	1,28
Разом	68,49
Алжир – Туніс – Марокко	
Алжир – Туніс	44,55
Марокко – Туніс	9,63
Алжир – Марокко	5,74
Разом	59,92
Алжир – Туніс – Мавританія	
Алжир – Туніс	44,55
Алжир – Мавританія	5,95
Мавританія – Туніс	0,34
Разом	50,84

Джерело: розраховано автором на основі табл. 2.8

За даними табл. 2.9 видно, що тривимірне магрибське ядро (Туніс, Лівія, Алжир) є провідним і на нього припадало більше 68% взаємної торгівлі. На друге тривимірне магрибське ядро (Туніс, Алжир, Марокко) припадало у 2022 р. майже 60% взаємної торгівлі. І на третє ядро за тривимірною взаємодією (Туніс, Алжир, Мавританія) припадало більше 50% взаємної торгівлі.

Чотиривимірні ядра зовнішньоторговельної взаємодії країн Магрибу

наведені у табл. 2.10.

Таблиця 2.10 – Чотиривимірні ядра двосторонньої взаємної торгівлі країн Магрибу за часткою зовнішньоторговельного обороту, 2022 р.

Алжир – Туніс – Лівія – Марокко	
Алжир – Туніс	44,55
Лівія – Туніс	22,66
Марокко – Туніс	9,63
Алжир – Марокко	5,74
Алжир – Лівія	1,28
Марокко – Лівія	4,15
Разом	72,64
Алжир – Туніс – Марокко – Мавританія	
Алжир – Туніс	44,55
Марокко – Туніс	9,63
Алжир – Марокко	5,74
Алжир – Мавританія	5,95
Мавританія – Туніс	0,34
Мавританія – Марокко	5,70
Разом	59,92

Джерело: розраховано автором на основі табл. 2.8

За даними табл. 2.10 видно, що чотиривимірне магрибське ядро (Туніс, Лівія, Алжир, Марокко) є провідним і на нього припадало у 2022 р. 72,64 % взаємної торгівлі. На друге чотиривимірне магрибське ядро (Туніс, Мавританія, Алжир, Марокко) припадало у 2022 р. майже 60% взаємної торгівлі.

Отже, торговельні зв'язки не тільки у межах угруповання, але і з усіма країнами світу відновлюються з урахуванням виробничої кооперації. Країни Магрибу дуже зацікавлені у технологіях, промисловому устаткуванні, кваліфікованих фахівцях, що проблематично отримати від ЄС, який зацікавлений у збереженні цього регіону як сировинного приросту.

Висновок до розділу 2

Аналіз передумов розвитку торговельно-економічних відносин країн магрибського союзу дозволив зробити наступні висновки.

Бурхливий економічний розвиток з початку цього століття та підвищення економічного суперництва в Африці з боку світових економік дає країнам континенту унікальний шанс щодо диверсифікації африканських економік та зміни ролі Африки в сучасній моделі світової економіки.

Середні темпи зростання реального ВВП в Африці знизилися до 3,8% у 2022 р. через пандемію коронавірусу та геополітичні потрясіння. Але при цьому 53 з 54 країн продемонстрували зростання і його стійкість зберігається у всіх п'яти регіонів континенту у середньостроковій перспективі. Середні темпи зростання у 2023 та 2024 рр. очікуються близько 4%.

Стійке зростання зберігалось в 2022 р. в усіх регіонах Африки, згідно прогнозу Африканського банку розвитку, тенденція зберігатиметься у 2023-2024 рр., лише на півдні континенту темпи зростання економіки не перевищать 2% цього року і залишаться під тиском наступного року.

Африканські країни також досліджують в розрізі 160 міждержавних регіональних об'єднань Африки. Країни Магрибу входять до різних угруповань. Всі країни Магрибу входять тільки до Ліги арабських держав. У регіоні підписано 12 угод про участь у регіональних інтеграційних об'єднаннях (РІО), у тому числі три – у взаємних рамках.

Пов'язуючи Африку та Близький Схід, Магриб зберігає низку арабських та африканських особливостей.

На регіон Магрибу припадає 1/8 чисельності населення регіону Близького Востоку і Північної Африки та 1/4 регіонального ВВП. У країнах вартісний обсяг ВВП за ПКС диференційований від 548,6 млрд дол. в Алжирі до 8,2 млрд дол. у Мавританії, а середньодушовий ВВП – від 15 900 дол. у Лівії до 2 200 дол. у Мавританії.

У країнах Північної Африки провідною галуззю економіки традиційно залишається гірничодобувна. Запаси фосфоритів становлять у Марокко, Алжирі й Тунісі близько 70% загальносвітових, фосфатів – 64 млрд т, або 70% загальносвітових; за їхнім експортом Марокко посідає 1-е місце, а за видобутком – 3-е місце у світі.

Найбільш високий рівень ВВП зберігається в Алжирі, його динаміка, у тому числі у 2000–2022 рр., зумовлена кон'юнктурою на світовому ринку вуглеводнів. Найбільш бідною країною Магрибу залишається Мавританія, що найменшою мірою забезпечена енергетичними ресурсами.

Торговий баланс країн Магрибу, починаючи з 2013 р., став мати від'ємне значення, що свідчить про зростання зацікавленості країн світу у африканському ринку. Як видно з аналізу поданих даних, за 2013–2021 рр. Магриб отримував негативне сальдо зовнішньоторговельного балансу на регіональному рівні, що досягло у 2021 р. 5,7 млрд дол. У 2022 р. ситуація змінилася і країни Магриб стали більше експортувати, ніж імпортувати на 6,8 млрд дол. За період 2005–2022 рр. обсяг зовнішньої торгівлі Магрибу зріс більш ніж вдвічі – з 185 млрд до 382,6 млрд дол. США.

Необхідно відзначити про поступове зростання внутрішньорегіональної торгівлі. Найбільш розвинуті торговельні зв'язки між Алжиром і Тунісом, між Алжиром та Марокко. На основі використання матричного аналізу взаємної торгівлі країн Магрибу з використанням бази даних Trade Map, було сформовано три тривимірних ядра взаємної торгівлі з превалюванням ролі (Туніс, Лівія, Алжир) та два чотиривимірні ядра з виділенням (Туніс, Лівія, Алжир, Марокко).

Отже, дослідження торговельних зв'язків угруповання, дозволили визначити перспективні напрями торгівлі, потенціал яких можна розвивати і за межами угруповання з країнами світу.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОГЛИБЛЕННЯ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ТА КРАЇН МАГРИБУ

3.1 Сучасний стан, особливості та перспективи співробітництва України з країнами Магрибу

«Країни Північної Африки є традиційно важливими для України політичними та торговельними партнерами, – відзначає Г. Латій, – Протягом останніх двадцяти років Арабська Республіка Єгипет, Саудівська Аравія, ОАЕ, а років десять тому й Алжир та Сирія були одними з найважливіших торговельно-економічних партнерів України» [52]. Україна може використати потенціал цього регіону для розвитку своєї економіки та розширити географію торгівлі товарами та послугами.

Безумовно, розвиток двосторонніх і багатосторонніх відносин України з країнами Північної Африки відповідає її геоекономічним інтересам, що пояснюється зацікавленістю України у розвитку торговельно-економічного співробітництва, виходячи із значної потенційної важливості ринків цих країн для українських експортерів, оскільки країни регіону досі демонструють значний попит на українські товари, особливо промислового, сільськогосподарського та військово-технічного призначення.

Однією з передумов практичних проблем розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України з країнами регіону є те, що останнім часом значно посилюється геополітичний вплив останніх на світовій арені. Разом з тим, Україна забезпечила собі широку дипломатичну присутність у країнах регіону. Так, за даними Міністерства закордонних справ України, Україна має посольства у більшості країн Близького Сходу та Північної Африки, що підтверджує зацікавленість країн до налагодження співпраці [53]. Водночас важливим аспектом є також створення інституційних передумов для інтенсифікації зовнішньоторговельних відносин.

Україна розглядає співпрацю з країнами Африки серед основних пріоритетів зовнішньої політики України. У сучасних умовах високу зацікавленість у співпраці з країнами Африканського континенту висловлюють західноєвропейські країни, США та КНР, Індія, Туреччина, держави Перської затоки, Японія, Республіка Корея, Ізраїль та Бразилія.

Взаємна торгівля є однією з ключових форм міжнародних економічних відносин України з країнами Магрибу. Розгляд питань зовнішньоторговельної діяльності з країнами Магрибу актуальна на сучасному етапі у зв'язку з тим, що на країни Магрибу за 2003-2022 рр. приходиться більше третини торговельного обороту України від обороту з країн Африканського континенту (рис. 3.1).

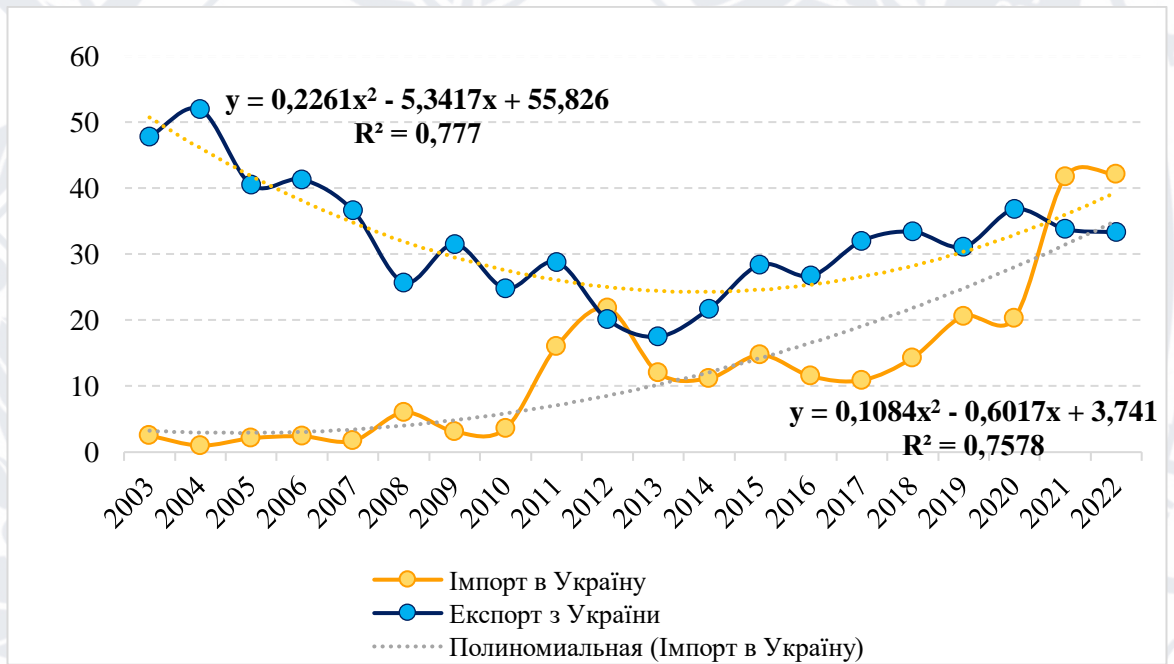

Рисунок 3.1 – Динаміка частки експорту та імпорту між Україною та країнами Магрибу за 2003-2022 рр., %

Джерело: побудовано автором на основі [54; 55]

За даними рис. 3.1 видно, що частка експорту з України до країн Магрибу за 2003-2022 р. у загальному експорті до Африканського континенту зменшилася на 14,5 в.п. Щодо частки імпорту з країн Магрибу, то вона мала позитивну динаміку з 2,5 % у 2003 р. до 42,1 % у 2022 р.

Динаміка зовнішньої торгівлі товарами між Україною та країнами

Магрибу за 2003-2022 рр. наведена на рис. 3.2.

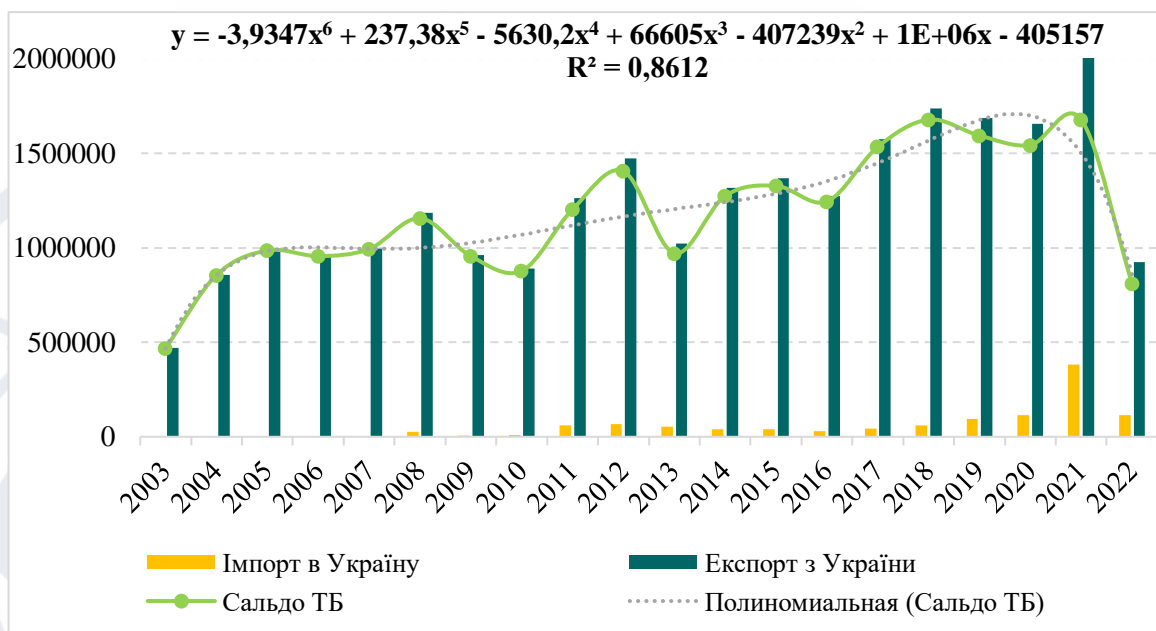

Рисунок 3.2 – Динаміка зовнішньої торгівлі товарами між Україною та країнами Магрибу за 2003-2022 рр., млн дол. США

Джерело: побудовано на основі [49; 54; 55]

За даними рис. 3.2 видно, що за досліджений період зовнішньоторговельний оборот України з країнами Магрибу зріс у 2,2 рази. Наочно виділяється 2021 р., коли обсяг експорту з України досяг свого історичного максимуму за досліджений період – 2,1 млрд дол, що на 18,6 % більше попереднього максимуму 2018 р., коли рівень експорту був 1,7 млрд дол. За період 2003-2021 рр. загальний товарооборот збільшився більш ніж в'ятеро і склав у 2021 р. 2,4 млрд дол. Однак у 2022 р., після початку повномасштабної війни, цей показник скоротився на 57,5%, сягнувши позначки 1,04 млрд дол. США [49; 54; 55].

Зокрема, обсяг експорту товарів із України до країн Магрибу за 2003-2021 рр. збільшився у 4,4 рази, а у 2022 р. рівень експорту зменшився на 55,2 % і склав лише 0,92 млрд дол. США. Імпорт товарів до України за 2003-2022 рр. збільшився у 52 рази, скоротившись у 2022 р. на 70,4 % порівняно з 2021 р. і досяг 113,5 млн дол. США. Загалом, протягом досліджуваного періоду сальдо

торгового балансу було позитивним для України і коливалося у межах 469-1679,3 млн дол. США. У 2022 р. цей показник хоча і зменшився вдвічі, однак залишився позитивним – експорт перевищив імпорт з країн Магрибу на 810,8 млн дол. США [49; 54; 55].

За даними UNCTAD у 2022 р. найбільшу частку в структурі експорту українських товарів до країн Магрибу традиційно займали зернові культури (95,8%) і рослинні жири та олії (28,0%) (рис. 3.3).

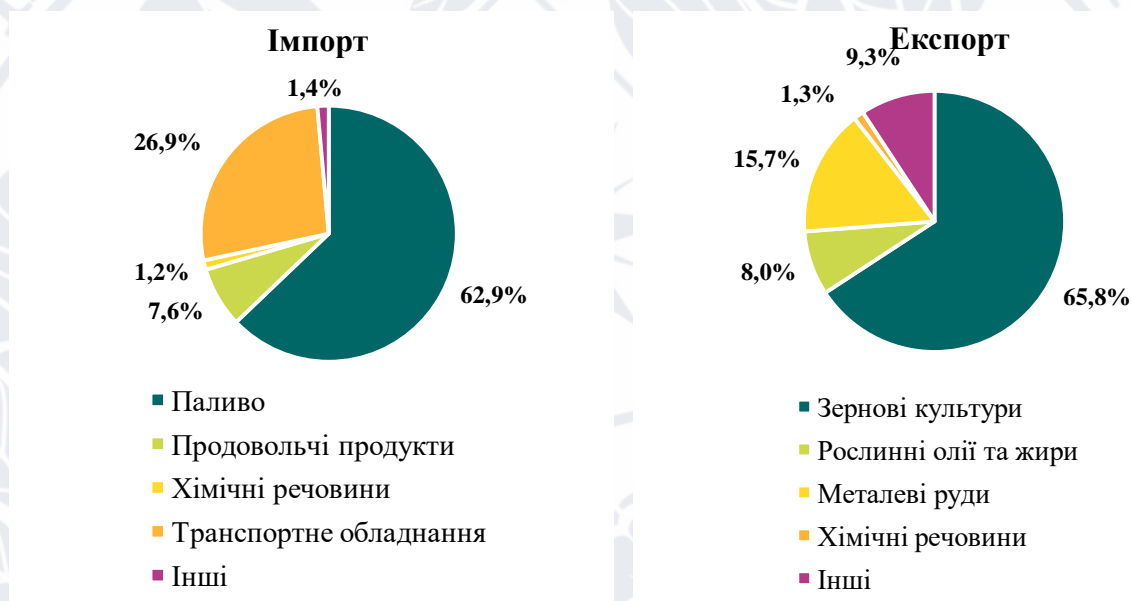

Рисунок 3.3 – Структура зовнішньої торгівлі товарами України з країнами Магрибу у 2022 р., %

Джерело: побудовано автором на основі [49; 54; 55]

Також незначну частку серед наданої товарної структури становили рослинні олії та жири (8,0 %), металеві руди (15,7 %), хімічні речовини (1,3 %) та інші товари (9,3 %). Щодо імпорту, то в Україні у 2022 р. найбільший попит на товари з країн Магрибу мали такі категорії продуктів, як паливо (71,32 млн дол. США), транспортне обладнання (30,55 млн дол. США) і продовольчі товари (8,62 млн дол. США), які разом становили більше 97,4 % загального імпорту [49; 54; 55].

Аналіз зовнішньоторговельних операцій України в розрізі окремих країн Магрибу показав, що найпопулярнішою країною Магрибу для експорту

українських товарів у 2022 р. були Алжир та Лівія із часткою майже 32% від загального експорту до угруповання (рис. 3.4) [49; 54; 55]. А ось експорт українських товарів до Мавританії був найменшим серед усіх країн Магрибу за весь досліджений період.

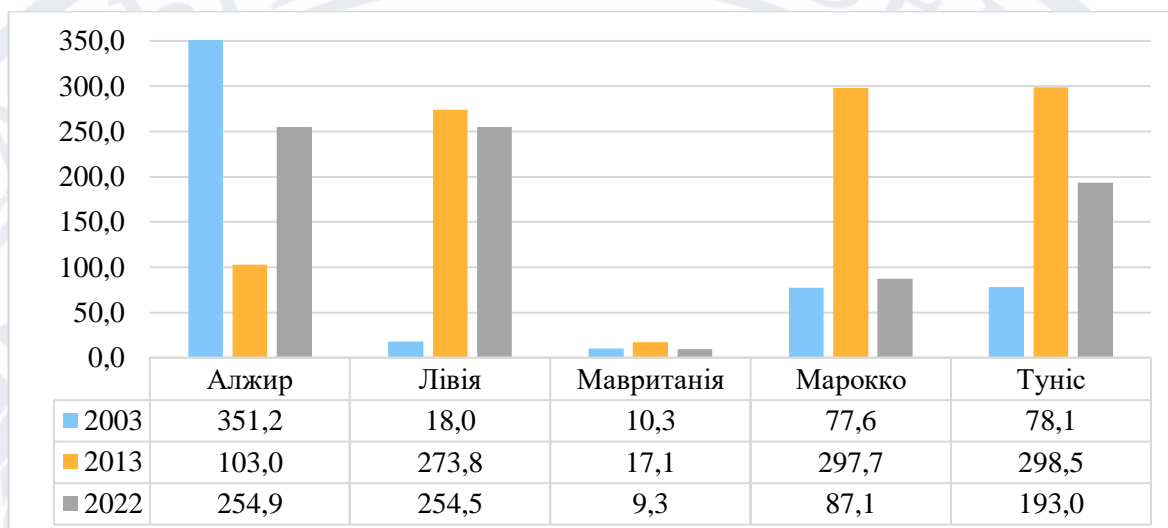

Рисунок 3.4 – Динаміка експорту товарів з України до країн Магрибу у 2013-2022 рр., млн дол. США

Джерело: побудовано автором на основі [49; 54; 55]

У географічній структурі імпорту товарів також відбулись певні зміни: якщо у 2013 р. лідером був Алжир з обсягом у 3,9 млн дол. або 44,8 % від загального імпорту угруповання до України, то у 2022 р. лідером став Марокко – загальна сума імпорту усіх товарів з цієї країни до України склала 51,8 млн дол. США (34,7 % від загального імпорту угруповання до України) (рис. 3.5) [49; 54; 55].

Щодо інших країн угруповання, то слід відмітити їхню зацікавленість в українському ринку, що підтверджується зростанням обсягів імпорту з цих країн. Так, обсяги імпорту, незважаючи на погіршення ситуації у 2022 р., зросли у 2022 р. порівняно із 2003 р. за всіма країнами: Алжиру – у 9 разів, Лівії – у 249 разів, Мавританії – у 5,6 разів, Марокко – у 17 разів та Тунісу – 98 разів.

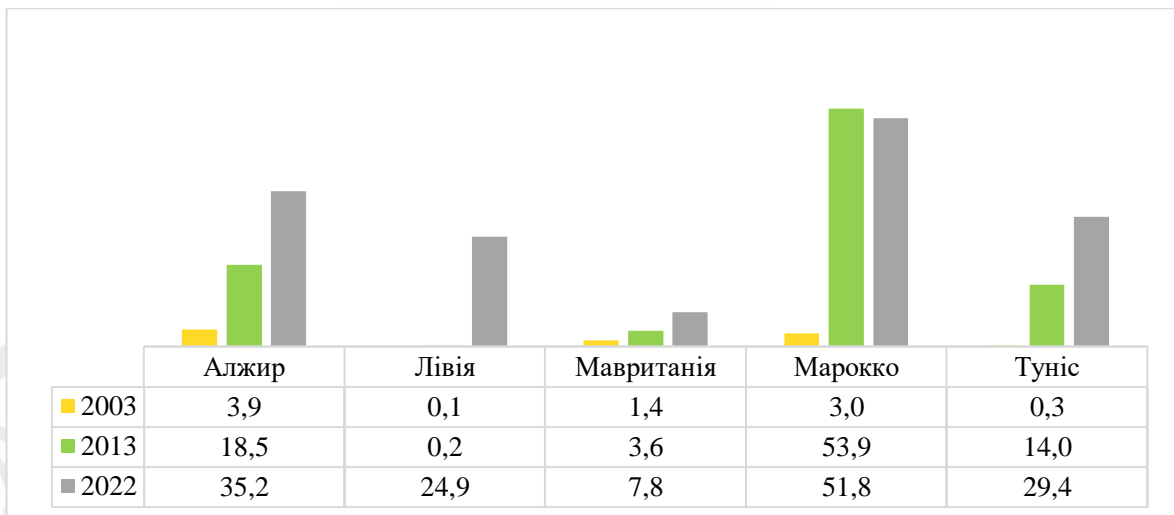

Рисунок 3.5 – Динаміка імпорту товарів з країн Магрибу до України у 2003-2022 рр., млн дол. США

Джерело: побудовано автором на основі [49; 54; 55]

Отже, аналіз торговельних відносин України та країн Магрибу свідчить про поступове поглиблення торговельних зв'язків України з країнами, однак рівень інвестиційної активності залишається досить низьким через низку чинників. Серед чинників слід відзначити повномасштабне вторгнення росії до України, корупцію, низьку податкову конкурентоспроможність тощо.

3.2 Моделювання ефективності використання потенціалу економічної співпраці країн Магрибу з Україною

Ефективність використання потенціалу економічної співпраці між країнами Магрибу та Україною оцінимо за допомогою економетричної гравітаційної моделі, що була запропонована Я. Тінбергеном у 1962 р.

Модель відбиває залежність між торговельним оборотом країн та розміром їх економік і показав цю залежність у вигляді рівняння [56]:

$$ЗТО_{ig} = G \frac{ВВП_i^\alpha \times ВВП_j^\beta}{d_{ij}^\delta} \varepsilon_{ij}, \quad (3.1)$$

де ZTO_{ig} – товарооборот між країнами i та j ;

$ВВП_i$ та $ВВП_j$ – валовий внутрішній продукт країн i та j ;

d_{ij} – фактор торговельних витрат, в тому числі і логістичні витрати;

ε_{ij} – усі інші фактори, які впливають на товарооборот, але не входять до рівняння,

α, β, δ – константи (параметри моделі).

Рівняння гравітаційної моделі з урахуванням якісної змінної можна подати у вигляді 1.3:

$$\ln(ZTO_{ig}) = \beta_0 + \beta_1 \ln(ВВП_i) + \beta_2 \ln(ВВП_j) + \beta_3 \ln(d_{ij}) + \varepsilon_{ij}, \quad (3.2)$$

де ZTO_{ig} – товарооборот між країнами i та j ;

$ВВП_i$ та $ВВП_j$ – валовий внутрішній продукт країн i та j ;

d_{ij} – фактор торговельних витрат, в тому числі і логістичні витрати;

ε_{ij} – усі інші фактори, які впливають на товарооборот, але не входять до рівняння.

Для оцінки параметрів цієї моделі було використано статистичні дані країн Магрибу та України за період 2005-2022 рр. В якості показників $ВВП_i$ та $ВВП_j$ було обрано ВВП країн Магрибу та ВВП України відповідно. Для вимірювання відстані між країнами в даній моделі обирають різні показники, в залежності від завдань та фактологічної бази дослідження. Це може бути як географічна відстань, так і витрати на перевезення вантажів або рівень закритості внутрішніх ринків країн для імпорту товарів одна одної за допомогою протекціоністських інструментів.

У цьому випадку в якості показника d_{ij} обрано світові середньорічні ціни на нафту, оскільки їхні коливання змінюють вартість перевезень.

Аналітичний масив для побудови гравітаційної моделі від обсягів ВВП Магрибу та України за 2005-2022 рр. наведений у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 – Аналітичний масив для побудови гравітаційної моделі від обсягів ВВП Магрибу та України за 2005-2022 рр.

Роки	ЗТО Магриб-Україна, млрд дол. США	ВВП Магрибу, млрд дол. США	ВВП України, млрд дол. США	Ціни нафти, дол. США/барель
2003	543,9	67,86	50,13	28,83
2004	916,5	85,33	64,88	38,1
2005	1027,0	103,20	86,14	54,38
2006	1068,0	117,03	107,75	65,14
2007	1078,5	134,98	142,72	72,52
2008	1258,9	171,00	179,99	96,99
2009	804,7	137,21	117,23	61,51
2010	732,3	161,21	136,42	79,47
2011	921,6	200,02	163,16	111,27
2012	1377,0	209,06	175,78	111,63
2013	1080,3	209,76	183,31	108,56
2014	1146,8	213,81	131,81	99,03
2015	1015,9	165,98	90,62	52,35
2016	1039,7	160,03	93,27	43,55
2017	1381,5	170,10	112,15	54,25
2018	1626,5	174,91	130,83	54,15
2019	1743,1	171,76	153,78	68,4
2020	1675,8	145,74	155,58	51,8
2021	2330,1	163,47	199,77	77,94
2022	947,8	196,89	160,50	85,99

Джерело: побудовано автором за даними [49; 54; 55]

У результаті розрахунків отримано рівняння гравітаційної моделі Тінбергена, що описує динаміку зовнішньоторговельного обороту України з країнами Магрибу за період 2005-2022 рр.:

$$\ln(\text{ЗТО}_{ig}) = 3,959 + 0,201 \ln(\text{ВВП}_i) + 1,193 \ln(\text{ВВП}_j) - 0,881 \ln(d_{ij}), \quad (3.3)$$

Результати регресійного аналізу підтвердили гіпотезу про наявність прямого зв'язку між зовнішньоторговельним оборотом країн Магрибу та України партнерів та їх валовим внутрішнім продуктом та оберненого зв'язку між зовнішньоторговельним оборотом та транспортними витратами.

Перевірка моделі за критерієм Фішера показала, що модель є статистично значущою, бо $8,306939 > 0,001472$ (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Основні результати моделі

Показник	Значення
β_0	3,959
β_1	0,201
β_2	1,193
β_3	-0,881
R^2	80,9
$F_{\text{факт}}$	8,307
$F_{\text{крит}}$	0,001

Джерело: побудовано автором

Економічна інтерпретація цієї моделі дозволяє констатувати, що при збільшенні ВВП Магрибу на 1 дол. США двосторонній товарообіг зростає на 0,201 дол. США; при збільшенні ВВП України на 1 дол. США зовнішньоторговельний оборот країн збільшується на 1,193 дол. США; збільшення ціни на нафту на 1 дол. США виражається в зменшенні товарообігу на 0,881 дол. США. Коефіцієнт детермінації дорівнює 80,9 %, тому це вказує на суттєвий рівень пояснення причинно-наслідкових зв'язків запропонованої моделі. Для наочного зображення змодельовано ЗТО України та ЄС у 2005-2022 рр. (рис. 3.6).

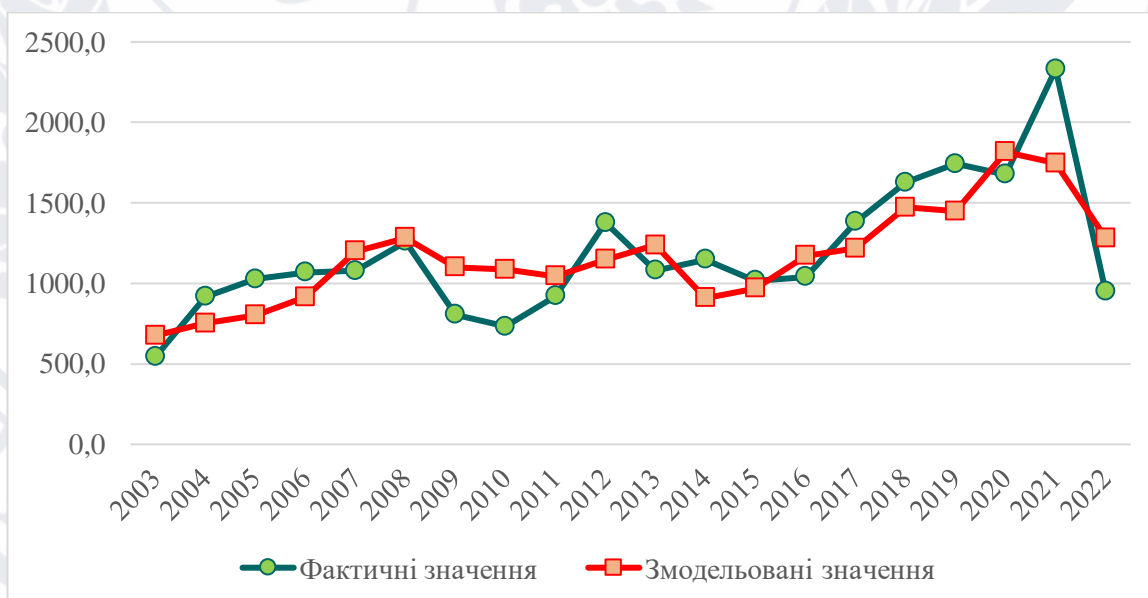

Рисунок 3.6 – Фактичні та змодельовані значення зовнішньоторговельного обороту України та країн Магрибу, 2005-2022 рр., млн дол. США

Джерело: побудовано автором

Гравітаційна модель дає змогу спрогнозувати обсяг двосторонньої торгівлі на наступні роки (рис. 3.7).

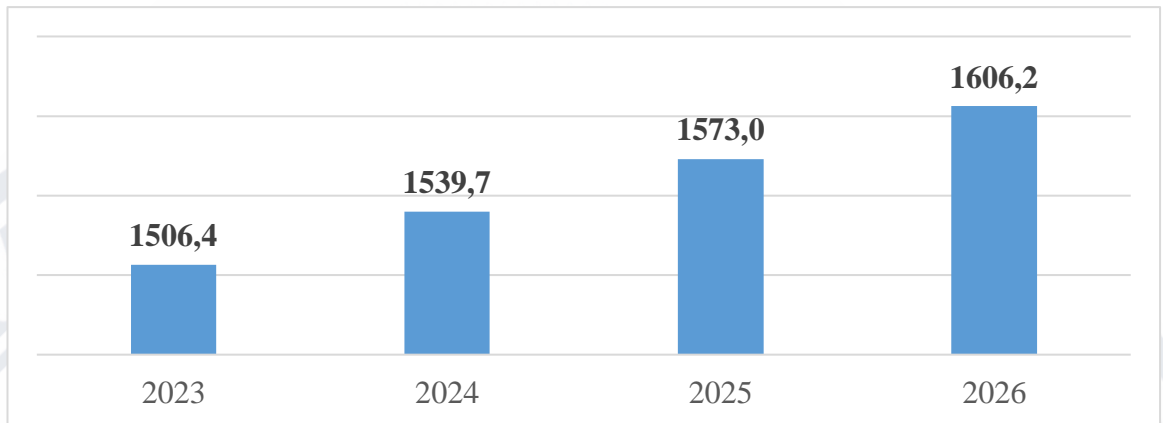

Рисунок 3.7 – Прогнозований товарооборот між Україною та країнами Магрибу у 2023-2026 рр., млн дол. США

Джерело: побудовано автором

Отже, з розрахунків гравітаційних моделей зовнішньоторговельного обороту між Україною та країнами Магрибу чітко простежується значний вплив економічного зростання ВВП України. Так, при зростанні ВВП України на 1 дол. США зовнішньоторговельний оборот усіх товарів зростає на 1,193 дол. США. Вплив ВВП країн Магрибу має значно менший вплив, що можна пояснити відмінністю у економічному розвитку економік країн Магрибу та України. При збільшенні ВВП Магрибу на 1 дол. США зовнішньоторговельний оборот країн збільшується на 0,201 дол. США. Що стосується ціни на нафту, то в моделі вплив є зворотнім, тобто, зростання ціни на нафту сприяє зменшенню товарообороту між країнами.

Необхідно зазначити, що зовнішня торгівля товарами України характеризується надмірною часткою первинних товарів і низьким рівнем інтелектуалізації торгових відносин, які маргіналізують її роль у розвитку світової економіки. Крім того, законодавче середовище обмежує діджиталізацію торгівлі, а неефективні митні процедури обтяжують транскордонну торгівлю, нівелюючи вигоди від спрощення її процедур [57].

Значний вплив також відіграють глобальні імперативи, такі як:

формування глобального ринку, глобальна монополізація капіталу і виробництва, динамізація техноглобалізму, посилення регіональних інтеграційних процесів, формування глобального інформаційного простору [58].

Зважаючи на велику різницю в розмірі економік країн-партнерів, вважаємо доцільним додатково провести кореляційно-регресивний аналіз та визначити, чи залежить обсяг експорту з України до країн Магрибу від зміни показника внутрішнього валового продукту на основі наступних вихідних даних (табл. 3.3).

Таблиця 3.3 – Вихідні дані експорту до країн Магрибу та ВВП України за 2005-2022 рр., млрд дол. США

Показники	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Експорт	471,2	858,2	990,2	959,7	996,7	1184,9	963,1	889,3	1265,2	1474,4
ВВП	50,1	64,9	86,1	107,8	142,7	180,0	117,2	136,4	163,2	175,8
Показники	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Експорт	1024,1	1317,0	1369,7	1275,3	1577,1	1738,3	1688,5	1658,3	2061,5	924,3
ВВП	183,3	131,8	90,6	93,3	112,2	130,8	153,8	155,6	199,8	160,5

Джерело: побудовано автором [49; 54; 55]

Регресійне рівняння має вигляд (рис. 3.8):

$$y = 0,056x + 62,321 \quad (3.4)$$

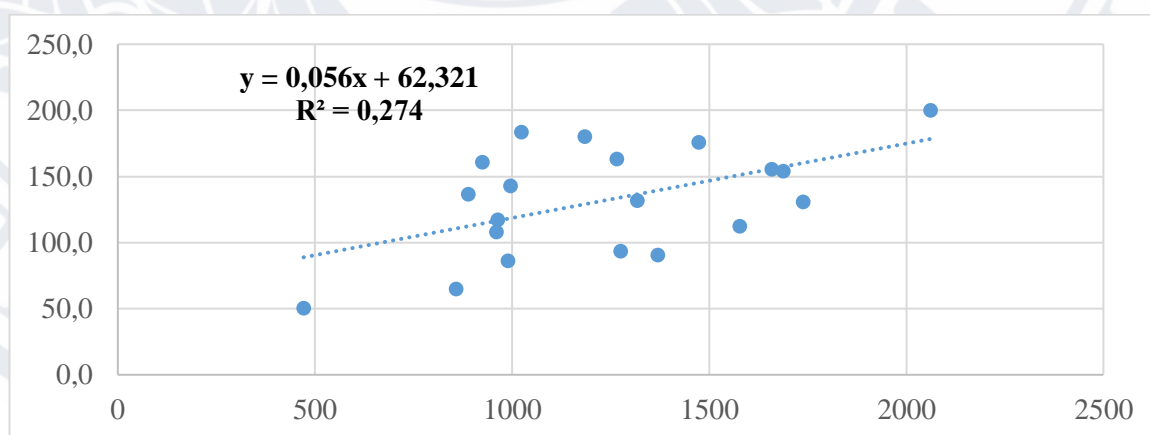

Рисунок 3.8 – Регресійна модель залежності зростання ВВП України від експорту до країн Магрибу

Джерело: побудовано автором

Для України, як і для більшості країн з ринком, що формується, за останні роки залежність економічного зростання від експорту значно підвищилась і продовжує зростати [59]. Проте невисокий рівень коефіцієнту детермінації свідчить, що ринок країн Магрибу є привабливим для України, але ці країни не основні торговельні партнери нашої держави.

Виконаємо прогноз обсягів експорту з України до країн Магрибу на два роки за допомогою методу аналізу часових рядів. Для цього розглянемо декілька ліній тренду для вибору найбільш точного прогнозу (рис. 3.9).

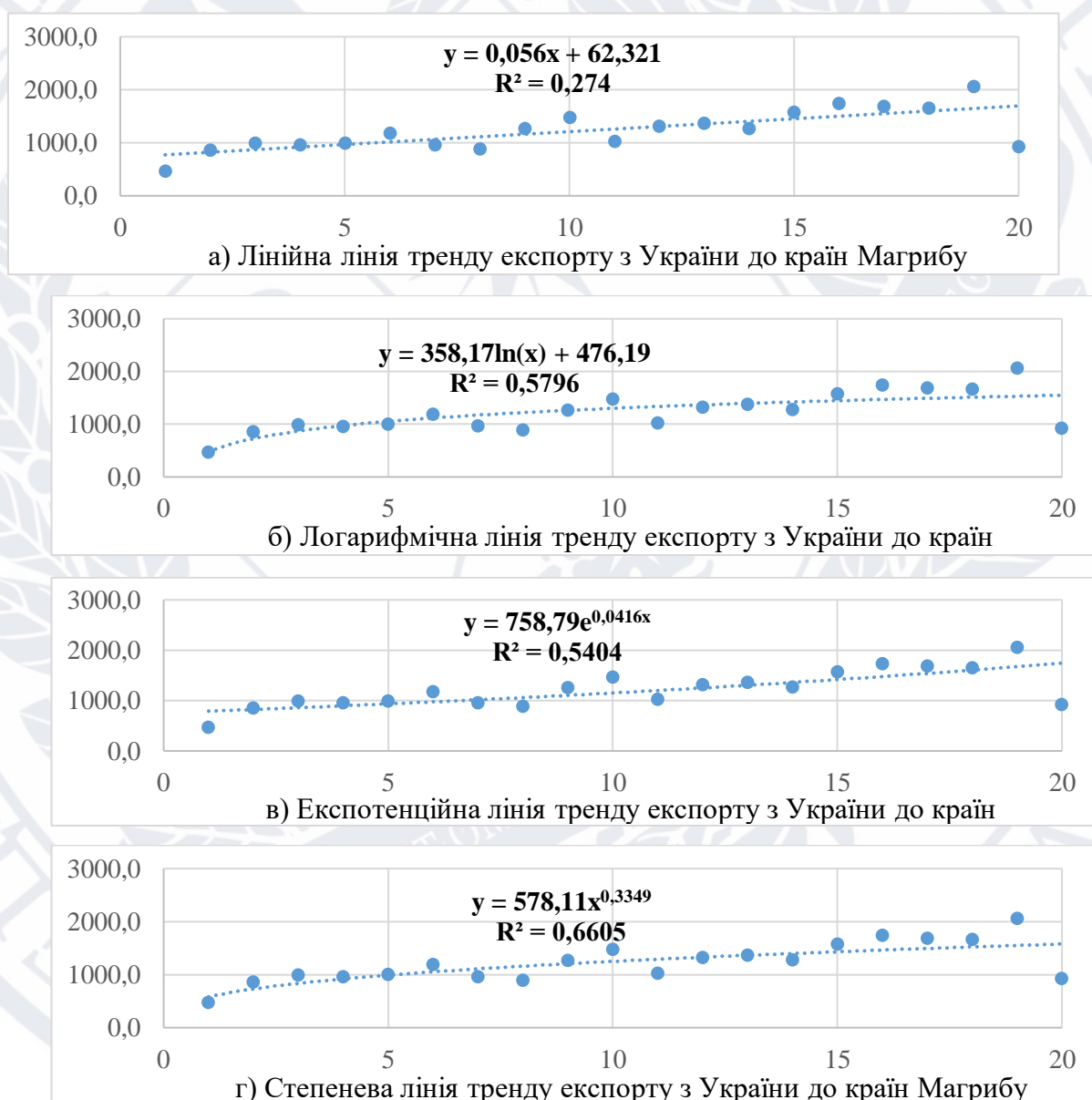

Рисунок 3.9 – Лінії тренду експорту з України до країн Магрибу за 20 років

Джерело: побудовано автором

Згідно розглянутих ліній тренду, лінія тренду експорту до країн Магрибу найкраще описується степенною лінією тренду (значення R-квадрат дорівнює 0,5908, тобто найближче значення до одиниці з запропонованих вище, що свідчить про високу ступінь співпадіння лінії з даними). Прогноз експорту з України до країн Магрибу на 2023-2025 рр. представлено у таблиці табл. 3.4.

Таблиця 3.4 – Динаміка експорту до країн Магрибу за 2005-2025 рр., млрд дол. США

Показники	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Експорт (факт)	471,2	858,2	990,2	959,7	996,7	1184,9	963,1	889,3	1265,2	1474,4
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Експорт (модель)	578,1	729,2	835,2	919,7	991,0	1053,4	1109,3	1160,0	1206,7	1250,0
Показники	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Експорт (факт)	1024,1	1317,0	1369,7	1275,3	1577,1	1738,3	1688,5	1658,3	2061,5	924,3
	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Експорт (модель)	1290,5	1328,7	1364,8	1399,1	1431,8	1463,1	1493,1	1522,0	1549,8	1576,6
Показники	2023			2024			2025			
Експорт (факт)	-			-			-			
	21			22			23			
Експорт (модель)	1602,6			1627,8			1652,2			

Джерело: побудовано автором

Прогноз експорту з України до країн Магрибу (табл. 3.4) на 2023 р. складає 1602,6 млн дол., на 2024 р. – 1627,8 млн дол., на 2025 р. – 1652,2 млн дол.

Отже, прогнозування та моделювання зовнішньоторговельного обороту між Україною та країнами Магрибу на основі використання гравітаційної моделі, демонструє, що виразно простежується значний вплив економічного зростання ВВП України. Так, при зростанні ВВП України на 1 дол. США зовнішньоторговельний оборот усіх товарів зростає на 1,193 дол. США. Вплив ВВП країн Магрибу має значно менший вплив, що можна пояснити відмінністю у розмірах економік країн-партнерів. За умови збільшення ВВП

країн Магрибу на 1 дол. США зовнішньоторговельний оборот країн збільшується на 0,201 дол. США. Що стосується ціни на нафту, то у моделі вплив є непрямим, тобто, зростання ціни на нафту сприяє зниженню товарообороту між країнами.

За останні роки для України, як і для більшості країн з ринком, що формується, значно підвищилась і продовжує зростати залежність економічного зростання від експорту. Прогноз експорту з України до країн Магрибу динамічно зростатиме до 1652,2 млн дол. США у 2025 р.

Висновки до розділу 3

Дослідження проблем та перспектив поглиблення торговельно-економічного співробітництва України та країн Магрибу дозволили зробити такі висновки.

Країни Північної Африки є традиційно важливими для України політичними та торговельними партнерами. Взаємна торгівля є однією з ключових форм міжнародних економічних відносин України з країнами Магрибу.

Розгляд питань зовнішньоторговельної діяльності з країнами Магрибу актуальна на сучасному етапі у зв'язку з тим, що на країни Магрибу за 2003-2022 рр. приходиться більше третини торговельного обороту України від обороту з країн Африканського континенту.

За досліджений період зовнішньоторговельний оборот України з країнами Магрибу зріс у 2,2 рази. Наочно виділяється 2021 р., коли обсяг експорту з України досяг свого історичного максимуму за досліджений період – 2,1 млрд дол, що на 18,6 % більше попереднього максимуму 2018 р., коли рівень експорту був 1,7 млрд дол. За період 2003-2021 рр. загальний товарооборот збільшився більш ніж в'ятеро і склав у 2021 р. 2,4 млрд дол. Однак у 2022 р., після початку повномасштабної війни, цей показник скоротився на 57,5%, сягнувши позначки 1,04 млрд дол. США.

За даними UNCTAD у 2022 р. найбільшу частку в структурі експорту українських товарів до країн Магрибу традиційно займали зернові культури (95,8%) і рослинні жири та олії (28,0%). Аналіз зовнішньоторговельних операцій України в розрізі окремих країн Магрибу показав, що найпопулярнішою країною Магрибу для експорту українських товарів у 2022 р. були Алжир та Лівія із часткою майже 32% від загального експорту до угруповання.

У географічній структурі імпорту товарів також відбулись певні зміни: якщо у 2013 р. лідером був Алжир, то у 2022 р. лідером став Марокко.

Щодо інших країн угруповання, то слід відмітити їхню зацікавленість в українському ринку, що підтверджується зростанням обсягів імпорту з цих країн. Так, обсяги імпорту, незважаючи на погіршення ситуації у 2022 р., зросли у 2022 р. порівняно із 2003 р. за всіма країнами: Алжиру – у 9 разів, Лівії – у 249 разів, Мавританії – у 5,6 разів, Марокко – у 17 разів та Тунісу – 98 разів.

Отже, аналіз торговельних відносин України та країн Магрибу свідчить про поступове поглиблення торговельних зв'язків України з країнами. Ефективність використання потенціалу економічної співпраці між країнами Магрибу та Україною оцінимо за допомогою економетричної гравітаційної моделі. Економічна інтерпретація цієї моделі дозволяє констатувати, що при збільшенні ВВП Магрибу на 1 дол. США двосторонній товарообіг зростає на 0,201 дол. США; при збільшенні ВВП України на 1 дол. США зовнішньоторговельний оборот країн збільшується на 1,193 дол. США; збільшення ціни на нафту на 1 дол. США виражається в зменшенні товарообігу на 0,881 дол. США. Коефіцієнт детермінації дорівнює 80,9 %, тому це вказує на суттєвий рівень пояснення причинно-наслідкових зв'язків запропонованої моделі.

Зважаючи на велику різницю в розмірі економік країн-партнерів, вважаємо доцільним додатково провести кореляційно-регресивний аналіз та визначити, чи залежить обсяг експорту з України до країн Магрибу від зміни

показника внутрішнього валового продукту. Проте невисокий рівень коефіцієнту детермінації свідчить, що ринок країн Магрибу є привабливим для України, але ці країни не основні торговельні партнери нашої держави.

За останні роки для України, як і для більшості країн з ринком, що формується, значно підвищилась і продовжує зростати залежність економічного зростання від експорту. Прогноз експорту з України до країн Магрибу динамічно зростатиме до 1652,2 млн дол. США у 2025 р.

ВИСНОВКИ

Дослідивши теоретичні засади функціонування інтеграційних утворень в умовах глобалізації можна зробити такі висновки.

Світова економіка характеризується двома тенденціями: посиленням цілісності світового господарства та економічним зближенням та взаємодією країн на регіональному рівні.

Інтеграційні процеси відбуваються з неоднаковою глибиною й інтенсивністю, що дозволило виділити такі форми інтеграції як: зона преференційної торгівлі, вільний торговельний простір (або зона вільної торгівлі), митний союз, спільний ринок, економічний союз.

Африканський континент посідав особливе місце в сучасній системі міжнародних політичних і економічних відносин. Важливу роль з ініціювання інтеграційних процесів відіграла економічна комісія ООН для Африки та Лаоський план дій 1980 р. Особливістю інтеграційних об'єднань Африканського континенту є низький рівень економічного розвитку країн-учасниць, низька частка взаємної торгівлі, монокультурна та однорідна експортна продукцією тощо.

Однією з форм міжнародної економічної інтеграції Африканського континенту є Союз Арабського Магрибу (САМ). Марракешський договір є основоположним кроком до єдності держав-учасниць Магрибського союзу, що визначив його загальні цілі, серед яких: зміцнення братських зв'язків у межах регіону; сприяння прогресу та добробуту суспільства, захист прав та інтересів людей; встановлення та проведення спільної політики в різних секторах і сферах життєдіяльності; поступове досягнення вільного пересування людей та обігу товарами, вільний переказ і рух капіталу в межах регіону тощо.

Відповідно до Марракешського договору в структурі Магрибу було створено низку регіональних органів: Президентську раду, Раду міністрів закордонних справ, Консультативну асамблею, Судовий орган та Генеральний секретаріат.

Аналіз передумов розвитку торговельно-економічних відносин країн магрибського союзу дозволив зробити наступні висновки.

Середні темпи зростання реального ВВП в Африці знизилися до 3,8% у 2022 р. через пандемію коронавірусу та геополітичні потрясіння. Але при цьому 53 з 54 країн продемонстрували зростання і його стійкість зберігається у всіх п'яти регіонів континенту у середньостроковій перспективі. Середні темпи зростання у 2023 та 2024 рр. очікуються близько 4%.

Стійке зростання зберігалось в 2022 р. в усіх регіонах Африки, згідно прогнозу Африканського банку розвитку, тенденція зберігатиметься у 2023-2024 рр., лише на півдні континенту темпи зростання економіки не перевищать 2% цього року і залишаться під тиском наступного року.

Пов'язуючи Африку та Близький Схід, Магриб зберігає низку арабських та африканських особливостей.

На регіон Магрибу припадає 1/8 чисельності населення регіону Близького Востоку і Північної Африки та 1/4 регіонального ВВП. У країнах вартісний обсяг ВВП за ПКС диференційований від 548,6 млрд дол. в Алжирі до 8,2 млрд дол. у Мавританії, а середньодушовий ВВП – від 15 900 дол. у Лівії до 2 200 дол. у Мавританії.

У країнах Північної Африки провідною галуззю економіки традиційно залишається гірничодобувна. Запаси фосфоритів становлять у Марокко, Алжирі й Тунісі близько 70% загальносвітових, фосфатів – 64 млрд т, або 70% загальносвітових; за їхнім експортом Марокко посідає 1-е місце, а за видобутком – 3-е місце у світі.

Найбільш високий рівень ВВП зберігається в Алжиру, його динаміка, у тому числі у 2000–2022 рр., зумовлена кон'юктурою на світовому ринку вуглеводнів. Найбіднішою країною Магрибу залишається Мавританія, що найменшою мірою забезпечена енергетичними ресурсами.

Торговий баланс країн Магрибу, починаючи з 2013 р., став мати від'ємне значення, що свідчить про зростання зацікавленості країн світу у африканському ринку. Як видно з аналізу поданих даних, за 2013–2021 рр.

Магриб отримував негативне сальдо зовнішньоторговельного балансу на регіональному рівні, що досягло у 2021 р. 5,7 млрд дол. У 2022 р. ситуація змінилася і країни Магриб стали більше експортувати, ніж імпортувати на 6,8 млрд дол. За період 2005-2022 рр. обсяг зовнішньої торгівлі Магрибу зріс більш ніж вдвічі – з 185 млрд до 382,6 млрд дол. США.

Необхідно відзначити про поступове зростання внутрішньорегіональної торгівлі. Найбільш розвинуті торговельні зв'язки між Алжиром і Тунісом, між Алжиром та Марокко. На основі використання матричного аналізу взаємної торгівлі країн Магрибу з використанням бази даних Trade Map, було сформовано три тривимірних ядра взаємної торгівлі з превалуванням ролі (Туніс, Лівія, Алжир) та два чотиривимірні ядра з виділенням (Туніс, Лівія, Алжир, Марокко).

Отже, дослідження торговельних зв'язків угруповання, дозволили визначити перспективні напрями торгівлі, потенціал яких можна розвивати і за межами угруповання з країнами світу.

Дослідження проблем та перспектив поглиблення торговельно-економічного співробітництва України та країн Магрибу дозволили зробити такі висновки.

Країни Північної Африки є традиційно важливими для України політичними та торговельними партнерами. Взаємна торгівля є однією з ключових форм міжнародних економічних відносин України з країнами Магрибу.

Розгляд питань зовнішньоторговельної діяльності з країнами Магрибу актуальна на сучасному етапі у зв'язку з тим, що на країни Магрибу за 2003-2022 рр. приходиться більше третини торговельного обороту України від обороту з країн Африканського континенту.

За досліджений період зовнішньоторговельний оборот України з країнами Магрибу зріс у 2,2 рази. Наочно виділяється 2021 р., коли обсяг експорту з України досяг свого історичного максимуму за досліджений період – 2,1 млрд дол, що на 18,6 % більше попереднього максимуму 2018 р., коли

рівень експорту був 1,7 млрд дол. За період 2003-2021 рр. загальний товарооборот збільшився більш ніж вп'ятеро і склав у 2021 р. 2,4 млрд дол. Однак у 2022 р., після початку повномасштабної війни, цей показник скоротився на 57,5%, сягнувши позначки 1,04 млрд дол. США.

За даними UNCTAD у 2022 р. найбільшу частку в структурі експорту українських товарів до країн Магрибу традиційно займали зернові культури (95,8%) і рослинні жири та олії (28,0%). Аналіз зовнішньоторговельних операцій України в розрізі окремих країн Магрибу показав, що найпопулярнішою країною Магрибу для експорту українських товарів у 2022 р. були Алжир та Лівія із часткою майже 32% від загального експорту до угруповання.

У географічній структурі імпорту товарів також відбулись певні зміни: якщо у 2013 р. лідером був Алжир, то у 2022 р. лідером став Марокко.

Щодо інших країн угруповання, то слід відмітити їхню зацікавленість в українському ринку, що підтверджується зростанням обсягів імпорту з цих країн. Так, обсяги імпорту, незважаючи на погіршення ситуації у 2022 р., зросли у 2022 р. порівняно із 2003 р. за всіма країнами: Алжиру – у 9 разів, Лівії – у 249 разів, Мавританії – у 5,6 разів, Марокко – у 17 разів та Тунісу – 98 разів.

Отже, аналіз торговельних відносин України та країн Магрибу свідчить про поступове поглиблення торговельних зв'язків України з країнами. Ефективність використання потенціалу економічної співпраці між країнами Магрибу та Україною оцінимо за допомогою економетричної гравітаційної моделі. Економічна інтерпретація цієї моделі дозволяє констатувати, що при збільшенні ВВП Магрибу на 1 дол. США двосторонній товарообіг зростає на 0,201 дол. США; при збільшенні ВВП України на 1 дол. США зовнішньоторговельний оборот країн збільшується на 1,193 дол. США; збільшення ціни на нафту на 1 дол. США виражається в зменшенні товарообігу на 0,881 дол. США. Коефіцієнт детермінації дорівнює 80,9 %,

тому це вказує на суттєвий рівень пояснення причинно-наслідкових зв'язків запропонованої моделі.

Зважаючи на велику різницю в розмірі економік країн-партнерів, вважаємо доцільним додатково провести кореляційно-регресивний аналіз та визначити, чи залежить обсяг експорту з України до країн Магрибу від зміни показника внутрішнього валового продукту. Проте невисокий рівень коефіцієнту детермінації свідчить, що ринок країн Магрибу є привабливим для України, але ці країни не основні торговельні партнери нашої держави.

За останні роки для України, як і для більшості країн з ринком, що формується, значно підвищилась і продовжує зростати залежність економічного зростання від експорту. Прогноз експорту з України до країн Магрибу динамічно зростатиме до 1652,2 млн дол. США у 2025 р.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Залізнюк В.П. Вплив української економіки на розвиток торгівельних відносин і співробітництва між країнами Африки. *Науковий журнал «Економічний вісник Дніпровського технологічного університету»*. 2022. № 2 (78). С. 62-68. DOI: <https://doi.org/10.33271/ebdut/78.062>.
2. Салах Г. Африка в сучасній моделі світової економіки: quo vadis? *Ефективна економіка*. 2015. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4078>.
3. Куничка М. М. Індустріалізація та економічний розвиток південної Африки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Випуск 43. С. 89-91. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/43_2022ua/17.pdf.
4. Сімао К. А. Трансформаційні процеси в контексті сталого розвитку країн субсахарної зони. *Економіка і організація управління*. 2020. № 2 (38). С. 134-144.
5. Abdmoulah W. Arab Trade Integration: Evidence from Zero-Inflated Negative Binominal Model. *Journal of Economic Cooperation and Development*. 32.2/2011. 23 p.
6. Bolaños Bonilla A. A Step Further in the Theory of Regional Integration: A Look at the Unasur's Integration Strategy. Rochester, NY: Social Science Research Network, 2016. URL: <https://ssrn.com/abstract=2780799>.
7. Корнієнко В. О. Європейська ідентичність: міф чи реальність? Матеріали XLVII науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ, Вінниця, 14-23 березня 2018 р. 2018. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2018/paper/view/4836> (дата звернення: 15.09.2023).
8. Лизун М. В. Архітектура сучасних процесів регіональної інтеграції. *Економіка та суспільство*. 2017. № 13. С. 102–107. URL: http://economyandsocietyin.ua/journal/13_ukr/17.pdf

9. Управління зовнішньоекономічною діяльністю: навч. посіб. 2-е вид., випр. і доп. / За заг. ред. А. І. Кредісова. К., 2012. 552с.

10. Міжнародна економіка: навч. посіб. За ред. Козака Ю.Г., Ковалевського В.В. Київ: ЦУЛ, 2014. 676 с.

11. Щербина Т. В. Теорії регіональної економічної інтеграції в контексті розвитку міжнародних відносин. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2014. Випуск 38. С. 306-314. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/52731/2/Scherbina_strategic_partnership.pdf;jsessionid=BCDB3D92CF7D020C1A5EAADEAC8C1586.

12. Волченко Н.В., Зінчук Т.О., Кваша С.М., Михайлова Л.І. Євроекономічна інтеграція України: навч.посіб. К.: Центр учбової літератури, 2015. 136 с.

13. WTO. Regional Trade Agreements Information System, 2019. URL: https://rtais.wto.org/UserGuide/RTAIS_USER_GUIDE_EN.html (Last accessed: 09.10.2023).

14. Mitrany D. The Functional Approach in Historical Perspective. *International Affairs*. 1971. Vol. 47, № 3. P. 345-386.

15. Mitrany D. The Prospect of Integration: Federal of Functional. *Functionalism: Theory and Practice in International Relations*. Editors A.J.R. Groom and P. Taylor. London: University of London Press, 1975. P. 70, 72-78.

16. Mitrany D. A Working Peace System: An Argument for the Functional Development of International Organization. Chicago: Quadrangle Books, 1966. 221 p.

17. Spinelli A., Rossi E. The Ventotene Manifesto. Ventotene: The Altiero Spinelli Institute for Federalist Studies. P. 75-96. URL: https://www.cvce.eu/en/obj/the_manifesto_of_ventotene_1941-en-316aa96c-e7ff-4b9e-b43a-958e96afbecc.html

18. Pistone S. Altiero Spinelli and European Unification. URL: http://www.federalists.eu/fileadmin/files_uef/FC/FC_Prague_10-11_October_2007/Working_Documents/PISTONE_ON_SPINELLI_2.pdf.

19. Haas H. EU migration systems: evolution, transformations and development. *International Migration Institute*, 2017. pp. 5–6.

20. Киреев А. П. Международная экономическая интеграция. Х.: Норма, 2008. 182 с.

21. Голиков А. П., Довгаль О. А. Міжнародні економічні відносини : підручник. Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. 464 с.

22. Balladur E. L'Europe autrement. Paris, 2006.

23. Лук'яненко Д. Економічна інтеграція і глобальні проблеми сучасності: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2005. 204 с.

24. Огінок С. В. Еволюція поглядів на проблеми економічної інтеграції та формування єдиного ринку ЄС. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 6. Ч. 2. С. 138-142. URL: https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/Nvuumevcg_2016_62_36.pdf.

25. Jagdish B., Panagariya A. The theory of preferential trade agreements: Historical evolution and current trends. *The American Economic Review*. 1996. 86 (2). P. 82–87.

26. Hosny A. S. Theories of Economic Integration: A Survey of the Economic and Political Literature *International Journal of Economy, Management and Social Sciences*. 2013. 2 (5) May. P. 133–155.

27. Catudal, Honore M. Review of The customs union issue, by Jacob Viner. *The American Journal of International Law*. 1951. 45 (1). P. 209–211.

28. Kreps T. J. Review of The customs union issue, by Jacob Viner. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 1950. 272 (Nov.1950). P. 207–208.

29. Meade J. E. The theory of customs unions. 1955. Amsterdam: North Holland.

30. Brada, Joseph C., and Jose A. Mendez. An estimate of the dynamic effects of economic integration. *The Review of Economics and Statistics*. 1988. 70 (1). P. 163–168.

31. Bhagwati J. 1993. Regionalism and multilateralism: An overview. Chapter 2 in *New Dimensions in Regional Integration*, edited by Jaime De Melo and Arvind Panagariya. Cambridge University Press.

32. Burfisher M., Sherman R., Karen T. Regionalism: Old and new, theory and practice. Paper prepared for presentation to the International Agricultural Trade Research Consortium (IATRC) Conference, 2003. Italy.

33. Бураківській І.В. Міжнародна торгівля та економічний розвиток країн з перехідною економікою. К., 1998. 204 с.

34. Allen R. L. Review of *The theory of economic integration*, by Bela Balassa. *Economic Development and Cultural Change*. 1963.11 (4). P. 449–454.

35. Brada J. C., Mendez J. A. An estimate of the dynamic effects of economic integration. *The Review of Economics and Statistics*. 1988.70 (1). P. 163–168.

36. Marshall A. *The Limits of Foreign Policy*, N.Y., 1954. 240 p.

37. McCormick J. *European Union Politics*. London: Palgrave Macmillan, 2011. 384 p.

38. Ерфан С. А. сучасний стан та динаміка світових інтеграційних процесів. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 9. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-50>

39. *Regional Trade Agreements Database 2022*. World Trade Organization. URL: <http://rtais.wto.org/UI/charts.aspx> (дата звернення: 08.04.2023)

40. Ерман Г. Сонце сходить над Африкою: як цей континент може врятувати економіку України. BBC. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features44941330>.

41. Економічне співтовариство країн Західної Африки. Офіційний сайт. URL: <http://www.ecowas.int/>.

42. *Economic Development in Africa Report 2022*. URL: <https://unctad.org/edar2022>.

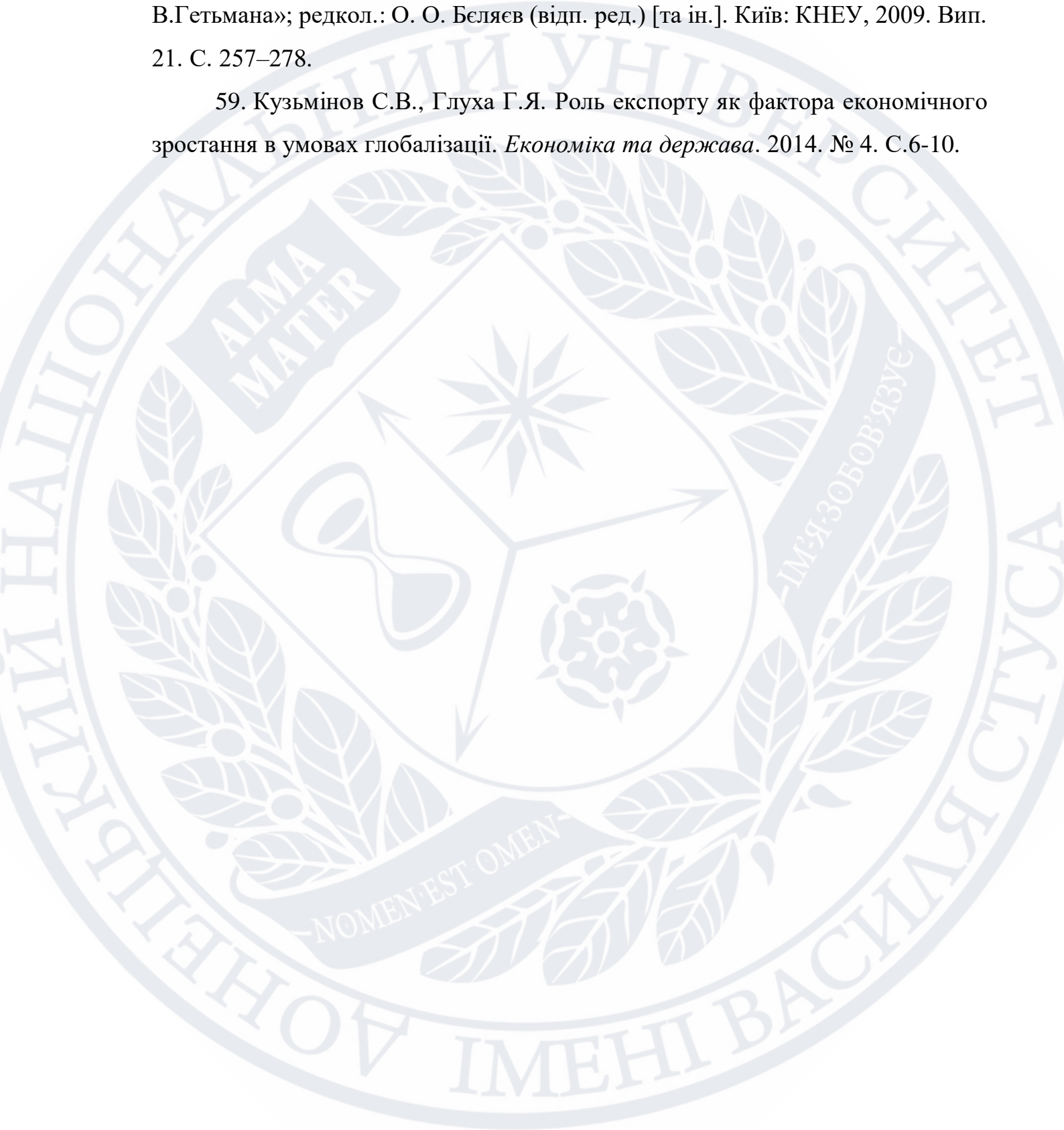
43. UNCTAD. URL: <https://unctadstat.unctad.org/datacentre/>.

44. Фитуни, Л.Л. Африка в современной мировой системе товарной торговли. *Проблемы современной экономики*. 2013. № 3. С. 148-154.

45. Economic Integration in the Maghreb. World Bank, MENA Office. October 2010. 144 p.
46. Best Practices in Regional Integration in Africa. ECA, Addis-Ababa, 2013. 20 p.
47. Database of regional trade agreements. URL: <http://rtais.wto.org/UI/PublicMaintainRTAHome.aspx>
48. Профілі країн. URL: <https://unctadstat.unctad.org/CountryProfile/GeneralProfile/en-GB/504/index.html>
49. Trademap. URL: https://www.trademap.org/Product_SelCountry_TS.aspx?nvpm=
50. Московкин В., Монастырный В. Матричный анализ взаимной торговли группы стран. *Бизнес Информ.* 2000. № 6. С. 37 – 43.
51. Московкин В., Колесникова Н. Матричный анализ взаимной торговли стран ЕС. *Бизнес Информ.* 2002. № 3-4. С. 35 – 38.
52. Латій Г. Зона вільної торгівлі з Єгиптом могла стати хабом для заходження на ринки Африки. *Укрінформ.* URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2296373-gennadij-latijposol-ukraini-v-egipti.html>.
53. Близький Схід та Африка. Міністерство закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/bilateral-cooperation/nest-africa>.
54. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
55. Державна митна служба України. URL: <https://customs.gov.ua/>
56. Насадюк І.Б. Гравітаційна модель міжнародних економічних відносин України. *Вісник соціально – економічних досліджень.* 2012. №1 (44). С. 94 –99.
57. Tsygankova T., Iatsenko O. Dominants of Ukraine’s foreign trade intellectualization. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development.* 2018. Vol. 40. No. 2: 274–282. Article DOI: <https://doi.org/10.15544/mts.2018.26>
58. Поручник А. М., Столярчук Я. М. Глобальні імперативи

транснаціоналізації національних економік. Формування ринкової економіки: зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана»; редкол.: О. О. Беляєв (відп. ред.) [та ін.]. Київ: КНЕУ, 2009. Вип. 21. С. 257–278.

59. Кузьмінов С.В., Глуха Г.Я. Роль експорту як фактора економічного зростання в умовах глобалізації. *Економіка та держава*. 2014. № 4. С.6-10.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

CERTIFICATE

is awarded to

Rybak Kateryna

for being an active participant in

IV International Scientific and Practical Conference

“INNOVATIVE DEVELOPMENT OF SCIENCE, TECHNOLOGY AND EDUCATION”

24 Hours of Participation

(0,8 ECTS credits)

VANCOUVER

18-20 January 2024

sci-conf.com.ua

